

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Funda ALPASLAN TALAY

YENİ YOKSULLUK VE KADIN YOKSULLUĞU: SOSYAL YARDIM ALAN TEK
EBEVEYN KADINLARIN DENEYİMLERİ, BEKLENTİLERİ VE UMUTLARI

Sosyoloji Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Funda ALPASLAN TALAY

YENİ YOKSULLUK VE KADIN YOKSULLUĞU: SOSYAL YARDIM ALAN TEK
EBEVEYN KADINLARIN DENEYİMLERİ, BEKLENTİLERİ VE UMUTLARI

Danışman

Doç. Dr. Elife KART

Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Funda ALPASLAN TALAY'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Nurşen ADAK (İmza)

Üye (Danışman) : Doç. Dr. Elife KART (İmza)

Üye : Doç. Dr. Emin YİĞİT (İmza)

Tez Başlığı: Yeni Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu: Sosyal Yardım Alan Tek Ebeveyn Kadınların Deneyimleri, Beklentileri ve Umutları

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi :06/11/2024

Mezuniyet Tarihi :28/11/2024

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Yeni Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu: Sosyal Yardım Alan Tek Ebeveyn Kadınların Deneyimleri, Beklentileri ve Umutları” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Funda ALPASLAN TALAY

26/112024

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Funda ALPASLAN TALAY
Öğrenci Numarası	202152023001
Anabilim Dalı	Sosyoloji
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Elife KART
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Yeni Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu: Sosyal Yardım Alan Tek Ebeveyn Kadınların Deneyimleri, Beklentileri ve Umutları
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2532777575
Rapor Tarihi	26/11/2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %3 Alıntılar dahil: %6
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 140 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim. Gerekçe: Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Danışman Öğretim Üyesi Doç. Dr. Elife KART İmza	

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ.....	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET.....	v
SUMMARY	vi
TEŞEKKÜR.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEK EBEVEYN KADIN YOKSULLUĞU

1.1. Kadın Yoksulluğu	4
1.2. Tek Ebeveyn Kadın Yoksulluğu	12
1.3. Sosyal Yardımlar ve Tek Ebeveyn Kadın Yoksulluğu.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE BULGULARIN ANALİZİ

2.1. Araştırmanın Amacı, Önemi ve Sorunsalı.....	20
2.2. Araştırmanın Örneklemi ve Araştırmacının Saha Gözlemleri.....	21
2.3. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Teknikleri	26
2.4. Araştırmanın Bulguları ve Analizi	28
2.4.1. Kadınların Anlatılarında ‘Tek Ebeveyn Kadın Yoksulluğu’	30
2.4.1.1. Yoksul Bir Kadın Olmak	30
2.4.1.2. Çocuklarını Tek Başına Büyüten Yoksul Bir Kadın Olmak	42
2.4.1.3. Kadınlık ve Annelik Deneyimleri.....	50
2.4.2. Tek Ebeveyn Kadınların Anlatılarında ‘Yoksulluk’	58
2.4.2.1. Tüketim Örüntüleri ve Beslenme.....	58
2.4.2.2. Barınma Dinamikleri	66
2.4.2.3. Sağlık Hizmetlerine Erişim	69
2.4.3. Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlar.....	73
2.4.3.1. Sosyo-Ekonomik Durum ve Çalışma Hayatı	74
2.4.3.2. Tek Ebeveyn Kadın Yoksulların Yoksullukla Mücadele Stratejileri	79
2.4.3.3. Formel ve Enformel Dayanışma Ağları ve İlişkileri	84
2.4.3.4. Tek Ebeveyn Kadın Yoksulların Deneyimlerinde Sosyal Yardımlar.....	87

2.4.4. Tek Ebeveyn Kadın Yoksulların Anlatılarında ‘Gelecek’	91
2.4.4.1. Korkular ve Kaygılar/Endişeler.....	92
2.4.4.2. Hayaller ve Umutlar.....	97
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	105
KAYNAKÇA.....	116
EK 1- GÖRÜŞME ÖRNEĞİ (K16).....	122
EK 2- ANTALYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ İZİN DİLEKÇESİ.....	126
ÖZGEÇMİŞ	127

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcı Profili 22

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ATABEM	: Antalya Büyükşehir Belediyesi Atatürk Bilgi Eğitim Merkezi
ATASEM	: Antalya Büyükşehir Belediyesi Atatürk Sanat Eğitim Merkezi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü
SED	: Sosyal ve Ekonomik Destek
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

ÖZET

Bu çalışmada, yeni yoksulluk ve kadın yoksulluğu bağlamında, tek ebeveyn kadınların sosyal, kültürel ve mekânsal yaşam alanları ile gündelik hayat pratiklerinden yola çıkarak, yoksulluğu anlam dünyalarında nasıl deneyimledikleri incelenmiştir. Yeni yoksulluk kavramı çerçevesinde, yoksulluğun aile içinde nesilden nesile aktarılan yapısal ve ilişkisel dinamikleri, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri çerçevesinde nasıl derinleştiği ve bu kadınların geleceğe dair umut ve beklentileri araştırmanın temel soruları arasında yer almıştır. Bu inceleme, yoksulluğu, tek ebeveyn kadın özneyi toplumsal cinsiyet bakış açısından ve sosyolojik perspektiften ele alarak, kadınların yoksullukla nasıl başa çıktıklarına ve bu süreçte nasıl bir varoluş sergilediklerine odaklanmıştır. Kadınların anlatıları, yoksulluğun gündelik yaşamdaki tezahürlerini ve bireysel deneyimlerini gözler önüne sererken, bu olgunun tüketim örüntüleri, sosyo-mekânsal sınırlılıklar ve toplumsal dışlanma ile nasıl iç içe geçtiğini de ortaya koymaktadır. Araştırmada, kadınların sosyal yardımlarla ilişkileri, ekonomik güvencesizlikle başa çıkma biçimleri ve yoksulluğun duygusal yükü kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir. Bu kapsamda, çalışmada hem literatür taraması hem de saha çalışması yoluyla elde edilen veriler, yapısal koşullarla bireysel deneyimlerin kesişiminde ele alınarak bütüncül bir değerlendirme yapılmıştır. Yoksulluğun çok boyutlu doğasını ve kadınların bu süreci nasıl deneyimlediklerini açıklayan bu araştırma, toplumsal cinsiyet eşitsizliği perspektifinden kapsamlı bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Yeni Yoksulluk, Kadın Yoksulluğu, Tek Ebeveyn Kadın Yoksulluğu, Yalnız Anne, Sosyal Yardımlar.

SUMMARY

NEW POVERTY AND WOMEN'S POVERTY: EXPERIENCES, EXPECTATIONS AND HOPES OF SINGLE PARENT WOMEN RECEIVING SOCIAL ASSISTANCE

This study examines how single-parent women experience poverty within their social, cultural, and spatial living environments and everyday practices, in the context of new poverty and women's poverty. Within the framework of the concept of new poverty, the research addresses how the structural and relational dynamics of poverty are transmitted intergenerationally within families and how these dynamics deepen within the context of gender inequalities, while also exploring these women's hopes and expectations for the future. This analysis approaches poverty from a gendered and sociological perspective, focusing on how single-parent women navigate poverty and the forms of existence they adopt in the process. The women's narratives reveal the manifestations of poverty in daily life and their individual experiences, while also demonstrating how this condition intersects with consumption patterns, socio-spatial constraints, and social exclusion. The study comprehensively analyzes women's relationships with social assistance, their strategies to cope with economic insecurity, and the emotional burden of poverty. In this context, data obtained through both literature review and fieldwork are evaluated holistically at the intersection of structural conditions and individual experiences. This research aims to provide a comprehensive analysis of the multidimensional nature of poverty and how women experience this process from the perspective of gender inequality.

Keywords: Poverty, New Poverty, Women's Poverty, Single Mother Female Poverty, Single Mother, Social Assistance.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı hazırlarken verdiği ilham, desteği ve rehberliği için bir danışmandan öte, benim için bir rehber olan danışmanım Doç. Dr. Elife Kart'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Sevgisi ve varlığıyla beni her zaman güçlü hissettiren, hayatım boyunca en büyük destekçim olan annem Nermin Alpaslan'a minnettarlığımı ifade etmek istiyorum. Her zaman yanımda olup beni her konuda destekleyen, yüreklendiren, sevgi ve şefkatiyle bana güç veren, varlığıyla bana daima ilham ve motivasyon kaynağı olan eşim Ömür Talay'a, hayatımdaki bu önemli yolculukta benimle birlikte olduğu için içtenlikle teşekkür ediyorum. İlk telefon konuşmamızdan son görüşmemize kadar bana güvenip, kalplerini ve evlerinin kapılarını bana açan, bu araştırmanın temel taşlarını oluşturan görüşmelerde içtenlikle deneyimlerini paylaşan tüm kadınlara en derin teşekkürlerimle...

ÖNSÖZ

Çeşitli sebeplerle tek ebeveyn konumuna gelmiş kadınlar –boşanmış, eşi cezaevine girmiş, resmi olarak evli olup fiilen ayrı yaşayan, eşini kaybetmiş ya da evlenmeden eşinden ayrılmış kadınlar– hem annelik görevlerini yerine getirmek hem de hane reisi olarak sorumluluk üstlenmek zorunda kalmaktadırlar. Çocuklarına bakmak zorunda olduklarından dolayı çalışamayan ya da güvencesiz ve günlük işlerde çalışan bu kadınlar, çocuklarıyla birlikte yoksulluğu en derin şekilde deneyimleyen dezavantajlı grubu oluşturmaktadır.

Bu tez, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin derinleştiği ve yoksulluğun kadınlar üzerindeki etkilerinin giderek arttığı bir dönemde, bu meselelerin bireysel hikayeler ve deneyimler üzerinden anlaşılması gerektiği inancıyla ortaya çıkmıştır. Bu kadınların yaşam öyküleri, toplumsal eşitsizliklerin üstesinden gelme konusundaki farkındalık ve kararlılığını artırma potansiyeli taşımaktadır. Tezin, kadın yoksulluğu ve sosyal dışlanma konularında farkındalık yaratması, toplumsal bilinç katkı sunması ve bu alanda gelecekte yapılacak çalışmalara ilham vermesi hedeflenmektedir.

GİRİŞ

Yoksulluk, sosyal ve ekonomik sistemlerin karmaşık dinamikleri tarafından şekillendirilen çok boyutlu bir olgu olup, neoliberal politikaların etkisiyle daha da derinleşmiş ve bunun sonucunda yeni yoksulluk biçimleri ortaya çıkmıştır. Yeni yoksulluk, yalnızca ekonomik gelir eksikliğiyle değil, bireylerin toplumsal, kültürel ve mekânsal dışlanmalarıyla da şekillenen bir süreçtir ve bireylerin yaşam kalitesini belirleyen kaynaklara erişimindeki engelleri ve fırsat eşitsizliklerini ön plana çıkarır. Bu politikalar, toplumsal eşitsizlikleri artırarak, yoksulluğun geniş kitleler üzerinde daha yaygın hale gelmesine yol açmış, özellikle kadınlar üzerinde daha yoğun ve derin etkiler yaratmıştır. Tek ebeveyn kadın yoksulluğu, bir ailenin tek ebeveyni olarak çocuklarıyla birlikte yaşamını sürdüren kadınların karşılaştığı ekonomik ve toplumsal zorlukları tanımlamakta olup, bu durum boşanma, ayrılık, eşin vefatı ya da diğer yapısal nedenlerle daha da karmaşık hale gelmektedir. Tek ebeveyn konumundaki kadınlar, sosyal, kültürel ve mekânsal alanlarda hane reisliği sorumluluğunu tek başına üstlenerek yoksulluğun çok katmanlı etkileriyle mücadele etmek zorunda kalmaktadır.

Tek ebeveyn olarak çocuk yetiştirmek, bu kadınların karşı karşıya kaldığı ekonomik ve sosyal yükleri daha da ağırlaştırmakta ve onları yeni yoksulluk biçimlerine maruz bırakmaktadır. Özellikle sosyal yardımlarla geçinmeye çalışan tek ebeveyn kadınlar, ekonomik olarak dezavantajlı gruplar içerisinde bulunmakta ve düşük gelir seviyeleriyle mücadele etmektedir. Temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan bu kadınlar için mevcut sosyal yardımlar yetersiz kalmakta, bu da ek gelir kaynaklarına duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Ancak, bu kaynakların sürdürülebilir olmaması, kadınları sürekli bir ekonomik belirsizlik döngüsüne sokmakta ve yoksulluk riskini daha da artırmaktadır. Sosyal yardım alan kadınlar, aynı zamanda sosyal dışlanma ve ayrımcılık deneyimleri yaşamakta, bu da onların psikolojik ve duygusal dayanıklılığını zorlamaktadır.

Buradan hareketle bu çalışma, kadın yoksulluğu olgusunu odağa alarak, yoksulluğun tek ebeveyn olan kadınların sosyo-ekonomik, mekânsal ve kültürel alanlarına nasıl nüfuz ettiğini ve sızdığını ve bu yeni türden yoksulluğun kadınlar tarafından nasıl deneyimlendiğini derinlemesine incelemektedir. Araştırmanın temel amacı, kadınların bu süreci nasıl deneyimlediğini anlamak ve özellikle tek ebeveyn olan kadınların yoksullukla ilişkili toplumsal, beklentisel ve deneyimsel aktarımlarını kavrayabilmektir. Çalışma kapsamında, kadın yoksulluğunun farklı görünüşleri, toplumsal cinsiyete dair teorik yaklaşımlardan faydalanarak, toplumsal cinsiyet bakış açısıyla ve sosyolojik bir perspektiften ele alınmaktadır.

Kadınların bakış açısından, yoksulluğun nasıl deneyimlendiği, tek ebeveyn olan kadınların karşılaştığı riskler ve bu durumla başa çıkabilme stratejileri derinlemesine analiz edilmiştir.

Çalışma, Antalya’da yaşayan ve Antalya Büyükşehir Belediyesi’nden sosyal yardım alan tek ebeveyn kadınların yoksulluk deneyimlerini, sosyal destek arayışlarını, gündelik yaşam pratiklerini ve gelecek beklentilerini anlamayı amaçlamaktadır. Araştırmada, kadınların tek ebeveyn olarak yoksulluğu nasıl deneyimledikleri ve bu deneyimlerin sosyolojik olarak içerdiği anlam ve yorumlara odaklanılmıştır. Bu doğrultuda, çalışmanın temel sorusu; ‘tek ebeveyn olan ve sosyal yardım alan kadınların yoksullukla mücadele süreçleri, yaşam pratiklerini, sosyal ilişkilerini ve gelecek tasarımlarını nasıl şekillendirmektedir?’ şeklinde formüle edilmiştir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda, ilgili literatür ve elde edilen bulgular çerçevesinde dört ana tema ve bu temalara bağlı alt temalar belirlenmiştir. İlk tema olan “Kadınların Anlatılarında ‘Tek Ebeveyn Kadın Yoksulluğu’”, kadınların yoksulluğu tek ebeveyn kimlikleri çerçevesinde nasıl deneyimlediklerini incelemektedir. Bu tema altında, “Yoksul Bir Kadın Olmak” alt temasıyla kadınların kişisel yoksulluk deneyimlerinin öznel anlamlarına odaklanılmış; “Çocuklarını Tek Başına Büyüten Yoksul Bir Kadın Olmak” alt teması, kadınların toplumsal cinsiyet rollerini sorgulayan deneyimlerini ele almıştır. Son olarak, “Kadınlık ve Annelik Deneyimleri” alt teması, annelik rolleri ve ekonomik yoksunluk arasındaki kesişimleri açığa çıkarmaktadır.

İkinci tema olan “Tek Ebeveyn Kadınların Anlatılarında ‘Yoksulluk’” ise kadınların yoksulluğu gündelik yaşamlarındaki pratikler üzerinden nasıl deneyimlediklerine odaklanmaktadır. Bu tema kapsamında, “Tüketim Örgütleri ve Beslenme” alt teması kadınların yoksullukla birlikte değişen tüketim alışkanlıklarını, “Barınma Dinamikleri” alt teması yoksulluğun barınma koşulları üzerindeki etkilerini, “Sağlık Hizmetlerine Erişim” alt teması ise kadınların sağlık ihtiyaçlarına ulaşmada karşılaştıkları yapısal engelleri ele almaktadır.

Üçüncü tema olan “Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlar”, kadınların yoksullukla başa çıkma stratejilerini ve sosyal yardım süreçlerinde yaşadıkları deneyimleri incelemektedir. Bu tema altında, “Sosyo-Ekonomik Durum ve Çalışma Hayatı” alt teması kadınların ekonomik durumlarını ve çalışma hayatında karşılaştıkları engelleri, “Tek Ebeveyn Kadın Yoksulların Yoksullukla Mücadele Stratejileri” alt teması kadınların geçim sağlama stratejilerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, “Formel ve Enformel Dayanışma Ağları ve İlişkileri” alt teması, kadınların akrabalar, komşular gibi sosyal destek sistemleri ile ilişkilerini incelerken; “Tek Ebeveyn Kadın Yoksulların Deneyimlerinde Sosyal Yardımlar” alt teması ise kadınların sosyal yardımlardan beklentileri ve bu yardımların hayatlarına olan etkilerini ele almaktadır.

Son olarak, “Tek Ebeveyn Kadın Yoksulların Anlatılarında ‘Gelecek’” teması, kadınların geleceğe dair korku, kaygı, umut ve beklentilerini anlamamıza imkân tanımaktadır. Bu tema altında, “Korkular ve Kaygılar/Endişeler” alt teması geleceğe dair belirsizlik ve kaygıları; “Hayaller ve Umutlar” alt teması ise kadınların kendileri ve çocukları için tasarladıkları umut dolu gelecek beklentilerini incelemektedir.

Bu çerçeve doğrultusunda çalışma, kadınların ekonomik bağımsızlık çabalarını, sosyal yardımlarla ilişkilerini ve gelecek beklentilerini derinlemesine anlamayı amaçlamaktadır. Her bir tema ve alt teması, kadınların yoksullukla mücadele süreçlerine farklı açılardan bakmamıza olanak sağlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEK EBEVEYN KADIN YOKSULLUĞU

1.1. Kadın Yoksulluğu

Kadın yoksulluğundan bahsetmeden önce, yoksulluk kavramına hem tarihsel olarak hem de toplumsal cinsiyet perspektifinden bakmak gerekmektedir. Yoksulluk, “temelde asgari yaşam standardının altında bir yaşamı işaret eden” (Yıldırım, 2018: 111), bireylerin veya ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli gelir, kaynak veya fırsatlara sahip olmaması durumudur; gelir, tüketim ölçütlerini temel alan yoksulluk analizleri her ne kadar yoksulluk sorununu tek başına açıklamaya yetmese de, yoksulluğun “yok”tan türetilen kelime kökeninin “var” ya da varlıkları ile ilişkisi, bir sınıra işaret etmekte, böylelikle de yoksulluk çok temel bir biçimde belirli bir sınırın altında kalmayı ifade etmektedir (Aksan, 2015: 102). Bu durum, insanların gıda, barınma, sağlık hizmetleri, eğitim ve giyecek gibi temel gereksinimlerini karşılayamamasına neden olmaktadır. Yoksulluk, ekonomik yetersizliklerin yanı sıra sosyal, kültürel ve psikolojik boyutları da içermekte ve genellikle toplumsal eşitsizlikler, işsizlik, düşük eğitim düzeyi ve sosyal dışlanmışlık gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır: “Yoksulluk, çok boyutlu ve nedenleriyle sonuçlarının iç içe geçtiği karmaşık ve insanlık tarihi kadar eski bir olgudur” (Taşkın, 2017: 125). Zygmunt Bauman’ın (1999: 126) da dediği gibi, “günümüze kadar bilinen her toplumun yoksulları vardı.”

Bauman, yoksulluğu insanlık tarihi boyunca hayatta kalma mücadelesiyle özdeşleşmiş bir durum olarak tanımlar. Ona göre, yoksulluk yalnızca maddi bir yokluk değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik bir sorun olarak birey üzerinde derin etkiler bırakır. Tarih boyunca yoksulluk, açlık, tıbbi bakım eksikliği ve barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanamaması anlamına gelirken, günümüzde bu durum, bireyin toplumun kabul ettiği yaşam standartlarına ulaşamaması nedeniyle yaşanan bir eksiklik ve dışlanma hissini de beraberinde getirir. Yoksulluk, toplumun sunduğu refah seviyesinin altında kalmakla bireyde öz saygı kaybına, utanç ve suçluluk duygularına yol açar; bu da bireyin kendine değer vermemesine, sosyal öfke ve huzursuzluk gibi tepkilere neden olabilir. Böylece, yoksulluk sadece fiziksel bir yetersizlik değil, bireyin toplumla bütünleşmesini ve sağlıklı bir psikolojik durumu sürdürebilmesini zorlaştıran bir toplumsal dışlanma süreci olarak öne çıkmaktadır (Bauman, 1999: 59-60).

Yoksulluk kavramının çeşitlerine, ölçüm yöntemlerine ve tanımlanmasına ilişkin birçok farklı gösterge bulunmaktadır. Ülkeden ülkeye, toplumdan topluma ve bireyden bireye, yoksulluğun her birey ve grup için farklı anlamlar taşıdığına dikkat çekilmiştir. Eşit imkanlara sahip bireylerden biri, kişisel istek ve ihtiyaçları doğrultusunda diğerlerine göre daha yoksul

kabul edilebilmektedir. Bu farklı yönelimler, yoksulluk kavramının tek bir tanımla açıklanmasını zorlaştırarak çeşitlenmesine neden olmaktadır. Evrensel bir yoksulluk tanımı yapılmasa da yoksulluğun toplumlara göre değişen yüzleri, bireyler üzerindeki etkilerinin çoğunlukla benzer olduğuna işaret etmektedir (Hoban, 2022: 40). Gelir düzeyine dayalı yoksulluk türlerinden söz edildiğinde, mutlak ve görel yoksulluk öne çıkmaktadır. Mutlak yoksulluk, bireylerin temel yaşam ihtiyaçlarını karşılayacak asgari düzeyde bir gelir elde edememesi durumunu ifade eder. Oğuz Işık (2022: 152), mutlak yoksulluğu, toplumdaki farklı gelir gruplarının tüketim normlarına göre belirlenen bir tüketim sepeti ve bu sepetin karşılığındaki parasal değere dayandırır. Bu yaklaşımda, asgari kalori ihtiyacını karşılayacak bir tüketim sepeti açlık sınırı olarak kabul edilir ve buna diğer temel ihtiyaçların parasal karşılığı eklenerek yoksulluk sınırı hesaplanır. Bu şekilde, bireylerin hayatta kalmak için ihtiyaç duydukları minimum kaynaklar belirlenir. Görel yoksulluk ise, bireylerin içinde bulundukları toplumun genel refah düzeyine göre gelirlerinin düşük olması durumunu ifade eder. Işık (2022: 150), görel yoksulluğun, medyan gelir temel alınarak toplumdaki bireylerin konumlarının birbirleriyle kıyaslanarak belirlendiğini vurgular. Bu bağlamda, toplumdaki gelir dağılımına bağlı olarak, medyan gelir çizgisinin altında kalan bireyler görel yoksul kabul edilir. Görel yoksulluk, toplumun genel refah seviyesine bağlı olarak değişir ve zenginleşme ya da fakirleşme sürecinde bile toplumsal eşitsizlikler devam eder.

Gelir düzeyine dayalı mutlak ve görel yoksulluk türleri, bireylerin toplum içindeki ekonomik konumlarını belirlerken, yoksulluğun yapısal ve ilişkisel boyutlarını da göz önüne sermektedir. Ancak yoksulluk yalnızca bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilme veya toplumdaki genel refah seviyesine göre konumlanmalarından ibaret bir kavram değildir. Yoksulluk, aynı zamanda, toplumsal bağlamda eşitsizleştirici süreçlerin bir ürünü olarak karşımıza çıkmakta ve bu süreçlerin etkisiyle toplumsal yapıya içkin bir bütünleştirici nitelik kazanmaktadır. Yılmaz (2011), yoksulluğun ayrıştırıcı değil, bütünleştirici etkiler yaratan ilişkisel süreçler etrafında oluştuğunu belirtir. Farklı deneyimlere dayansa da yoksulluk bağlamında yaşanan eşitsizleştirici süreçler, bireyler arasında ortak deneyim alanları ve özneleşme biçimleri oluşturarak toplumsal bütünlüğe katkı sağlar. Bu süreçlerde ortaya çıkan bütünleştirici deneyimler, her bireyin kendine özgü yoksulluk deneyimlerini tekilliği içinde korurken, toplumsal yapının bir parçası olarak birbirine örer. Yoksulluğun her bireyde farklı şekillerde yaşanmasına rağmen, ortak bir toplumsal zeminde bütünleştirici etkiler yaratarak bireyler arasında bağlantı kurduğu ve bu süreçlerin bireylerin mekânsal ve zamansal özgünlükleriyle iç içe geçtiği görülmektedir. Yoksulluk, bireylerin ve toplulukların deneyimlerini tek bir yapıda bütünleştirerek, farklı deneyim alanlarını ilişkilendiren geniş bir

toplumsal etkileşim ağı yaratır. Bu nedenle, yoksulluk yalnızca bireysel bir durum değil, toplumsal bir dinamiğin parçası olarak da incelenmesi gereken çok boyutlu bir olgudur (Yılmaz, 2011: 148).

Yoksulluk, tarihsel olarak bir çalışma çabası sorunu olarak görülmektedir. Bu perspektife göre yoksullar ya çalışmamakta ya çalışmamayı tercih etmekte ya da yeterince çalışmamaktadır. Ancak yoksulluğun yalnızca çalışma çabasıyla açıklanması, yoksulluğun arka planında var olan sorunsalın gözden kaçırılmasına neden olmaktadır. Örneğin Türkiye’de çalıştığı halde yoksul olanlar insanlar vardır ve yoksulluk önemli bir sosyo-ekonomik sorun olarak öne çıkmaktadır. Bu yoksul kesimin büyük bir bölümü, ekonomik olarak aktif olmadıkları veya istihdam edilmedikleri için değil; yaratılan istihdamın yeterli ve uygun olmaması, işgücü piyasasındaki kötü ve güvencesiz işler, düşük gelir düzeyi ve eğreti çalışma koşullarının bir araya gelmesi nedeniyle yoksuldur (Kapar, 2018: 74). Ancak bu perspektiften yaklaşımlar, yoksulluğu azaltma çabaları rutin olarak, çalışabilecek durumda olan ve çoğunlukla erkek olan bireyleri işgücüne katarken, çalışamayacak durumda olanlara, özellikle de yaşlılara, engellilere ve küçük çocuklu yalnız annelere nakit yardımı sağlama yaklaşımını benimsemiştir. Bu nedenle 1980’ler boyunca kamuoyunun dikkati, giderek artan bir şekilde yalnız annelik ve sosyal yardım bağımlılığına odaklanmış, yoksulluğun kaynakları ve yoksulların çalışma çabalarına ilişkin konular üzerine ulusal tartışmalar yeniden alevlenmiştir (Harris 1993: 317-318).

Öte yandan yoksulluk hem bir sonuç hem de birçok farklı sorunun nedenidir (Budak, 2023: 129). Örneğin yoksulluk, “temel hakların yaşanamama durumu” (Öztürk ve Öztürk 2010: 239) olarak ifade edilmektedir ki bu oldukça karmaşık bir döngüdür. Ayrıca “yoksulluk statik bir durum değildir, sürekli bir eşitsizleşme ve yoksunlaşma halinin oluşumu ve deneyimlenmesi olarak anlaşılmalıdır. Genel olarak yoksulluk bir hal/durum olarak ele alınmakta ve onun dinamik yönü göz ardı edilmektedir” (Yılmaz 2011: 148). Oysa ki “yoksulluk, yoksulluğun yeniden üretimi koşullarını doğurur” (İnsel 2001: 70) ve yoksulluk neoliberal politikaların karmaşık dinamikleri tarafından şekillendirilen çok boyutlu bir sorundur. Öte yandan yoksulluk hem bir sonuç hem de birçok farklı sorunun nedenidir (Budak, 2023: 129). Örneğin yoksulluk, “temel hakların yaşanamama durumu” (Öztürk ve Öztürk 2010: 239) olarak ifade edilmektedir ki bu oldukça karmaşık bir döngüdür. Neoliberal yaklaşıma göre yoksulluk, piyasanın işleyişindeki aksaklıklardan kaynaklanan geçici bir sorun olarak görülür ve piyasa kendi haline bırakılırsa zamanla bu dengenin sağlanacağı varsayılır. Ancak, bu yaklaşım yoksulluğun belirli bölgelerde yoğunlaşması, etnik ayrımcılık, ekonomik krizlerin yol açtığı işsizlik gibi sorunlara çözüm sunmaz. Ayrıca, neoliberal görüş, yoksulluğu yoksulların tercihleri ve yaşam

biçimlerine bağlayarak çözümün bireysel olduğunu savunur. Yoksul mahallelere kapitalist sistemin ve piyasa değerlerinin ulaşmasının yoksullukla mücadelede en iyi yöntem olduğu öne sürülürken, sosyal devlet programlarının ise bağımlılığı artırdığı ve yoksulluğu çözmekten ziyade derinleştirdiği iddia edilir (Gül ve Sallan Gül, 2008: 72-73).

Kadınlar, neoliberal politikaların sonuçlarından en olumsuz etkilenen gruplardan biri olmuştur. Bu politikaların etkisi, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı çerçevesinde yoksulluğu deneyimleme farklılıkları ile birleştiğinde, kadının giderek daha fazla ve belirgin bir biçimde yoksulluğun nesnesi haline geldiğini göstermektedir. Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkekler için toplumsal ve kültürel olarak oluşturulmuş roller ile öğrenilmiş davranış ve beklentileri ifade etmektedir. Kadın ve erkek oluşumuz, tutum ve davranışlarımızı, toplumsal olay ve olguları algılamamızı doğrudan etkilemektedir (Adak, 2020b: 235). Birçok yoksulluk biçimi, kadın yoksulluğuyla yakından ilişkilendirilmektedir ve kadınlar, bu yapısal eşitsizlikler içinde yoksulluğu derin bir biçimde deneyimlemektedir:

Yoksulluğun toplumsal cinsiyet rolleri açısından farklı deneyimlenmesi söz konusudur. Yoksul yaşantı içinde kadının belirginleşmesinde etkili olan birtakım gerekçeler bulunmaktadır. Bu bağlamda yoksulluk yardımları, yoksullukla baş etme, yoksullukla mücadele stratejileri, hane yoksulluğu, çocuk yoksulluğu gibi hemen hemen bütün yoksulluk görünüşleri bir biçimde kadın yoksulluğuyla ilişkilendirilebilmektedir (Topçuoğlu ve Aksan, 2014: 139).

Geleneksel cinsiyet rolleri, kadınların işgücü piyasasına erişimlerini ve iş güvencesini kısıtlamakta, ayrıca yoksulluğun deneyimlenmesindeki farklılığın özellikle “güç ilişkilerinin toplumsal cinsiyete dayanması, hane içi ve hane dışı yaşamda kadınların erkeklerden daha farklı bir biçimde yoksulluğu deneyimlediğine dair önemli bir ipucu” (Alptekin 2014: 21) olarak görülebilir. Aynı zamanda, belirli kaynaklara sahip olmayan ancak bu kaynakları çevrelerindeki insanlarda gözlemleyen bireyler üzerindeki psikolojik etkiler de yoksulluk kavramına dahildir. Fiziksel ortam yetersizlikleri, sağlık koşullarındaki eksiklikler, güvencesiz barınma ve çevresel refah açısından zayıflık, yoksullukla bağlantılı olarak ele alınabilecek durumlardır.

Fiziksel ortam yetersizlikleri, sağlık koşullarındaki eksiklikler, güvencesiz barınma ve çevresel refah açısından zayıflık, yoksullukla bağlantılı olarak ele alınabilecek durumlardır. Ancak, yoksulluk yalnızca bireysel bir sorun değildir ve bireysel nedenlerle artmaz. Nurşen Adak’ın (2018a: 33) belirttiği gibi, yoksulluğun arka planı incelendiğinde, ekonomik gerileme dönemlerinde yoksulluğun arttığı gözlemlenir. Yoksulluğun tek nedeni ekonomik değildir; aynı zamanda göç, gelir dağılımındaki dengesizlik, düşük eğitim düzeyi, niteliksiz iş gücü, ekonomik politikaların etkileri ve sosyal desteklerin yokluğu gibi geniş tarihsel, sosyo-ekonomik ve kültürel faktörlerle de yakından ilgilidir. Bu durum, yoksulluğu sadece bireysel

bir sorun değil, toplumsal ve yapısal bir mesele olarak ele almayı gerektirir. Dolayısıyla, çözüm bireysel değil, toplumsal ve yapısal olmalıdır. Uygulanan ekonomik politikaların gözden geçirilmesi, istihdamı artırıcı adımların atılması, bireylerin gelir düzeylerinin yükseltilmesi ve nitelikli iş gücüne erişim sağlamak amacıyla eğitim programlarının oluşturulması gibi uzun vadeli ve yapısal çözümlere ihtiyaç vardır. Maddi ve manevi destekler yalnızca geçici bir rahatlama sağlarken, bu köklü çözümler sorunun ortadan kaldırılmasına yönelik kalıcı adımlar sunar. Bununla beraber zaman yoksulluğu veya politik ve toplumsal süreçlerde sesini duyuramamak da yoksulluk kapsamında değerlendirilen konular arasındadır (Özgüler, 2022: 143). Ayrıca “...insanların çok boyutlu anlamda sosyal, kültürel, siyasal birtakım kapasitelerden yoksun olmaları da yoksulluk olarak tanımlanabilir” (Uğur, 2022: 4).

Yoksulluk tartışmalarında temel kavramlardan ikisi olan sosyal dışlanma ve sosyal kabul, yoksulluğun yapısının sistem içinde ya da dışında olup olmadığını anlamada önem taşır. Bir yanda, sistemde var olmayı başaran ve bu konumlarını koruyabilen ancak reel ücretlerdeki düşüş nedeniyle yoksullaşan gruplar yer alırken; diğer yanda, sosyal, siyasal ve ekonomik alanlardan dışlanan, mücadele gücü azalmış gruplar bulunmaktadır. Bu iki farklı yoksulluk biçimi, tarihin her döneminde varlığını korurken, zamana ve mekâna göre yoğunlukları değişebilir ve yoksulluk algısını dönüştürebilir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 67-68).

Yeni yoksulluk olgusu, yoksunluk ve dışlanmanın çok katmanlı biçimlerde tezahür ettiği ve farklı grupları farklı şekillerde etkileyen bir olgu olarak öne çıkmaktadır. Neoliberal sosyo-ekonomik sistemin esnek, güvencesiz ve kuralsız çalışma rejimleri, özellikle vasıfsız veya düşük vasa sahip bireyleri dezavantajlı duruma getirerek işsizlik, düzensiz gelir ve yoksunluk gibi sorunları derinleştirmektedir. Toplumun dezavantajlı kesimleri homojen bir yapı oluşturmamakla birlikte, çoklu yoksunluk ve dışlanma yaşayan birey ve gruplar, yeni yoksulluk kategorisi içinde ortak bir zeminde değerlendirilebilir. Ancak, bu ortak zemin grubun özgül dinamiklerine göre bazı farklılıkları da barındırabilir. Sosyal dışlanma yaklaşımı, yoksulluk ve dışlanma süreçlerini eleştirel ve bütüncül bir perspektifle değerlendirerek, toplumsal bütünleşmenin önündeki yapısal engelleri belirgin unsurlarıyla inceleme olanağı sunmaktadır (Kart, 2021: 261). Yeni yoksulluk sürecinde dikkat çeken bir diğer nokta ise, gelişmiş ülkelerde yoksulların sistem içindeki rollerinin azalması ve yoksulluğun artık bir sistem sorunu olarak değil, insani bir sorun olarak görülmesidir. Bu bağlamda, kıtlık yoksulluğundan risk yoksulluğuna geçişin belirtileri ortaya çıkmaktadır. Yoksulluk yalnızca gelir ve tüketim sorunlarıyla sınırlı kalmayıp, bireylerin yaşamlarını iyileştirme yeteneklerini kısmen veya tamamen kaybetmeleriyle de ilişkilidir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 71-72).

Kadın yoksulluğu ise toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ekonomik yansımalarıyla derinleşen ve giderek artan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olguya yönelik dikkat çekici kavramlardan biri, Diane Pearce tarafından 1978 yılında ortaya atılan “yoksulluğun kadınlaşması” söylemidir. Pearce (1978) bu kavramla yoksulluğun, kadınlar arasında daha yaygın ve kalıcı bir hale geldiğini belirtmiştir. Günümüzde de geçerliliğini koruyan bu kavram, kadınların ekonomik dezavantajlarını ve sosyal dışlanmalarını anlamada önemli bir anahtar niteliğindedir. Yoksulluğun kadınlaşması, toplumsal yapıların kadınlar aleyhine işleyen mekanizmalarıyla yakından ilişkilidir. Geleneksel cinsiyet rolleri, kadınların işgücü piyasasına erişimlerini ve iş güvencesini kısıtlamakta; bakım yükümlülükleri ise kadınları düşük ücretli ve güvencesiz işlere yönlendirmektedir. Bu durum, kadınları ekonomik olarak bağımsız olmaktan alıkoyarken, yoksulluğun nesilden nesile aktarılmasına da zemin hazırlamaktadır:

“Kadınların özellikle işgücü piyasası ile bağlarının zayıf olması, işgücü piyasasına dahil olabilenlerin ise düşük ücretli, düzensiz, güvencesiz ve kayıt dışı işlerde yoğunlaşması düzenli ve yeterli bir ücret geliri; yaşlılık döneminde ise emekli aylığına ulaşamayan kadınlar için yoksulluğu arttırmaktadır” (Öztepe, 2021: 540).

Kadın yoksulluğu, genel yoksulluktan ayrılan ve kendine özgü dinamiklerle karakterize edilen bir olgudur. Ataerkil normlar ve cinsiyet ayrımcılığı, kadınların ekonomik ve sosyal hayatta karşılaştıkları engellerin temelini oluştururken, bu durum kadınların yaşadığı yoksulluğu daha da derinleştirir. Özellikle çalışma hayatında karşılaşılan ayrımcılık, düşük ücretler ve iş güvencesizliği, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kısıtlayarak toplumsal hayatta daha da dezavantajlı bir konuma itilmelerine yol açar. Kadınların ekonomik alandaki bu dezavantajlı konumu, toplumsal yapıda daha alt statüde yer almalarıyla da desteklenmektedir. Bu bağlamda, cinsiyet ayrımı hem kadın hem de erkeğin yaşamını kökten biçimlendiren bir faktör olarak, kadınların toplumsal hayattaki rollerini sınırlandırmakta ve ekonomik yoksunluklarını pekiştirmektedir. Bireyler, sosyal olayların sınırsız aktörleri olarak, kadınlık ve erkeklik özel kimlikleriyle şekillenmekte ve hemcinsleri tarafından bu rollere zorlanmaktadır (Adak, 2015: 115). Dolayısıyla, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını elde etme yolunda karşılaştıkları bu yapısal engeller, kadın yoksulluğunu derinleştiren temel dinamikler arasında yer almaktadır.

Yoksulluğun nedenleri, çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahiptir ve ekonomik, sosyal ve bireysel faktörlerin bir kombinasyonu olarak ortaya çıkmaktadır. İşsizlik, yoksulluğun başlıca kaynaklarından biri olarak, elverişsiz sağlık koşullarını beraberinde getirir. Yoksullukla yaşayan bireyler, genellikle en ucuz gıdaları tercih etmek zorunda kalır; ancak ucuz gıdalara erişim her zaman kolay değildir. Bu erişim zorluğu, zaten yetersiz olan beslenme durumunu

daha da kötüleştirerek sağlık koşullarını olumsuz yönde etkileyebilir. İşsizlikle bağlantılı olarak ortaya çıkan yoksulluk ve çaresizlik, sağlık ve beslenme sorunları başta olmak üzere birçok sosyal probleme yol açmaktadır (Adak, 2010: 112). Bauman'a göre, "yoksul olmak" bir zamanlar anlamını işsiz olma durumundan alırken, günümüzde esas olarak yeterince tüketememe durumuyla tanımlanmaktadır. Bu fark, yoksulluk içinde yaşama deneyimini ve bu durumdan kurtulma şansını ve olasılıklarını farklılaştırmaktadır (Bauman, 1999: 10). Örneğin yüksek işsizlik oranı, bireylerin düzenli gelir elde edememesi ve dolayısıyla temel ihtiyaçlarını karşılayamaması sonucunda yoksulluğa yol açmaktadır (Özgüler, 2022: 177). "Yoksulluğun bileşik ve karmaşık bir yapısının olması yoksulluk araştırmalarının çok yönlü ve birbirine bağlı olan bir sosyal ilişkiler çevresinde yapılmasının zorunlu kılar"; Ayrıca "...yoksulluk çalışmaları yoksulluğu, aktör ve/veya yapı açısından ele alır" (Koçancı, 2019: 49).

Yoksulluk, ülkelere, bölgelere, toplumlara, bireylere ve sosyo-ekonomik yapıya bağlı olarak farklı anlamlar kazanmakta ve bu çeşitlilik içinde yoksulluğun nedenlerini ve sonuçlarını birbirinden ayırmak güçleşmektedir. Yoksulluğun nedenleri genellikle birbirleriyle ilişkilidir ve kimi zaman bir unsur hem neden hem de sonuç olarak karşımıza çıkabilir. Örneğin, yoksulluk nedeniyle eğitim hayatına devam edemeyen bir bireyin, eğitim yetersizliği dolayısıyla iş bulamaması, bireyin yoksullaşmasına yol açabilmektedir. Bu bağlamda, yoksulluk nedenlerinin doğru analiz edilmesi, etkin mücadele politikalarının geliştirilmesi için önem taşımaktadır (Yıldırım, 2018: 111). "Yoksulluğun nedenlerinin sorgulanması ve araştırılması çok eski bir uğraştır. Yoksulluğun yaşandığı zaman ve mekâna göre yoksulluk nedenlerinde de önemli değişiklikler olması doğaldır" (Şenses, 2019: 145). Geçmişten günümüze yoksulluk olgusunun ortadan kaldırılması için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur (Hoban, 2022: 40). Örneğin yalnız annelerin yaşadığı hanelerde yoksulluğun azaltılması, tarihsel olarak bireysel bir perspektif benimsemiştir. Bu yaklaşım, genellikle yalnız annelerin değerlerine, güdülerine, tutumlarına ve yeteneklerine odaklanarak bireyi düzeltmeye yönelik müdahaleler içermektedir. Ancak, Gary L. Bowen ve arkadaşlarının (1994: 137) çalışması durumsal bir perspektif benimseyerek, yalnız anne hanelerindeki kişilerin çoğunun sosyal refah sistemi bağlamında bir miktar yardıma muhtaç olduğunu ve ekonomideki yapısal değişimlere odaklanılması gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, müdahale bireyin çevresine yönelik olmalıdır. Yalnız anneli hanelerdeki yoksulluk düzeyini azaltmaya yönelik kapsamlı değişim çabaları hem bireysel hem de durumsal faktörleri ele almalıdır. Bu çerçevede amaç, ailenin ihtiyaçları ve istihdam edilebilirlik düzeyleri de dahil olmak üzere üyelerinin yetenekleri ile çevredeki kaynaklar, destekler ve fırsatlar arasındaki uyumu artırmaktır. Yalnız anneler için yoksulluk denklemini çözerken, politika yapıcıların değişen işgücü piyasası koşullarını, tam

istihdamın veya isteyen her kişi için iyi bir iş bulmanın potansiyel imkansızlığını ve aileler için yeterli bir güvenlik ağı sağlama ihtiyacını dikkate almaları kritik öneme sahiptir.

Kadın yoksulluğu, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin belirgin bir göstergesidir ve bu eşitsizlikler aynı zamanda neoliberal politikaların ve yaratılan tüketim kültürünün bir sonucudur. Merkezine tüketimi alarak, tüketim için her şeyin mübah olduğu bu eşitsizlik ortamında, derin eşitsizliklerin gün yüzüne çıkartılması giderek daha fazla önemli hale gelmelidir. Bu bağlamda, eşitsizlikler yalnızca yüzeyde değil, toplumda gizli ve görünmez olarak da varlığını sürdürmektedir; özellikle tüketim alanında gizlenen bu görünmez eşitsizlikler, gelirden koparılmasıyla özel alana hapsedilen bir yapı sergilemekte, toplumsal işleyişin doğal bir parçası gibi sunulmaktadır (Işık, 2022: 186).

Patriarka, kadınların ezilmişliğini açıklamada önemli teorik açılımlar sunmakla birlikte, kadın öznelığının inşa biçimini tam anlamıyla açıklayabilmek için ek teorik temellere ihtiyaç duyulmaktadır. Neoliberal politikaların şekillendirdiği piyasa koşullarında kadınlar, gündelik hayatta bazı direniş stratejileri geliştirerek sürece karşı taktikler üretmekte ve bu süreçle başa çıkma kapasitesini ön plana çıkarmaktadırlar. Bu bağlamda, kadının emek süreçleri içinde kendi öznelğini üretme biçimi ile ataerkil sisteme eklemlenmiş neoliberal üretim ilişkileri arasındaki çatışmalar ve geçirgenlikler, hem kadın öznenin kendini inşa etme biçiminde hem de toplumsal cinsiyetin yeniden üretiminde belirleyici bir rol oynamaktadır (Yiğit, 2022).

Pearce'in "yoksulluğun kadınlaşması" kavramına yeniden dönülürse, kadın yoksulluğunun sadece bireysel bir sorun olmadığını, aksine toplumsal yapılarla şekillenen ve pekişen bir olgu olduğu aşıkardır. "Amaç sadece belirli bir gelir düzeyini sağlamak yerine, sosyal içeriği ve insanca yaşam haklarını da gözeten gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele politikalarının geliştirilmesi olmalıdır" (Öztürk ve Öztürk 2010: 239). Bu nedenle kadın yoksulluğuna yol açan tüm bu faktörleri ortadan kaldırmak, kadın yoksulluğuna neden olan ayrımcı uygulamalara ve toplumsal cinsiyet önyargılarına karşı çıkmak ve bunların değiştirilmesinin teşvik edilmesini (Cohen 1994: 957) ve belki de kadınların yoksullaşmasını durdurmak için gücün kadınlaşmasını (Chant, 2014: 69) gerektirmektedir. Çünkü "kadınlar, yaşadıkları olumsuz durumları değiştirip dönüştürme gücüne ve cesaretine sahip toplumsal öznelerdir" (Fidan, 2016: 163); ancak kadın yoksulluğuyla mücadelede, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik politikaların geliştirilmesi ve bu politikaların etkin bir şekilde uygulanması tüm toplumun sorumluluğundadır.

1.2. Tek Ebeveyn Kadın Yoksulluğu

Tek ebeveynli aile, çocukların bakım ve yetiştirilmesinden sorumlu olan sadece bir ebeveynin bulunduğu aile yapısını ifade eder. Bu tür aileler, ebeveynlerden birinin vefatı, boşanma, ayrılık veya ebeveynin bekar kalması gibi çeşitli nedenlerle oluşabilir. Tek ebeveynli aileler, ekonomik, sosyal ve duygusal açılardan farklı zorluklarla karşılaşabilir ve bu nedenle çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için ek destek ve kaynaklara ihtiyaç duyabilirler. Tek ebeveynli aileler, çalışma yaşamında yoksulluk söz konusu olduğunda benzersiz zorluklarla karşılaşmaktadır. İkinci bir bakıcı ve kazanç sağlayıcı olmadan, tek ebeveynler kazanç dağılımındaki konumları için çift kazançlı çiftlerle rekabet etmek zorundadır. Güvencesiz istihdam ve cinsiyete dayalı ücret eşitsizliği ile karşı karşıya kalan tek ebeveynli aileler, çalışıyor olsalar bile yoksulluk yaşama riskiyle karşı karşıyadır (Nieuwenhuis ve Maldonado 2018: 1).

Tek ebeveynler, çift ebeveynlere kıyasla çok daha yüksek yoksulluk riskine sahiptir (Maldonado, 2017: 59). Hannah Zagel ve arkadaşlarının (2021: 610-611) gözlemleri de, yoksulluğun tek ebeveyn için arttığı ve pekiştiği yönündedir. Aile istikrarsızlığı, çift ebeveyn hanelere kıyasla zaten dezavantajlı olan daha düşük piyasa donanımı olanlar arasında yoğunlaşmaktadır. Tek ebeveynli aile bireyleri istihdam edilseler bile birçok tek ebeveynli aile yoksuldur. Çünkü tek ebeveynli aileler düşük ücretli olarak istihdam edilmektedir (Maldonado ve Nieuwenhuis, 2015a: 8). Tek ebeveynlerin kaynakları, sosyo-ekonomik geçmişleri -ve hanede tek bir gelir sahibi ve bakıcı olması- ailelerinin geçimini sağlamalarını zorlaştırmaktadır. Tek ebeveynlerin çoğunluğu annedir ve tam zamanlı bir işte çalışmaktadır; ancak birçoğunun istihdamı yetersizdir. Tek ebeveynler genellikle düşük ücretli, istihdam korumaları olmayan ve iş ve aile sorumluluklarını dengelemek için çok az esnekliğe sahip işlerde çalışmaktadır (Maldonado, 2017: 1-2). Tek ebeveynlerin sorumluluklarını bir partnerle paylaşma seçenekleri yoktur. Dahası, tek bir ebeveyn izin hakkı, çocuk bakımı ve esnek çalışma saatleri olmayan düşük ücretli bir işte çalışıyorsa bu durum giderek daha da zorlaşmaktadır (Maldonado, 2017: 10-11). Ücretli doğum izni sadece tek ebeveynli aileler için yoksulluğu önemli ölçüde azaltmıştır. İznin yalnızca annelere verilip babalara verilmemesi de istenmeyen sonuçlar doğurmakta ve çalışma hayatındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirmektedir (Maldonado, 2017: 59).

Tek ebeveyn olan kadın ise çocuklarının bakım ve yetiştirilmesinden sorumlu olan ve bu sorumluluğu tek başına üstlenen kadındır. Bu durum, eşin vefatı, boşanma, ayrılık veya kadının bekar kalmayı tercih etmesi gibi çeşitli nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Tek ebeveyn olan kadınlar, ekonomik zorluklar, sosyal baskılar ve duygusal yükler gibi birçok farklı türden

sorunlarla karşılaşmakta, bu kadınlar hem aile içinde hem de toplum genelinde çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için ek destek ve kaynaklara ihtiyaç duymaktadırlar. Tek ebeveyn kadınlar genellikle düşük gelirli işler yapmak zorunda kalırken, aynı zamanda çocuk bakımı ve ev işlerinin yükünü de tek başlarına taşımak durumundadırlar. Bu durum, onların hem maddi hem de manevi anlamda ciddi zorluklar yaşamasına neden olmaktadır. Tek ebeveyn kadınlar, genellikle çocuklarının bakımı ve geçimini tek başlarına üstlenmek zorunda kalırken, aynı zamanda çalışma hayatında da çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Çocuk bakımı ve ev işleri gibi sorumluluklarını yerine getirmek için esnek çalışma saatlerine ihtiyaç duymaktadırlar. Tek ebeveyn kadınlar, genellikle düşük ücretli veya yarı zamanlı işlerde çalışmak zorunda kalmakta, iş hayatında tutunmakta ve yükselmekte zorlanmaktadır. Kadınlar sadece erkeklerden daha yüksek yoksulluk oranlarıyla karşı karşıya kalmamakta, yoksulluk oranları toplumun genelinden daha yüksek olmakla birlikte, aynı zamanda yoksulluğu daha yoğun ve şiddetli bir şekilde yaşamaktadırlar. Yoksulluk durumlarına bakılmaksızın, kadınlar her zaman nüfusun geri kalanından daha yoksun durumdadır. Sonuç olarak tek ebeveyn kadınların yoksulluk karşısında özellikle kırılgan bir grubu temsil ettiği görülmektedir (Bastos vd., 2009: 13).

“1970’lerden itibaren yapılan birçok çalışma artan kadın yoksulluğunun sebeplerini ortaya koymaktadır. Özellikle tek ebeveynli hanelerde, kadınların ücretli işe erişim ve ücretlendirilmemiş ev içi emeği sarmalında yoksullaşması ilk ortaya konulan sebeplerden biridir” (Özar vd., 2022: 91). Dünya çapında modern ticari ekonomilerde birçok kadın, görece daha az maaş almakta ve yoksullukla mücadele etmektedir (Beaudoin, 2022: 131). Kadınların daha fazla çalışmasına rağmen daha az kazandığı durumlarda, çocuklar daha az gıda ve anneleriyle daha az zaman geçirme fırsatı bulmaktadır. Bu durum, yoksulluk kısır döngüsünü tetikleyen yaygın ve kırılması zor bir sorundur (Buvinic, 1997: 6-7). Çocuk bakımı ve hane sorumluluklarını bir eşle paylaşma seçenekleri yoktur. Bu nedenle, tek ebeveynli hanelerin iş güvencesizliği ve yoksulluk yaşama olasılığı çift ebeveynli ailelere göre daha yüksektir. Ayrıca, örneğin yalnız bir anne, ebeveyn izni hakkı olmayan düşük ücretli bir işte çalışıyorsa, sorunlar daha da artmaktadır. Eğer çocuğu hastalanırsa, çalışmak ve çocuğuna bakmak arasında bir seçim yapmak zorunda kalacak, eğer ikincisini seçerse, işe gitmeyecek ve işini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalacaktır (Maldonado ve Nieuwenhuis, 2015b: 7-8).

Yalnız annelerin yaşadığı hanelerde yoksulluğu azaltmaya yönelik çabalar genellikle bireysel bir yaklaşım sergilemiş, genellikle yalnız annelerin değerlerine, güdülerine, tutumlarına ve yeteneklerine odaklanmıştır. Bu perspektiften müdahaleler çoğunlukla bireyi düzeltmeye odaklanmıştır. Oysaki yalnız anne hanelerindeki yoksulluk düzeyini azaltmaya yönelik her türlü kapsamlı değişim çabası, denklemin hem bireysel hem de durumsal taraflarını

ele almalıdır. Amaç, ailenin ihtiyaçları, istihdam edilebilirlik düzeyleri de dahil olmak üzere üyelerinin yetenekleri ve çevredeki kaynaklar, destekler ve fırsatlar arasındaki uyum düzeyini artırmaktır. Yalnız anneler için yoksulluk denklemini çözerken, politika yapıcılarının değişen çalışma hayatı koşullarını, tam istihdamın veya isteyen her kişi için iyi bir iş bulunmasının potansiyel olarak imkansızlığını ve aileler için yeterli bir güvenlik ağı sağlama ihtiyacını dikkate almaları kritik önem taşımaktadır (Bowen vd., 1994: 137).

Tek ebeveynli aileler, kaynak yetersizliği, istihdam zorlukları ve yetersiz sosyal politikalarla birleşen üçlü bir baskı altında, yoksulluk riski yüksek bir grup olarak öne çıkmaktadır. Tek ebeveynli hanelerin büyük çoğunluğunu oluşturan anneler, genellikle düşük ücretli ve istihdam güvencesinden yoksun işlerde çalışmakta ve iş ile aile sorumluluklarını dengelemekte zorlanmaktadır. Bu ailelerin ekonomik sıkıntılarını hafifletmek için sağlanan sosyal yardımlar çoğu zaman yetersiz kalmakta, çocuk bakımında destek eksikliği ve sınırlı izin hakları gibi politikalar, tek ebeveynlerin yoksulluk döngüsünden çıkmasını güçleştirmektedir. Özellikle ücretli doğum izni ve çocuk bakım desteği gibi politikaların, bu aileler için ekonomik güvenliği artırdığı gözlemlenmiştir. Ancak, farklı ülkelerde sosyal politikaların etkinliği değişiklik gösterebilmekte; İskandinav ülkeleri gibi sosyal desteklerin güçlü olduğu yerlerde, bekar annelerin yoksulluk riski daha düşükken, ABD gibi ülkelerde yetersiz sosyal koruma ağı, bu ailelerin yoksulluk oranlarını ciddi şekilde artırmaktadır. Bu durum, sosyal politikaların yalnızca geçici yardımlara değil, uzun vadeli ekonomik bağımsızlık sağlayacak stratejilere odaklanması gerektiğine işaret etmektedir (Maldonado, 2017: 1-12).

Almanya, İsveç ve Birleşik Krallık gibi farklı refah devleti modelleri, bekar anneler için yoksulluk riskini farklı şekillerde etkileyen politika ve destek sistemlerine sahiptir. Almanya, geleneksel olarak güçlü erkek ekmek kazanma sistemine dayanan bir model sunarken, İsveç, eşitleyici bir refah devleti olarak bekar annelere geniş kapsamlı sosyal destek sağlamaktadır. Buna karşılık, Birleşik Krallık'taki refah sistemi, bekar anneler için en zayıf güvenlik ağına sahiptir. Bu ülkeler arasında yapılan vaka odaklı karşılaştırmalı araştırmalar, bireysel risk faktörlerinin (genç yaşta ebeveynlik, düşük eğitim düzeyi ve düşük istihdam yoğunluğu gibi) yaygınlığı ve bu faktörlerle ilişkili yoksulluk cezalarının ülkeden ülkeye nasıl farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, İsveç'te bekar anneler için işsiz olmanın yoksullukla ilişkili cezası zamanla artarken, Birleşik Krallık'ta bu ceza giderek azalmakta ve sosyal yardımların etkisiyle yoksulluk riski düşmektedir. Almanya'da ise risk faktörlerinin yoksulluk üzerindeki etkisi sabit kalmıştır. Bu durum, bekar anne yoksulluğunu anlamak için yalnızca bireysel değil, bağlamsal açıklamaların da dikkate alınması gerektiğini göstermektedir (Zagel vd., 2021: 607-635).

Tek ebeveynli aileler, Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) ülkelerinde yüksek yoksulluk oranları nedeniyle önemli bir politika sorunu olarak öne çıkmaktadır. Bu durum özellikle, bekar annelerin işgücü piyasasında düşük ücretler, sınırlı iş güvenliği ve esneklik eksikliği gibi zorluklarla karşı karşıya kalmalarıyla ilişkilidir. Çoğu OECD ülkesi, tek ebeveynli ailelerin yoksulluk oranlarını azaltmak için yeniden dağıtım stratejileri geliştirmiş olsa da ABD gibi ülkelerde bu stratejiler yeterince etkili olamamaktadır. Veriler, yeniden dağıtımın yoksulluk oranlarını azaltmada önemli bir rol oynadığını; örneğin Birleşik Krallık'ta tek ebeveynli yoksulluk oranının vergiler ve transferler sayesinde yarıya indiğini göstermektedir. Ancak, yalnızca piyasa gelir stratejilerinin yeterli koruma sağlamadığı görülmektedir; istihdam oranlarının yüksek olduğu durumlarda bile, düşük ücretli işler ve yetersiz sosyal yardımlar nedeniyle birçok tek ebeveyn yoksulluk içinde kalmaktadır. Bu nedenle, OECD ülkelerindeki tek ebeveynli ailelerin yoksulluktan kurtulabilmesi için hem yeniden dağıtım stratejilerinin hem de ücretli ebeveyn izni, çocuk bakım desteği gibi aile dostu politikaların bir arada uygulanması gerekmektedir (Nieuwenhuis ve Maldonado 2018 : 2-10).

1.3. Sosyal Yardımlar ve Tek Ebeveyn Kadın Yoksulluğu

“Toplumsal cinsiyet çalışmaları, kadınların erkeklere kıyasla yoksulluğu daha derin ve çeşitli biçimlerde deneyimlediğini ortaya koymaktadır” (Bastos vd. 2009: 1). Yoksulluğun “kadınlaşması” kavramı, kadınların iş gücüne katılımı artarken bile, onların yoksulluk risklerinin azalmadığını ve hatta artış gösterdiğini vurgulamaktadır. Bu durum, kadınların işgücü piyasasındaki dezavantajlı pozisyonlarını, düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalmalarını açıklayan toplumsal cinsiyet ideolojileriyle doğrudan ilişkilidir (Bastos vd., 2009:2). Kadınlar, “geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle birleştğinde yoksulluk karşısında daha savunmasız kalmaktadır” (Bastos vd. 2009: 3). Bu bağlamda, yoksulluğun toplumsal cinsiyete duyarlı, çok boyutlu bir perspektiften ele alınması zorunludur. Özellikle yalnız anneler gibi gruplar yoksulluk karşısında “özellikle kırılgan bir gruba temsil etmektedir” ve bu durum, onların içinde bulunduğu toplumsal cinsiyet ilişkilerinin iş gücü piyasası dinamikleriyle nasıl iç içe geçtiğini daha fazla incelemeyi gerektirir (Bastos vd. 2009: 12).

Yoksulluk, giderek kadınların karşılaştığı önemli bir sorun haline gelmektedir. Birçok kadın, işgücüne katılarak veya boşanarak ekonomik bağımsızlığını elde etmeye çalışsa da bu bağımsızlık kimi durumlarda yoksullaşma ve sosyal yardıma bağımlı hale gelme riskini de taşımaktadır (Pearce 1978: 28-29). Yoksulluk giderek kadınları orantısız bir şekilde etkilemekte ve bu durum, özellikle tek ebeveyn kadınların yoksulluk döngüsüne hapsolmasına yol açmaktadır. Kadınların iş gücüne katılımı artmış olsa da düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda

kalmaları ve mesleki ilerlemenin sınırlı olması onları ekonomik olarak güçsüz bırakmaktadır. Tek ebeveyn anneler, çocuklarına bakmak için gereken ekonomik desteği genellikle tam olarak sağlayamamakta, nafaka ödemelerinde süreklilik sağlanamamakta ve sosyal yardım programları yetersiz kalmaktadır. Ayrıca, kadınların mesleklerinde sınırlı seçeneklere sahip olması ve geçici işlerde çalışmaları, kalıcı bir ekonomik güvence sağlamalarını zorlaştırmaktadır. Bu dezavantajlar, kadınları yoksulluktan kurtulmak için gerekli olan ekonomik ve sosyal imkanlardan mahrum bırakmakta ve onları sosyal yardımlara bağımlı hale getirmektedir. Sonuç olarak, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını sürdürebilmeleri için iş piyasasında eşit fırsatlara sahip olmaları ve destekleyici sosyal politikalar geliştirilmesi önem arz etmektedir (Pearce 1978: 28-35).

Kadın özneler, neoliberal üretim ilişkilerinin üzerlerinde yarattığı tahribatı azaltmak veya savuşturmak amacıyla çeşitli sığınaklar bulmaktadır. Devlet, hizmet sağlama rolünü yeterince yerine getirmediğinde veya bu görevi neoliberal politikalar doğrultusunda piyasa koşullarına bıraktığında, kadınlar farklı güvence arayışlarına yönelmektedir. Bu durum, eril hegemonyayı güçlendirirken patriarkal yapının yeniden üretilmesine zemin hazırlama potansiyeline sahiptir (Yiğit, 2022: 393).

Sosyal yardım, bireylerin ve ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılamak, yaşam standartlarını yükseltmek ve toplumsal eşitliği sağlamak amacıyla devlet veya diğer kuruluşlar tarafından sağlanan nakdi veya ayni destektir:

Yoksul ya da savunmasız bireylere/hane halklarına doğrudan sağlanan, düzenli ve önceden belirlenmiş düzeyde ayni ya da nakdi kaynak transferleridir. Devlet tarafından sağlanır ve finansmanı vergilerden karşılanır. Düşük gelirli ülkelerde finansmanında bağışçılar da önemli rol oynar. Sosyal yardımlarda yararlanıcıların prim ödemesi söz konusu olmadığından karşılıksızdır (Arabacı, 2021: 132).

Sosyal yardım, tarihin ilk devirlerinden itibaren, değişik isimlerle anılsa da varlığını sürdürmektedir (Zengin vd., 2012: 134). Sosyal yardım, genellikle ekonomik sıkıntı çeken, dezavantajlı durumda olan veya belirli sosyal risklere maruz kalan kişilere yönelik olarak sunulmaktadır. Bu yardımlar nakit, gıda, barınma, sağlık hizmetleri, eğitim, giyecek gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında destek sağlamaktadır. Sosyal yardımlar, çeşitli şekillerde verilmektedir ve bu yardımların türleri ve miktarları kurumdan kuruma farklılık gösterebilmektedir. Ülkemizde sosyal yardım sadece geliri ve sosyal güvencesi olmayan yoksullara yönelik değil, aynı zamanda kriz durumu yaşayan birey ve ailelere yapılmaktadır. Örneğin kaza, hastalık, doğal afet, ölüm vb. durumlarda da sosyal yardım yapılabilir:

Sosyal yardımlar niteliği itibarıyla bireylerin muhtaçlık durumundan kurtulması amacıyla verilmekte olup bireylerin bu kriz durumları sona erince kesilmesi gereken bir sosyal politika aracıdır. Nitekim yapılan

sosyal yardımların temel amacı, bireylerin ihtiyaçlarının karşılanarak en kısa sürede zorlu yaşam şartlarının üstesinden gelinmesine destek olmaktır (Kalaycı ve Aytış, 2023: 29).

Bir başka tanıma göre sosyal yardım, bireylerin ve ailelerin kendi bünyesel ve çevresel koşullarından kaynaklanan, kontrolleri dışında gelişen maddi, manevi ve sosyal sorumluluklarının karşılanması; ihtiyaçlarının giderilmesi, sosyal sorunların önlenmesi ve çözülmesine katkıda bulunulması; yaşam standartlarının iyileştirilip yükseltilmesi amacıyla tasarlanan sistemli ve programlı yardım faaliyetlerinin bütünüdür (Öztürk ve Öztürk 2010: 183). Sosyal yardımların ihtiyaç ve yoksunluk durumuna göre karşılıksız, primsiz ve geri ödemesiz olarak verilmesi ve ülkede kişi başına düşen gelir üzerinde pozitif yönde etki etmesi, sosyal yardım alanların sosyal ve ekonomik yaşama katılması yönünde olumlu bir etkiye işaret etmekte ve dezavantajlı grupların yaşadığı sosyo-ekonomik eşitsizlikleri görece azaltabilmektedir (Dama, 2022: 136, 137, 138).

Sosyal devlet, toplumdaki bireylerin refahını sağlamak amacıyla ekonomik ve sosyal alanlarda devletin aktif bir rol üstlendiği bir anlayışı ifade eder. Sosyal devlet veya refah devleti, kökenleri daha eskilere dayansa da özellikle 20. yüzyılda Batı demokrasilerinde belirgin bir şekilde ortaya çıkmış ve 1940'lı yıllardan itibaren Avrupa'da geniş bir kabul görmüştür (Türkoğlu, 2013: 278). Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, 1945-1975 yılları arasında "refah devletinin altın çağı" olarak bilinen dönemde, sosyal devlet yapısı Batı'da en güçlü dönemini yaşamıştır (Karagöz, 2020: 148). Bu dönemde sosyal devlet, ekonomik istikrarı sağlamayı ve toplumsal refahı artırmayı hedefleyen politikalarla, toplumdaki bireylerin asgari yaşam standartlarına erişimini güvence altına almak için kapsamlı bir sosyal güvenlik ağı kurmuştur.

1970'lerde meydana gelen petrol krizi, sosyal devletin temel işlevlerinde sarsıntılara yol açmış ve ekonomik dalgalanmalar sonucunda sosyal devlet anlayışının sürdürülebilirliği sorgulanmaya başlamıştır (Türkoğlu, 2013: 277). 1980'lerde küreselleşmenin etkisiyle neoliberal politikalar, dünya genelinde yaygınlık kazanmıştır. Bu dönemde, devletin sosyal yardımlar ve ekonomik refah sağlama işlevlerinin yerini piyasa dinamiklerine dayanan yeni bir ekonomi politikası almaya başlamış, sosyal devletin koruyucu ve düzenleyici rolü giderek daralmıştır.

Sosyal yardımlar, bu süreçte sosyal devletin temel araçlarından biri olarak, karşılık beklenmeksizin ihtiyaç sahibi bireylere yapılan ayni ve nakdi yardımlarla onların asgari yaşam standartlarını sağlama amacı taşımaktadır. Sosyal yardımların işlevi, kişilerin zorunlu ihtiyaçlarını gidermenin yanı sıra onları kısa sürede üretime kazandırarak kendi geçimlerini sağlamalarına destek olmaktır (Türkoğlu, 2013: 280). Ancak 1980'lerden itibaren sosyal

devletin bu geleneksel işlevlerinin giderek piyasa güçlerine devredilmeye başlanması, sosyal yardımların etkinliği ve sürdürülebilirliği konusunda tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Neoliberal politikaların etkisiyle sosyal devletin zayıflaması, devletlerin yoksulluğu önleyici mekanizmaları giderek ortadan kaldırmasına yol açmaktadır. Bu süreçte, özellikle yoksul kadınlar, tüketim faaliyetlerinin yeniden kurgulanması ve düzenlenmesi yoluyla yoksullukla mücadele stratejileri geliştirmek zorunda kalmaktadırlar. Dolayısıyla, kadınların yoksulluk deneyimlerinde tüketim pratikleri, yoksullukla mücadele işlevi taşımaktadır. Bu bağlamda, yoksul kadınlar, yaşam maliyetlerini düşürmek amacıyla kendi tüketimlerini sınırlandırarak hane içindeki tüketim olanaklarında eşlerine ve çocuklarına öncelik vermektedirler (Topateş, 2021: 384). Formel ve enformel düzeyde sosyal yardımlara başvuranların büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Kadınların sosyal yardımları talep etmelerinde belirleyici olan faktörler, toplumsal cinsiyet rollerinin yanı sıra toplumdaki savunmasız ve korunmaya muhtaç konumlarına dair algılarla ilişkilidir. Bu bağlamda, formel ve enformel yardım alımlarında hem objektif hem de sübjektif kriterlere göre kadınlar daha fazla ön plana çıkmaktadır. Kadınlar, yoksullukta hem genel olarak hem de hane içinde erkeklere kıyasla formel ve enformel düzeydeki yardımların haneye transfer edilmesinde daha aktif rol oynamaktadırlar. Bu durum, yoksul yaşam içinde kadınlaşma eğiliminin yüksek olduğu bir başka alan olarak sosyal yardımları öne çıkarmaktadır. Dolayısıyla, sadece yoksulluğun değil, aynı zamanda sosyal yardımların da kadınlaştığını dikkate almak gerekmektedir (Topçuoğlu ve Aksan, 2014: 158-159).

Geleneksel toplumlara özgü toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin ön kabullerin sosyal politika ve uygulamalara yansımaları nedeniyle kadınların sosyal yardımlar aracılığıyla ev içi işlerin tek sorumlusu olarak görülmesine neden olmaktadır. Bu yardımlar, kadınların rollerinde herhangi bir dönüşüm yaratmayı amaçlamamakta ve dolayısıyla kadınların yaşamlarında dönüştürücü, güçlendirici veya özgürleştirici bir etki göstermemektedir. Ayrıca bu etki bir yanılsamadan ibarettir ve bu yardımların çoğu zaman kadın yoksulluğunu hafifletmediği gibi kadınların bağımlı konumlarını da pekiştirebilmektedir (Özateş Gelmez, 2018: 205). Öte yandan modern toplumlarda kadın yoksulluğu, yalnızca gelir eksikliğine dayanan statik bir sorun olmaktan çıkarak, sosyal dışlanmaya yol açan ve zamanla daha da kötüleşerek gelecek kuşaklara taşınma riski bulunan dinamik bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır:

Tüm sorun, modern yoksulluğun statik bir problem değil de daimî sorunları -zamanla daha kötüleşen ve gelecek kuşaklara da taşınabilecek olan- sosyal dışlanmaya çevirecek dinamik bir süreç olması nedeniyle karmaşılaşmaktadır. Süre giden yoksulluk, aidiyet hissedilecek bir cemaatle bütünleşmeyi ve kişisel özgüven duymayı zorlaştıran yaşam koşullarına dayatmanın yanı sıra sağlık, temel eğitim ve iş vasfı yenilemesi gibi toplumla bütünleşme için gerekli aktivitelere yatırımı da engeller. Bu bağlamda

yoksulluk, geçici bir düşüş olmaktan çıkıp içinden çıkılması gittikçe güçleşen bir kısır döngü haline geldiği andan itibaren ciddi bir toplumsal sorundur. Bundan, çeşitli şekillerde, farklı tarihsel ve sosyo-kültürel bağlamlarda ortaya çıkmış, yoksullukla mücadele etmeye yönelik modern sosyal politikaların altında yatan mantık çıkmaktadır (Mingione, 2006: 262).

Günümüzde yoksulluk, geçici bir durum olmaktan çıkarak, özellikle tek ebeveyn kadınları içinden çıkılması zor bir yoksunluk döngüsüne sürüklemektedir. Bu döngü, yalnızca ekonomik yoksunlukla sınırlı kalmayıp, güvencesiz işlerde zorlu koşullarda düşük ücretlerle çalışmayı, eğitim alsalar dahi bu eğitimi iş hayatına yansıtamama durumunu ve sürekli bir belirsizlik içinde, kırılgan koşullarda yaşamayı da kapsar. Tek ebeveyn kadınlar için bu yoksunluk döngüsü, nesilden nesile aktarılan ve sosyal dışlanmaya yol açan toplumsal bir eşitsizlik dinamiğine dönüşmektedir. Bu eşitsiz koşullarda, ailenin geçimini sağlama ve çocuklarının geleceğine yatırım yapma gibi temel gereksinimler bir cendereye sıkışmak anlamına gelirken, tek çıkış yolunun bir evlilik veya geçici çözümler olduğu bir yaşamda kalma çabası da gözlemlenmektedir (Işık, 2022: 185-186).

Bu çerçevede, hükümetlerin sosyal destek politikalarını yalnızca acil ihtiyaçlara yönelik yardımlarla sınırlı tutmayan, uzun vadeli toplumsal katılımı güçlendirecek stratejilere yönelmesi büyük önem taşımaktadır. Eşitsizliğin görünür ve görünmez yüzleriyle başa çıkabilecek kapsamlı sosyal politikalar, kadınların yoksulluk döngüsünü kırmalarına olanak tanıyan eğitim, istihdam ve sosyal güvence gibi alanlarda kalıcı destekleri içermelidir. Böylece yoksulluk, yalnızca bireylerin değil, bütün toplumun refahını etkileyen, nesiller boyu sürebilen bir toplumsal sorun olarak ele alınabilir; toplumun farklı hayat deneyimlerine sahip grupları arasındaki bu derin ayrışma ortadan kaldırılarak, tek ebeveyn kadınların topluma tam anlamıyla entegre olabilmeleri ve kendileriyle çocuklarının geleceğini güvence altına almaları için gerekli destekler sağlanabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE BULGULARIN ANALİZİ

2.1. Araştırmanın Amacı, Önemi ve Sorunsalı

Bu çalışmanın amacı, yeni yoksulluk olgusu bağlamında tek ebeveyn kadınların yoksulluğu nasıl deneyimlediklerini, yoksullukla hangi stratejilerle başa çıktıklarını, hangi formel ve enformel dayanışma ağlarıyla ilişkide olduklarını, geleceğe dair tahayyül ve beklentilerini bütüncül bir yaklaşımla ele almak ve tek ebeveyn kadınların yoksullukla başa çıkma süreçlerinin çok katmanlı yapısının incelemektir. Araştırma, tek ebeveyn yoksul kadınların gündelik yaşam pratiklerini hangi duygularla ifade ettiklerine ve yoksulluk içinde var olma biçimlerine odaklanmaktadır. Çalışmanın temel sorunsalını, tek ebeveyn kadınların karşı karşıya kaldığı çok yönlü yoksunluklar oluşturmaktadır.

Feminist araştırmalar, feminist bir perspektif benimseyen ve çoğu kadın olan araştırmacılar tarafından yürütülmektedir. Araştırmacılar çalışmalarında toplumsal cinsiyete merkezi bir önem atfederler (Neuman, 2020: 216). Feminist yaklaşım, kadın bakış açısının ve yaşam deneyimlerinin bilimsel araştırmalarda merkezi bir yer tutmasını sağlamaktadır (Kümbetoğlu, 2019: 53). Bu doğrultuda, feminist çalışmalar, kadınların toplumsal cinsiyet bağlamındaki eşitsizliklerini görünür kılmayı ve bu eşitsizliklerin bilimsel olarak anlaşılmasını hedeflemektedir. Bu çalışmada da yoksulluk olgusuna toplumsal cinsiyet bakış açısından yaklaşmak, yoksulluğun sadece günümüzde yarattığı sorunları değil, aynı zamanda gelecekteki toplumsal, ekonomik ve kültürel yapılar üzerindeki olası etkilerini de anlamaya yönelik önemli bir katkı sunacaktır. Özellikle tek ebeveyn olan yoksul kadınlar bağlamında, “yeni yoksulluk” kavramı ele alınarak, bu kadınların yoksulluk olgusuyla olan ilişkisi, yoksulluğu nasıl deneyimledikleri ve buna karşı geliştirdikleri stratejiler, toplumsal cinsiyete dair teorik yaklaşımlardan faydalanarak sosyolojik bir perspektiften incelenmiştir.

Bu çalışmanın önemli tartışma konularından biri, yoksulluğun tek ebeveyn kadınlar ve çocukları üzerindeki çoklu dezavantajları nasıl derinleştirdiği ve gelecekte yaratabileceği potansiyel etkileridir. Yoksulluğun yapısal boyutları ve bu yapılarla başa çıkma stratejileri geliştiren kadınların deneyimleri ele alınmıştır. Bu çerçevede, yoksulluğun kadın özneliği üzerindeki etkileri ve kadınların geleceğe yönelik tahayyülleri, feminist bir bakış açısıyla sosyolojik bir perspektiften değerlendirilmektedir. Yoksulluğun çok boyutlu yoksunluklar yaratması, yoksulluğun derinleşmesine yol açmakta ve kadınların hem kendileri hem de çocukları için geleceğe dair beklenti ve umutlarını şekillendirmektedir. Bu çalışmanın önemi, tek ebeveyn olan kadınların yoksulluk deneyimlerine ve yoksullukla mücadelelerine

odaklanarak, yoksulluğun toplumsal cinsiyet bağlamındaki etkilerini ortaya koymasıştır. Ayrıca, tek ebeveyn yoksul kadınların yaşadıkları ekonomik ve sosyal zorluklara yönelik çözümler geliştirilmesi, yoksulluğun önlenmesine yönelik öneriler sunulması da hedeflenmiştir.

2.2. Araştırmanın Örneklemi ve Araştırmacının Saha Gözlemleri

Türkiye’de 2023 yılında toplam hane halkının %10,6’sını tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan hane halkları oluşturmaktadır. Toplam hane halklarının %2,4’ünü baba ve çocuklardan oluşan, %8,2’sini ise anne ve çocuklardan oluşan hane halklarının oluşturduğu görülmektedir. Tek çekirdek aile olarak ifade edilen, yalnızca eşlerden veya eşler ve çocuklarından veya tek ebeveyn ve en az bir çocuktan oluşan hane halklarının oranı, 2015 yılında %66,9 iken 2023 yılında %63,8’e gerilemiştir. Hane halkı tipine göre yoksulluk oranı incelendiğinde ise tek kişilik hane halklarının %13,7’sinin, tek çekirdek aileden oluşan hane halklarının %21,6’sının, geniş ailelerden oluşan hane halklarının %25,7’sinin, çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hane halklarının ise %13,6’sının yoksulluk sınırının altında yaşadığı gözlenmiştir (TÜİK, 2024).

Bu istatistiklere dayanarak, bu çalışmanın örneklemi Antalya ili, Antalya Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı’ndan sosyal yardım alan tek ebeveyn kadınlar oluşturmaktadır. Tek ebeveyn kadın yoksulluğunun Türkiye’de her bölgede yaygın olduğu varsayımından hareketle ve Antalya’da yaşayan tek ebeveyn yoksul kadınlara erişilebilirliğin kolay olması nedeniyle -Belediyelerin yoksullukla mücadele etmeleri ve sosyal yardım konusunda çalışmalar yaptığı bilinmektedir- Antalya ilindeki sosyal yardım alan tek ebeveyn kadınlar görüşme kapsamına dahil edilmiştir. Antalya, demografik çeşitliliği ve geniş coğrafi yapısı sayesinde farklı sosyo-ekonomik ve kültürel arka planlara sahip bireyleri barındırmaktadır. Bu çeşitlilik, araştırmanın daha kapsamlı olmasına katkı sağlamakta ve yoksulluğun farklı bağlamlarda nasıl deneyimlendiğini karşılaştırma fırsatı sunmaktadır. Antalya’nın göç alan ve hızlı kentleşen bir il olması, yoksulluk ve sosyal yardım dinamiklerini daha iyi anlama açısından kritik bir önem taşımaktadır. Antalya Büyükşehir Belediyesi’nin geniş kapsamlı sosyal hizmet ağı, güvenilir veri toplama sürecini desteklemekte ve belediyenin mevcut veri tabanları ile sosyal yardım programları, örneklem grubunun sistematik ve etkili bir şekilde belirlenmesine olanak tanımaktadır. Antalya ilinde sosyal yardım alan tek ebeveyn kadınların araştırma kapsamına dahil edilmesi, çalışmanın hem teorik hem de pratik amaçlarına hizmet etmekte hem çalışmanın pratik olarak yürütülmesini kolaylaştırmakta hem de belediye hizmetlerinin etkinliğini değerlendirmek için uygun bir zemin sunmaktadır.

Katılımcılara ait demografik bilgiler Tablo 1’de verilmiştir:

Tablo 1. Katılımcı Profili

K1	42 yaşında. İlkokul mezunu. Boşanmış. Ev hanımı. Yeşil kartlı. Kronik sağlık sorunu yok. 1 çocuğu var. Kirada oturur.
K2	43 yaşında. Ön lisans mezunu. Boşanmış. Evden yemek yapıp satar. Yeşil kartlı. Epilepsi hastası. 3 çocuğu var. Kirada oturur.
K3	32 yaşında. Ortaokul mezunu, lise terk. Boşanmış. Apartman ve ev temizliğine gider. Yeşil kartlı. Kronik sağlık sorunu yok. 3 çocuğu var. Kirada oturur.
K4	40 yaşında. İlkokul mezunu. Boşanmış. Evden maske paketleme işi yapar. Yeşil kartlı. Kronik sağlık sorunu yok. 4 çocuğu var. Kirada oturur.
K5	46 yaşında. Lise mezunu. Eşi vefat etmiş. Ev hanımı. Yeşil kartlı. Kronik sağlık sorunu yok. 2 çocuğu var. TOKİ’de oturur.
K6	39 yaşında. Lise mezunu. Eşi vefat etmiş. Ev hanımı. Yeşil kartlı. Kronik sağlık sorunu yok. 2 çocuğu var. TOKİ’de oturur.
K7	34 yaşında. Lise mezunu. Boşanmış. Ev hanımı. Yeşil kartlı. Kronik sağlık sorunu yok. 2 çocuğu var. Kirada oturur.
K8	35 yaşında. İlkokul ikiden terk. Resmi nikahsız beraberlik. Hurda toplar. Yeşil kartlı. Kronik sağlık sorunu yok. 2 çocuğu var. Kirada oturur.
K9	30 yaşında. İlkokul mezunu. Boşanmış. Yevmiyeli tarım işçisi. Kronik sağlık sorunu yok. 3 çocuğu var. Kirada oturur.
K10	30 yaşında. Ortaokul mezunu. Boşanmış. Ev hanımı. Yeşil kartlı. Kronik sağlık sorunu yok. 3 çocuğu var. Kirada oturur.
K11	32 yaşında. Tahsili yok. Boşanmış. Temizlik bezi ve çorap satar. Sosyal güvencesi yok. Ayağında kist ve menüsküs var. 2 çocuğu var. Kirada oturur.
K12	31 yaşında. Ortaokul mezunu. Boşanmış. Apartman ve ev temizliğine gider. Yeşil kartlı. Kronik sağlık sorunu yok. 4 çocuğu var. Kirada oturur.

K13	29 yaşında. Tahsili yok. Resmi nikâhsız beraberlik. Ev temizliğine gider. Yeşil kartlı. Kronik sağlık sorunu yok. 3 çocuğu var. Kirada oturur.
K14	43 yaşında. İlköğretim mezunu. Boşanmış. Ev temizliğine gider. Sosyal güvencesi yok. Kronik sağlık sorunu yok. 2 çocuğu var. Kirada oturur.
K15	41 yaşında. İlkokul mezunu. Boşanmış. Ev hanımı. Yeşil kartlı. Kalp hastası. 3 çocuğu var. Kirada oturur.
K16	35 yaşında. Lise mezunu. Boşanmış. Ev hanımı. Sosyal güvencesi yok. Kronik sağlık sorunu yok. 3 çocuğu var. Kirada oturur.
K17	35 yaşında. Tahsili yok. Boşanmış. Ev temizliğine gider. Sosyal güvencesi yok. Kronik sağlık sorunu yok. 3 çocuğu var. Kirada oturur.
K18	33 yaşında. Tahsili yok. Boşanmış. Ev hanımı. Yeşil kartlı. Kronik sağlık sorunu yok. 3 çocuğu var. Kirada oturur.
K19	30 yaşında. Lise ikiden terk. Boşanmış. Ev hanımı. Sosyal güvencesi yok. Kronik sağlık sorunu yok. 2 çocuğu var. Kirada oturur.
K20	40 yaşında. İlkokul mezunu. Boşanmış. Ev temizliğine gider. Sosyal güvencesi yok. Kronik sağlık sorunu yok. 1 çocuğu var. Kirada oturur.
K21	31 yaşında. Lise mezunu. Boşanmış. Evde davetiye yapıp satar. Sosyal güvencesi yok. Kronik sağlık sorunu yok. 2 çocuğu var. Kirada oturur.
K22	34 yaşında. Tahsili yok. Boşanmış. Ev hanımı. Yeşil kartlı. Kronik sağlık sorunu yok. 2 çocuğu var. Kirada oturur.
K23	26 yaşında. Ortaokul mezunu. Resmi nikâhsız beraberlik. Ev hanımı. Yeşil kartlı. Kronik sağlık sorunu yok. 1 çocuğu var. Kirada oturur.
K24	32 yaşında. Lise bir terk. Boşanmış. Ev hanımı. Yeşil kartlı. Kronik sağlık sorunu yok. 2 çocuğu var. Kirada oturur.
K25	32 yaşında. Ortaokul mezunu. Resmi nikâhsız beraberlik. Ev temizliğine gider. Yeşil kartlı. Kronik sağlık sorunu yok. 4 çocuğu var. Kirada oturur.
K26	47 yaşında. Ortaokul mezunu. Eşi vefat etmiş. Ev hanımı. Yeşil kartlı. Kronik sağlık sorunu yok. 6 çocuğu var, ikisi kendisiyle yaşar. Kirada oturur.

K27	32 yaşında. Lise mezunu. Resmi nikâhsız beraberlik. Ev temizliğine gider. Yeşil kartlı. Kronik sağlık sorunu yok. 2 çocuğu var. Kirada oturur.
K28	36 yaşında. İlkokul mezunu. Boşanmış. Ev hanımı. Yeşil kartlı. Bel fıtığı var. 2 çocuğu var. Kirada oturur.
K29	38 yaşında. İlkokul mezunu. Boşanmış. Ev, apartman, çiçek temizliği yapar. Yeşil kartlı. Kronik sağlık sorunu yok. 4 çocuğu var. Kirada oturur.
K30	38 yaşında. İlkokul mezunu. Boşanmış. Ev hanımı. Yeşil kartlı. Depresyon, şeker, tansiyon hastası. 8 çocuğu var, yedisi kendisiyle yaşar. Kirada oturur.
K31	37 yaşında. Tahsili yok. Boşanmış. Merdiven temizliğine gider. Yeşil kartlı. Kronik sağlık sorunu yok. 2 çocuğu var. Kirada oturur.
K32	34 yaşında. Ön lisans mezunu. Boşanmış. Ev hanımı. Yeşil kartlı. Kronik sağlık sorunu yok. 3 çocuğu var. Kirada oturur.
K33	34 yaşında. İlkokul mezunu. Boşanmış. Merdiven temizliğine gider. Yeşil kartlı. Kronik sağlık sorunu yok. 3 çocuğu var. Kirada oturur.

Çalışma grubunun genel profiline bakıldığında, eğitim düzeylerinin düşük olduğu ve çoğunluğunun ilkökul, ortaokul mezunu ya da eğitimlerini yarıda bırakmış kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Kadınların büyük bir kısmı boşanmış diğer bir bölümü eşlerini kaybetmiş olup, tek ebeveyn olarak çocuklarına bakmaktadırlar. Eğitim durumlarının yanı sıra ekonomik olarak da zorlu koşullarda yaşamlarını sürdürdükleri, çoğunun ev hanımı olduğu ya da düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalıştığı tespit edilmiştir. Özellikle temizlik işlerinde çalışan, evden yiyecek satışı veya paketleme gibi geçici işlerle geçimlerini sağlayan kadınlar, herhangi bir sosyal güvenceye sahip değildir. Çoğunluğu kirada oturmakta olup, devletin sunduğu sağlık güvencesi olan yeşil karttan faydalanmaktadırlar.

Bu kadınların önemli bir bölümü kronik sağlık sorunları yaşamamaktadır; ancak, epilepsi, kalp hastalığı ve bel fıtığı gibi sağlık sorunları olanlar da bulunmaktadır. Kadınlar, en az 1 ve en çok 8 çocuk sahibi olmakla birlikte, görüşme yapılan kadınların ortalama çocuk sayısı 3'tür. Sosyal ve ekonomik zorluklarla mücadele eden bu kadınların, çoğunlukla yeşil kart gibi devlet yardımlarıyla sağlık hizmetlerine erişimleri olsa da genel olarak güvencesiz ve risk altında bir yaşam sürdürdükleri gözlemlenmiştir.

Aile içinde yoksulluk nesilden nesile aktarılmakta ve bu durum, kadınların çocuklarına sundukları yaşam olanaklarını da kısıtlamaktadır. Özellikle güvencesiz işlerde çalışmak, düzenli bir gelir elde edememek, eğitim düzeylerinin düşük olması ve kirada oturuyor olmaları, kadınların yoksulluk döngüsünden çıkmalarını zorlaştırmaktadır. Bunun yanında, sosyal destek ağlarının yetersizliği ve resmi nikâhsız beraberlikler, bu kadınların hem hukuki hem de sosyal güvencelerden mahrum kalmalarına yol açmaktadır.

Görüşme yapılan kadınların büyük çoğunluğu, görüşmeler sırasında yoğun duygusal anlar yaşamış ve gözyaşlarına engel olamamıştır. Görüşmelerin kadınların kendi evlerinde yapılmasına rağmen, kadınların koltukların ucunda oturmaları, kendilerini bu mekânda bile geçici ve güvencesiz hissettiklerini göstermektedir. Bu durum, kendi yaşam alanlarında dahi kalıcı bir sahiplenme ve güvenlik hissinden mahrum olduklarını ortaya koymakta; bu mekânsal güvencesizlik, kadınların maddi yetersizlikle olan ilişkisini daha da derinleştirmektedir.

Kadınların yüz ifadelerinde ve sözlerinde sıkça görülen kaygı ve belirsizlik, özellikle çocuklarının geleceği konusunda yaşadıkları endişeyi açığa çıkarmaktadır. Annelerin konuşmalarında çocuklarının refahına yönelik kaygıların sürekli olarak ön planda olması, tek ebeveyn yoksulluğunun sadece maddi değil, aynı zamanda duygusal boyutunun da ne denli yoğun olduğunu göstermektedir. Bu gözlemler, tek ebeveyn olarak çocuklarını büyüten yoksul kadınların, maddi yetersizlik ve belirsizliğin yarattığı duygusal yükün altındaki mücadelelerini açıkça ortaya koymaktadır.

Toplumsal cinsiyet rolleri ve sosyo-ekonomik baskılar, tek ebeveyn olan annelerin çocuklarına karşı duydukları sorumluluğu artırırken, bu sorumluluğun beraberinde getirdiği duygusal yükü de ağırlaştırmaktadır. Kadınların ekonomik olarak dezavantajlı konumları, iş gücü piyasasına entegrasyonlarını zorlaştırmakta, dolayısıyla toplumsal destek ağlarına olan bağımlılıklarını pekiştirmektedir. Görüşme yapılan 33 kadının mesleki durumları incelendiğinde, bu kadınların çoğunlukla güvencesiz ve geçici işlerde çalıştıkları görülmektedir. Kadınlardan 16'sı ev hanımı olup, düzenli bir gelire sahip değildir ve sosyal yardımlara bağımlı durumdadır.

Çalışma hayatına katılan kadınların büyük bir kısmı temizlik işleri, evde üretim ve çeşitli gündelik işlerde çalışmaktadır. 7 kadın apartman, merdiven ve genel temizlik işlerinde çalışırken; 3 kadın evde yemek yapıp satma, maske paketleme ve davetiye yapımı gibi üretim faaliyetleriyle geçimlerini sağlamaya çalışmaktadır. Geriye kalan 4 kadın ise tarım işçiliği, hurda toplama ve temizlik bezi ya da çorap satma gibi düzensiz işlerde çalışmaktadır. Bu işlerin büyük bir kısmı günlük, geçici ve sosyal güvenceden yoksun işler olup, kadınların ekonomik istikrarını sağlamaktan uzaktır.

Sosyal yardımlar, bu anneler için günlük yaşamlarını sürdürebilmeleri açısından hayati bir öneme sahip olsa da yoksulluğun yapısal nedenlerini ele almadığı için uzun vadeli çözüm sunamamaktadır. Bununla birlikte, yerel yönetimlerin yoksullukla mücadelede sunduğu bazı hizmetler, kadınların sosyal ve ekonomik yaşantılarına yönelik iyileştirme çabalarını içermektedir. Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin sunduğu kapsamlı destekler, bu çerçevede dikkat çekmektedir.

Antalya Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı, kadınların ve ailelerinin refahını artırmaya yönelik kapsayıcı hizmetler sunmaktadır. Bu kapsamlı hizmetler, çocukların doğumundan üniversite eğitimlerine kadar destek sağlayarak, kadınların çocuk bakım yükünü hafifletmeyi ve ekonomik bağımsızlıklarını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Halk Süt ve Halk Mama projeleri, annelerin bebeklerinin sağlıklı beslenmesini sağlarken; Kitap ve Oyuncak Kütüphanesi, Mobil Kreş, Kreş ve Gündüz Bakımevleri gibi uygulamalar, çalışan kadınların ve ailelerin çocuk bakımı konusundaki yüklerini azaltmaktadır. Antalya Büyükşehir Belediyesi Atatürk Bilgi Eğitim Merkezi (ATABEM) ve Antalya Büyükşehir Belediyesi Atatürk Sanat Eğitim Merkezi (ATASEM), üniversite öğrencilerine sağlanan yurt, burs ve beş ton ücretsiz su desteği çocuklarını okutan kadın ve ailelerin eğitim sürecinde karşılaştıkları ekonomik zorlukları hafifletmektedir.

Sosyal Kart projesi, kadınların ve ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılamalarını ve faturalarını ödemelerini kolaylaştırırken, kullanıcılarına 10 ton ücretsiz su kullanım desteği de sunmaktadır. Ayrıca hasta yatağı, engelli araç gereçleri, aşevi hizmetleri, glutensiz gıda yardımları, ev eşyası ve giysi yardımları, ailelerin birlikte daha iyi yaşam koşullarına sahip olmasını hedeflemektedir. Kadın sığınma evi ise zor zamanlarda kadınlara güvenli bir yuva sağlayarak, şiddet ve istismardan korunmalarına yardımcı olmaktadır. Tüm bu hizmetler, toplumsal eşitsizlikleri azaltma ve kadınların sosyal dayanışma ağlarına erişimini güçlendirme amacı taşımaktadır.

2.3. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Teknikleri

Araştırma, nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Araştırmanın nitel bir yaklaşıma dayanması nitel araştırmanın; çalışılan bireylerin anlayış ve bakış açılarını fark etmeyi, dünyayı onların bakış açısından görmeyi, bu bakış açılarının nasıl şekillendiğini ve bunların içinde bulunan ortamı nasıl biçimlendirdiklerini, bu olgu ve ilişkileri değiştirmeye ve sürdürmeye ilişkin süreçleri daha iyi anlamamıza imkân vermesinden (Maxwell, 2018: 29) kaynaklanmaktadır. Nitel veri ile araştırılan konu hakkında okuyucuya betimsel ve gerçekçi bir resim sunmayı amaçlayan araştırmacı için nitel verinin belirli bir derinliğe sahip olması ve

ayrıntılı olması büyük önem taşımaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 48). Ayrıca nitel araştırma toplumsal yapının değişkenliği ve diğer ilişkisel boyutlarının kavranmasına, olguların, süreçlerin, faaliyetleri ve ilişkileri keşfetmeye ve anlamaya imkân vermektedir (Kümbetoğlu, 2019: 43-45). Günümüz dünyasında en çok tartışılan konulardan biri olan yoksulluk olgusunu, tek ebeveyn olan kadın yoksulların bakış açısıyla derinlemesine incelemeyi amaçlayan bu çalışmada, nitel verinin elde edilmesinde, çalışmanın amaçları, sorgusu ve metodolojisi bakımından kullanışlı nitel araştırma tekniklerden biri olan “derinlemesine görüşme” kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme tekniğinin, önceden belirlenmiş bir soru formu veya sınırlandırıcı materyal kullanımını aşmaya olanak veren bir niteliği vardır. Bu nitelik, önceden hazırlanmış soru formunun yanı sıra, alt sorgulama alanları ve temalar çerçevesinde muhtemel sorular üzerinde düşünmeye de imkân vermektedir. Derinlemesine görüşme tekniği ile verilerin elde edilmesinde, yapı-fail ile makro-mikro durumsal koşullar arasındaki ilişkisellik gözetilmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen veri seti fenomenolojik bir yaklaşımla analiz edilmiş ve raporlanmıştır. Fenomenolojik analizde araştırmacı kendi kişisel deneyimlerini, fenomene ilişkin geçmiş çağrışımlarını, anlayışlarını, önyargılarını bir kenara bırakarak katılımcının anlayışları, anlamları, yorumlarıyla beraber katılımcının eşsiz dünyasına girmektedir (Tekindal ve Arsu, 2020: 170-171). “Fenomenolojik araştırmalar uzun süren bir saha aşamasının ardından daha uzun süren bir veri analizi sürecini içerirler” (Çarpar, 2020: 696) ve araştırmacılar ham verilerden kodlara, daha sonra temalara ulaşmaya çalışarak fenomenin özü yorumlamaya çalışırlar (Creswell 2021: 82). “Fenomenolojinin başlıca anlamı bir başkaldırı değil, verimli ve yeniden inşa edici bir çabadır. ‘Şeylerin kendilerine’ şiarı öncelikle pozitif bir amaç taşır, şeylerin önündeki teorik kalıplar nedeniyle görüşümüzü engelleyen fenomenlere karşı dönmemizi ister” (Spiegelberg, 2021: 836). Bu nedenle “Fenomenolojik araştırmada tek bir gerçeklik üzerinde durulmamaktadır. Bireylerin farklı gerçeklikleri olduğu kabul edilmektedir” (Baş ve Akturan, 2017: 86). Ayrıca “Fenomenoloji, insanın toplumsal varlığının temel bir izahını vererek sosyal bilimlerin içinde işlediği çerçevenin berraklaştırılmasını önermektedir” (Zahavi, 2019: 123).

Derinlemesine görüşmeler, sosyal yardım alan tek ebeveyn kadınlarla gerçekleştirilmiştir. Antalya Büyükşehir Belediyesi’nden gerekli izinler alındıktan sonra, 2022 yılında yapılan haftalık değerlendirme kurullarında toplam 8239 vakayı içeren 51 kurul kararı incelenmiştir. Bu vakalar arasından, 1542’si yalnız ebeveyn/tek ebeveyn olarak tanımlanmış ve yardım alması uygun görülen 1369 tek ebeveyn kadın seçilmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenen bu kadınlar arasından, rastlantısal olarak seçilen ve görüşmeyi kabul

eden 33 tek ebeveyn kadın ile yarı yapılandırılmış formlar kullanılarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Sosyal yardım alan tek ebeveyn kadınlardan oluşan çalışma grubu içerisinde belirlenen bu kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler, belli konular etrafında yoğunlaşmaya ya da tekrara girmeye başladığında araştırma sonlandırılmıştır. Çalışmanın temel sorusu ile ilişkili olabilecek kavramlar ve süreçler, ‘doyum noktasına’ ulaşmaya dek veri toplamaya devam edilmiştir. Bu bağlamda, katılımcı sayısının 25 ile 40 kişi arasında olacağı öngörülmüş, 33. görüşmede veri doygunluğuna ulaşıldığı kanaatine varılarak görüşmeler sonlandırılmıştır. Araştırma süresi boyunca katılımcılarla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde, görüşmeye başlamadan önce katılımcı, ilgili konu hakkında bilgilendirilmiş, katılımcının bilgisi ve onayı alınmıştır. Ayrıca katılımcıların ad, soyad vb. bilgilerine hem çalışma kapsamınca gerek duyulmadığından hem de etik gerekçelerle yazılı bir belge sunulmamış, katılımcının sesli ve yazılı onayı alındıktan sonra ve bu materyallerin hiçbirinin kişi veya kurumla paylaşılmayacağı katılımcılara taahhüt edilmiştir. Bu taahhüt kayıt esnasında ayrıca sesli olarak belirtilmiştir. Katılımcılara görüşme süresince görüşmeyi istediği herhangi bir bölümde sonlandırabileceği belirtilmiştir. Görüşmeyi sürdürmeyi bırakmak isteyen herhangi bir katılımcı olmamıştır. Görüşmeler ortalama 25 ile 60 dakika arasında sürmüştür. Kayıt altına alınan görüşmeler deşifre edilmiştir. Araştırmanın geçerliğini ve güvenilirliğini artırmak için yoğun betimleme tekniği (Geertz, 2017) ve üçgenleme (triangulation) tekniklerinden biri olan katılımcı teyidi (member checking) (Denzin ve Lincoln, 2018) kullanılmıştır. Ham veriler sistematik hale getirilerek katılımcılarla paylaşılmış ve onayları alınmıştır. Araştırmada yer alan katılımcıların yaşam koşulları, yoksullukla başa çıkma stratejileri ve geleceklerine dair beklentileri, bireysel ve yapısal koşulların bir arada değerlendirilmesiyle kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir.

2.4. Araştırmanın Bulguları ve Analizi

Bu bölümde, ilgili literatürdeki tartışmalardan hareketle oluşturulan kuramsal ve metodolojik perspektif temel alınarak araştırmanın temaları belirlenmiştir. Derinlemesine görüşmelerden elde edilen nitel veriler, çalışmanın tasarımında belirtilen temalar çerçevesinde fenomenolojik bir analize tabi tutularak yorumlanmıştır. Fenomenolojik yaklaşım, tek ebeveyn kadınların yoksulluğu deneyimleme biçimlerini, onların öznel anlam dünyalarını merkeze almayı sağlamaktadır. Bu yöntem, kadınların yaşantılarını, duygusal tepkilerini ve yoksulluğun günlük yaşamlarındaki etkilerini anlamayı mümkün kılarak, onların bireysel deneyimlerini yapısal faktörlerle birlikte analiz etmeye olanak tanımaktadır. Dolayısıyla araştırmanın amaçlarına uygun olarak, tek ebeveyn kadınların bakış açısıyla kadın yoksulluğunun farklı

boyutları yapısal ve öznel süreçler birlikte değerlendirilerek analiz edilmiştir. Tezin ana sorgusu/alt sorguları, ilgili literatür ile bağlantısı dikkate alınarak, bulgular temelinde tema ve alt temalar oluşturulmuştur.

İlk tema, kadınların bireysel anlatıları üzerinden “tek ebeveyn kadın yoksulluğu”nu ele almaktadır. Bu tema, kadınların yoksulluğu yalnızca maddi bir eksiklik olarak değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rolleri ve annelik sorumluluklarıyla iç içe geçmiş bir durum olarak nasıl deneyimlediklerini göstermektedir. Kadınların yoksulluğa dair öznel deneyimleri, toplumun onlardan beklediği anne ve kadın rollerine dair algılarıyla birleşerek, onların yoksullukla mücadelesini daha karmaşık hale getirmektedir.

İkinci tema olan “tek ebeveyn kadınların anlatılarında yoksulluk”, kadınların yoksulluğu gündelik yaşam pratikleri üzerinden nasıl deneyimlediklerine odaklanmaktadır. Yoksulluğun etkileri, kadınların gündelik tüketim alışkanlıklarından beslenme düzenlerine, barınma koşullarına ve sağlık hizmetlerine erişim olanaklarına kadar geniş bir yelpazede kendini göstermektedir. Bu tema, yoksulluğun kadınların yaşam koşullarını nasıl şekillendirdiğini ve onların ihtiyaçlarını karşılamada karşılaştıkları güçlükleri açığa çıkarmaktadır.

Üçüncü tema olan “yoksullukla mücadele ve sosyal yardımlar”, kadınların yoksullukla başa çıkma stratejilerini ve sosyal yardımlarla olan ilişkilerini incelemektedir. Kadınların yoksulluk karşısında geliştirdikleri stratejiler, ekonomik alanda karşılaştıkları engellerle mücadele biçimlerinden dayanışma ağlarına olan bağlarına kadar geniş bir kapsamda değerlendirilmektedir. Bu tema, kadınların sosyal yardımları nasıl bir destek mekanizması olarak gördüklerini ve bu yardımların onların yaşamlarına ne ölçüde katkı sağladığını anlamaya olanak sağlamaktadır.

Son olarak, “tek ebeveyn kadın yoksulların anlatılarında gelecek” başlıklı tema, kadınların geleceğe dair korku, kaygı, umut ve beklentilerini ele almaktadır. Kadınların ekonomik ve sosyal zorluklar karşısında geleceğe dair geliştirdikleri kurgular, onların içinde bulundukları yoksulluk durumunu aşma isteğiyle şekillenmektedir. Kadınların kendileri ve çocukları için arzuladıkları geleceği anlamak, onların umut ve hayallerine ışık tutmak bu temanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu yapısal çerçeve, çalışma kadınların ekonomik bağımsızlık çabalarını, sosyal yardımlarla kurdukları ilişkileri ve geleceğe dair beklentilerini derinlemesine anlamayı amaçlamaktadır.

Kadın yoksulluğunun boyutlarını ve çözüm önerilerini ele almak amacıyla, Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Antalya Şubesi, Akdeniz Üniversitesi Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Araştırma Merkezi ile TOBB Antalya Kadın Girişimciler Kurulu’nun iş

birliğiyle 10 Mart 2023'te Antalya Kadın Yoksulluğu Çalıştayı (2023) düzenlenmiştir. Çalıştayda, pandemi ve deprem gibi krizlerin kadın yoksulluğunu derinleştirdiği, sosyal politikaların ise bu zorluklara karşı yetersiz kaldığı vurgulanmıştır. Çeşitli sosyo-ekonomik gruplardan katılımcılarla yuvarlak masa tartışmaları gerçekleştirilmiş, kadın yoksulluğunu azaltmaya yönelik sosyal politika önerileri geliştirilmiştir. Çalıştay sonuçları, kadınların ekonomik ve toplumsal hayatta güçlendirilmesi için yerel yönetimler ve STK'lar tarafından dikkate alınacak değerli bir rehber niteliğindedir. Özellikle 'Anne-Çocuk/Boşanmış Kadın Yoksulluğu' başlıklı 6. masada yapılan tartışmalar, bu çalışmanın bulgularını desteklemektedir.

2.4.1. Kadınların Anlatılarında 'Tek Ebeveyn Kadın Yoksulluğu'

Bu temada, tek ebeveyn kadınların yoksullukla ilgili kişisel anlatıları ve deneyimleri ele alınmıştır. Kadınlar, ekonomik zorluklarla başa çıkmanın ötesinde, yoksul bir kadın olarak toplumdaki yerlerini nasıl gördüklerini ve bu durumun yaşamlarını nasıl etkilediğini aktarmaktadır. Yoksulluk, yalnızca maddi sıkıntılarla sınırlı olmayıp, sosyal dışlanma, damgalanma ve toplumsal cinsiyet rolleriyle de iç içe geçmiştir. Bu bağlamda, kadınlar hem bireysel hem de kolektif düzeydeki mücadelelerini ifade etmektedir. Tek başına çocuk büyütme sorumluluğu, kadınlık ve annelik deneyimleri bu sürecin merkezindedir.

2.4.1.1. Yoksul Bir Kadın Olmak

Kadınların yoksulluk deneyimlerini, toplumsal cinsiyet eşitsizliği derinden etkilemektedir. Kadınların anlatıları, yoksulluğun toplumsal ve yapısal boyutlarını gözler önüne sermekte, yoksulluğun nesiller boyunca aktarılan bir miras gibi nasıl yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. Anlatılar, kadınların yaşadığı ekonomik zorlukların yalnızca maddi değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet normları tarafından şekillendirilen derin bir mücadele olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, kadınların karşılaştığı yapısal engeller ve sosyal dışlanma, yoksulluğun bireysel çabalarla aşılmasını zorlaştıran temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Yoksulluğun toplumsal ve yapısal doğasını, yoksulluğun yeniden üretim koşulları içinde nesiller boyunca aktarılma eğilimini ve toplumsal cinsiyetin yoksulluk deneyimlerine etkisini kadın katılımcılardan birinin (K8) ifadesi gözler önüne sermektedir. İnsel'in (2001:70) de belirttiği gibi, "yoksulluk, yoksulluğun yeniden üretimi koşullarını doğurur". Bu ifadeler, bireylerin yoksulluk döngüsünden çıkma çabalarının, yapısal eşitsizlikler ve sınırlı fırsatlar nedeniyle ne denli güçleştirdiğini gösterirken, eğitimin yoksulluğu kırma potansiyeline dair bir umut olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Katılımcı kadın (K8), yoksulluğun ailesinden gelen bir miras gibi aktarıldığını ifade ederken, çocuklarının bu döngüyü kırmasının ancak eğitim yoluyla mümkün olabileceğini belirtmektedir:

“...Kadınların yoksulluğu, bu genelde gelme bir şey, yani büyüklerimizden gelme bir şey. Aileden geçiyor yoksulluk. Nasıl söylesem ya, belki benim ailem varlıklı biri olmuş olsaydı belki ben bu duruma düşmezdim. Demek ki benim ailem de fakir biri ki ben bu duruma düştüm. Çocuklarım, işte o Allah’ın bileceği bir şey. Bakarsın yani karşılarına iyi birileri çıkar, kızın da oğlanın da belki onlarla evlenirler. Bakarsın okurlar, büyük adam olurlar, kendi ayaklarının üstünde durmayı öğrenirler. Ya evlilik ya eğitim. Ama en başta eğitim...” (K8).

Kadın katılımcının (K8) ifadeleri, toplumsal cinsiyet ve yoksulluk bağlamında dikkate değer ipuçları sunmaktadır. Kadın katılımcı (K8), “kadınların yoksulluğu, bu genelden gelme bir şey, yani büyüklerimizden gelme bir şey. Aileden geçiyor yoksulluk” sözleriyle, yoksulluğun nesiller arası aktarılan bir olgu olduğuna ve bireysel çabaların ötesinde yapısal koşullarla şekillendiğine dikkat çekmektedir. Bu durum, yoksulluk döngüsü kavramıyla yakından ilişkilidir. Yoksulluk döngüsü, bireylerin yoksulluktan kurtulmakta zorlanmalarına neden olan toplumsal eşitsizliklerin sürekliliğini ve sınırlı fırsatları tanımlamaktadır.

Işık’a (2022) göre, “eşitsizliklerin kalıcılaşması, yeniden üretilmesi ve sonraki kuşaklara aktarılması”, toplumsal yapı içinde neredeyse görünmez hale gelen bir süreç olarak işlemektedir. Işık’ın belirttiği gibi, bu süreç okulda, aile içinde ve gençlerin, kadınların, yaşlıların hayatlarındaki gündelik pratikler üzerinden yeniden üretilmekte ve gündelik hayatın temposu içinde sorgulanamaz bir gerçeklik olarak yerleşmektedir. Kadın katılımcının (K8) “demek ki benim ailem de fakir biri ki ben bu duruma düştüm” ifadesi, yoksulluğun bireysel bir başarısızlık değil, toplumsal ve yapısal bir sorun olarak nasıl yeniden üretildiğine dair bir farkındalık sunmaktadır.

Anlatılar, neoliberal politikaların etkisiyle güçlenen bireyselleşme ve sorumluluk yükleme eğilimlerine de işaret etmektedir. Neoliberal politikalar, söz konusu bu yoksulluk döngüsünden bireyleri sorumlu tutar. Kadının (K8), çocuklarının geleceğine dair umutlarını eğitim ve evliliğe bağlaması, bu perspektiften okunabilir. Eğitimi, yoksulluktan kurtuluşun bir yolu olarak tanımlaması, eğitimin sınıfsal eşitsizlikleri aşma potansiyeline yönelik inancı yansıtmaktadır. “Ya evlilik ya eğitim. Ama en başta eğitim...” ifadesi, toplumsal cinsiyet rollerinin belirlediği farklı çıkış yollarını da gündeme getirir. Kadınlar için evliliğin sosyal güvence olarak görülmesi, ataerkil düzenin kadınların yaşam pratiklerini nasıl şekillendirdiğini göstermektedir.

Bir diğer kadının (K2) bireysel deneyimi, toplumsal cinsiyetin günlük yaşam pratikleriyle nasıl iç içe geçtiğini ve kadınların bu pratikler içinde nasıl bir dayanıklılık/direnç sergilediğini göstermektedir:

“...Hani kadınlar aslında erkeklerden daha güçlü gibi geliyor bana, her yönden. Yani para olmasa bile ya da yiyecek bir şey bulamasam bile illa bir şeyler üretiyorsun. Kadınlar üretken ama erkekler öyle değil. Bir grip oluyor mesela iki evliliğimden örnek vereyim. Adamlar grip oluyordu sanki kanser teşhisi konmuş. Ciddi söylüyorum öyle de. Bu surat böyle. Sanki ben onu grip etmişim. Bana bir de şey, öylelerdi ciddi. Onlar bizden daha fakirler o konuda. Çok güçsüzler bence. Öyle düşünüyorum. Çok acıyorlar kendilerine, öyle olunca da şey oluyor, duygusal yönden çöküntüye uğruyorlar...” (K2).

Kadının (K2) ifadesi, toplumsal cinsiyet rollerine ve kadınların güç ve üretkenlik kapasitesine ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır. Katılımcı kadın (K2), kadınların erkeklere kıyasla daha güçlü ve üretken olduklarını ifade ederken, toplumsal cinsiyet normları ve bireylerin bu normlara verdiği tepkiler hakkında bir değerlendirme yapmaktadır. Ayrıca kadınların “her yönden daha güçlü” olduğuna yönelik kişisel bir algı sunmaktadır. Bu algı, kadınların gündelik hayatta karşılaştıkları zorluklarla başa çıkabilme kapasiteleri ve bu zorluklar karşısında geliştirilen stratejilerin bir tezahürüdür.

Kadınların kaynakları kısıtlı olduğunda dahi “bir şeyler üretmesi” katılımcı kadın (K2) tarafından bir güç göstergesi olarak tanımlanırken, bu durum, kadınların gündelik hayatta görünmeyen emek biçimlerini (örneğin, bakım emeği, ev içi üretim) ortaya koymaktadır. Özellikle düşük gelirli veya yoksulluk içinde yaşayan kadınlar için bu üretkenlik, yaşamlarını sürdürme ve ailelerini destekleme amacıyla geliştirilen hayatta kalma stratejilerinden biridir.

Kadının (K2) erkeklere ilişkin gözlemi ise, toplumsal cinsiyet normlarının erkekler üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Erkeklerin “bir grip olduklarında bile” aşırı bir duygusal çöküntü yaşadıkları ve bu durumun kadın (K2) tarafından “zayıflık” olarak tanımlanması, erkeklerin toplumsal olarak kendilerine atfedilen güçlü ve dayanıklı olma beklentisiyle çelişen bir durumdur. Erkeklerin hastalık gibi durumlar karşısındaki duygusal tepkileri, hegemonik erkeklik kavramı bağlamında değerlendirildiğinde, bu beklentilere uymamanın yarattığı bir *maskülen kriz* olarak görülebilir. Erkekler duygusal olarak zayıflık gösterdiklerinde, bu durum hem kendileri hem de çevrelerindeki bireyler için algısal bir çelişki yaratabilir. Kadının (K2) erkekleri duygusal yönden “bizden daha fakir” olarak tanımlaması, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadınların duygusal emeklerinin görünürlüğüne artıran bir ifadedir. Kadınlar sıklıkla aile ve bakım rollerinde duygusal yükü taşıyan bireyler olarak konumlandırılırken, erkeklerin bu tür duygusal yükleri taşıma kapasitesi daha sınırlı olarak algılanmaktadır. Bu, kadınların hem ekonomik hem de duygusal anlamda güçlü olmalarının bir sonucudur.

Toplumsal cinsiyet normlarının kadınların çalışma hayatındaki deneyimlerini ve yoksullukla mücadele kapasitelerini nasıl etkilediğini başka bir kadının (K3) ifadeleri, net bir şekilde ortaya koymaktadır:

“...Aslında erkek her yerde gidip çalışabilir. Ama kadın çalışamaz. Kadınlara bu gözle bakmazlar. Çünkü ben birkaç yere girdim. Hani eşimden ayrırım filan demiyorum bazen ben, çünkü farklı gözle bakıyorlar. Yaşlı başlı adam, kocaman, sana farklı gözle bakıyor. Mesela iş yaparken, ederken zaten ben kesinlikle yani paspal bir şekilde giderim işimin gücüne. Ama erkek mesela her yerde çalışabilir. Gece işinde de çalışır, sabaha kadar da çalışır. O yoksulluğu fazla yani bence kadının yoksul olması daha şeydir, kötü diye düşünüyorum...” (K3).

Kadın katılımcının (K3) “erkek her yerde çalışabilir, ama kadın çalışamaz” ifadesi, toplumsal cinsiyetin çalışma hayatındaki fırsat eşitsizliğini belirleyen ana faktörlerden biridir. Erkeklerin çalışma hayatında daha serbest hareket edebilmesi, toplumsal olarak onlara yüklenen *hane reisi* ve *ekmek kazanan* rolleriyle ilişkilidir. Kadınlar çalışma hayatında cinsiyetlerine dayalı ayrımcılıkla karşılaşmakta ve bu durum, onların iş bulma kapasitelerini ve ekonomik bağımsızlıklarını kısıtlamaktadır. Kadının çalışmasının sınırlanması, kadın yoksulluğunu derinleştiren bir mekanizma olarak işlev görmektedir.

Kadın katılımcının (K3) kendi deneyiminde, iş arama sürecinde “eşimden ayrırım filan demiyorum, çünkü farklı gözle bakıyorlar” şeklinde ifade ettiği durum, işverenlerin kadının medeni durumunu sorgulaması ve bunu bir ayrımcılık unsuru olarak kullanması üzerine kuruludur. Toplumsal cinsiyet normları, kadının evli veya dul olması durumunda onu farklı bir kategoride değerlendirmekte ve bu durum, kadının iş bulma sürecinde karşılaştığı önyargıları güçlendirmektedir. Özellikle boşanmış kadınlar, toplumun cinsiyetçi ve ahlaki beklentilerine uymadıkları gerekçesiyle damgalanmakta ve bu da onları hem ekonomik hem de sosyal olarak daha kırılgan hale getirmektedir. Kadının iş yerinde “paspal bir şekilde” gitmek zorunda hissetmesi, iş yerinde maruz kaldığı cinsel objeleştirmeye karşı geliştirdiği bir strateji olarak görülebilir. Cinsiyetçi iş yerlerinde kadınlar, dış görünüşlerine göre değerlendirilme riski taşımakta ve bu da onların profesyonel kimliklerinin önüne geçmektedir. Bu bağlamda, işgücü piyasasındaki cinsiyetçi bakış açısı, kadınların iş bulma ve işte ilerleme süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Erkeklerin “gece işlerinde de çalışabileceği” vurgusu, toplumsal cinsiyet normlarının iş yaşamında esneklik ve güvenlik koşullarını cinsiyete göre nasıl farklılaştırdığını göstermektedir. Erkekler, kamusal alanda daha serbest ve güvenli bir şekilde hareket edebilme avantajına sahip olduklarından, çalışma hayatında gece vardiyaları gibi daha esnek iş fırsatlarına erişebilmekte ve bu alanlarda toplumsal riskler açısından daha az engelle karşılaşmaktadır. Buna karşın kadınlar, özellikle de tek ebeveyn olan kadınlar, iş piyasasının

esnek ve güvencesiz yapısı nedeniyle gece işleri gibi güvensiz kabul edilen sektörlerde çalıştıklarında hem fiziksel hem de toplumsal risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, kadınların ekonomik bağımsızlık arayışında güvencesiz işlere mahkûm olmalarına ve iş piyasasında daha sınırlı seçeneklere yönelmelerine neden olmaktadır. Özellikle tek ebeveyn kadınlar, çocuğa bakım sorumluluğu ve toplumsal normların getirdiği baskılar nedeniyle bu güvencesiz iş koşullarından daha fazla etkilenmekte ve ekonomik güvenceye ulaşma süreçlerinde engellerle karşılaşmaktadır.

Katılımcının (K3) “kadının yoksul olması daha kötüdür” ifadesi, kadın yoksulluğunun erkek yoksulluğuna kıyasla daha derin ve çok boyutlu bir deneyim olduğuna işaret eder. Kadınlar, ekonomik bağımsızlık elde etme süreçlerinde toplumsal cinsiyet normları, cinsiyetçi iş gücü piyasası dinamikleri ve aile içi roller gibi çok sayıda engelle karşılaşmaktadır. Bu nedenle, kadın yoksulluğu sadece gelir eksikliğiyle değil, aynı zamanda sosyal dışlanma, iş yerinde ayrımcılık ve toplumsal baskılarla da şekillenmektedir. Toplumsal cinsiyetin çalışma hayatı dinamikleri üzerinde nasıl derin bir etkisi olduğunu ve kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanma süreçlerinde karşılaştıkları zorlukları diğer bir kadının (K4) ifadesi açıkça ortaya koymaktadır:

“...Mesela kadın her yere istediği gibi gidip çalışıp edemiyor. Ama bir erkek her yere gidip çalışabiliyor...” (K4).

Katılımcının (K4) ifadesi, toplumsal cinsiyet rollerinin çalışma hayatındaki cinsiyet eşitsizliğini nasıl şekillendirdiğini ve kadınların yoksulluk deneyimlerini nasıl etkilediğini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Kadınların “her yere istediği gibi gidip çalışamaması” ifadesi, toplumsal cinsiyet normlarının kadınların hareket özgürlüğünü ve çalışma alanı seçimlerini nasıl kısıtladığını gözler önüne sermektedir. Bu kısıtlayıcı normlar, kadınların yalnızca belirli iş kollarına yönelmesine neden olurken, daha geniş iş fırsatlarına erişimlerini engelleyerek ekonomik bağımsızlıklarını kazanma sürecinde ciddi zorluklar getirmektedir. Bu tür kısıtlamalar, kadınların ekonomik faaliyetlerde bulunma kapasitelerini daraltarak onları yoksulluk riski altında bırakmakta ve erkeklerle eşit düzeyde ekonomik fırsatlardan yararlanma olanaklarını ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların yalnızca iş bulmalarını değil, aynı zamanda işte ilerlemelerini ve yoksulluk döngüsünden çıkmalarını da zorlaştırmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri kadınlara genellikle ev içi sorumluluklar yüklerken, erkekler kamusal alanda özgürce hareket etme ve çalışma hayatına katılma konusunda daha avantajlıdır. Kadınlar ev içinde ve özel alanla sınırlı tutulurken, erkekler

kamusal alan ve iş dünyasında daha aktif bir şekilde yer alır. Kadınların bu sınırlı hareket alanı, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarını zorlaştırır.

Kadınların istedikleri her yerde çalışamamasının bir diğer önemli sebebi ise çalışma hayatındaki cinsiyet ayrımcılığıdır. Kadınlar, özellikle ataerkil toplum yapılarında, belirli iş kollarına yönlendirilir. Bu durum, toplumsal cinsiyet iş bölümünün bir sonucu olarak değerlendirilir. Kadınlar genellikle bakım, eğitim, sağlık gibi düşük ücretli ve güvencesiz sektörlerde yoğunlaşırken, erkekler daha geniş bir iş sahasında çalışma imkânına sahiptir. Erkekler, toplumsal olarak güç ve dayanıklılık ile ilişkilendirildiklerinden, daha tehlikeli veya zorlu kabul edilen işlerde çalışma olanağına sahiptirler. Bu da kadınları çalışma hayatında daha sınırlı seçeneklerle baş başa bırakır ve yoksulluk risklerini artırır.

Kadınların hareket alanını kısıtlayan bir diğer önemli faktör, toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve taciz riskidir. Kadına yönelik şiddet, ataerkil yapıdan kaynaklanan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir yansıması olarak karşımıza çıkmakta, kadının toplumsal normların dışına çıkması veya kendisinden beklenen rollere aykırı davranması, bu şiddetin başlıca nedenleri arasında sayılmaktadır (Bükecik ve Özkan, 2018). Özellikle kamusal alanlarda ve erkek egemen iş kollarında çalışan kadınlar, cinsel taciz, mobbing ve ayrımcılığa maruz kalma riskiyle karşı karşıya kalmakta, bu durum kadınların belirli meslek alanlarına yönelmesini engelleyici bir unsur olarak işlev görmektedir. Şiddet, kadınların fiziksel ve psikolojik zarar görmesine neden olurken, sosyal ve ekonomik alanlarda kendilerini geliştirmelerini de engelleyerek dezavantajlı duruma düşmelerine yol açmaktadır. Kadınların gece çalışmaktan kaçınmaları veya erkeklerle aynı ortamlarda çalışmaktan çekinmeleri, bu toplumsal cinsiyet normları ve şiddet riskiyle mücadele ederken karşılaştıkları engellerin bir sonucudur. Sonuç olarak, kadına yönelik şiddet ve ayrımcılık, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanma süreçlerinde ciddi bir bariyer oluşturmakta ve kadınların yoksulluk riskini artırmaktadır. Toplumsal cinsiyet normlarının kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanma süreçlerini nasıl olumsuz etkilediğini başka bir kadının (K23) ifadeleri açıkça ortaya koymaktadır:

“...Erkek kendi başının çaresine bakar, çünkü erkek. Ama kadın bakamaz, çünkü kadın. Korkar. Bir yere gitsem adım çıkar mı, şunun yanında çalışsam bir şey olur mu, korkuyoruz...” (K23).

Katılımcının (K23) ifadesi, toplumsal cinsiyet rollerinin ve ataerkil yapıların kadınların çalışma hayatına katılımını ve ekonomik bağımsızlıklarını nasıl kısıtladığını göstermektedir. “Erkek kendi başının çaresine bakar, çünkü erkek” ve “kadın bakamaz, çünkü kadın” ifadeleri, toplumsal cinsiyet normlarının kadın ve erkek arasında nasıl farklı beklentiler ve fırsatlar yarattığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, kadınların yoksullukla mücadele ederken

karşılaştıkları zorluklar toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve korku gibi unsurlarla birleşmektedir. Öncelikle, erkeklerin “kendi başının çaresine bakabileceği” düşüncesi, ataerkil sistemde erkeklere atfedilen güç ve bağımsızlık algısına dayanmaktadır. Erkeklerin kamusal alanda daha serbest hareket edebilmesi, ekonomik kaynaklara erişimlerini kolaylaştırmaktadır. Bu durum, toplumsal cinsiyet normlarına göre erkeklerin daha az riskle karşı karşıya olduğu, ekonomik açıdan daha fazla fırsata sahip oldukları ve toplum tarafından desteklendikleri bir gerçekliğe işaret eder. Erkekler, ekonomik zorluklarla başa çıkmada daha güçlü kabul edilir ve bu algı onların çalışma hayatındaki konumlarını pekiştirmektedir.

Buna karşın, kadınların iş gücüne katılımı, toplumsal cinsiyet normları ve ataerkil kontrol mekanizmalarıyla sınırlıdır. “Kadın bakamaz, çünkü kadın” ifadesi, kadınların ekonomik bağımsızlık elde etme sürecinde karşılaştıkları yapısal engelleri ve toplumsal baskıları özetlemektedir. Kadınların “korkar” ifadesi ise toplumsal cinsiyetin kadınlar üzerindeki psikolojik ve sosyal etkilerine doğrudan dikkat çekmektedir. Kadınların iş hayatına katılma konusundaki tereddütleri hem toplumsal normların hem de cinsiyetçi iş gücü piyasasının bir sonucudur. Özellikle ataerkil toplum yapılarında, kadınların kamusal alanda aktif olmaları *tehdit* olarak algılanabilir. Kadınlar, kamusal alanda bulunmanın getirdiği damgalanma riskiyle karşı karşıya kalabilirler. Katılımcının (K23) “bir yere gitsem adım çıkar mı, şunun yanında çalışsam bir şey olur mu?” ifadesi, kadınların cinsel taciz, mobbing ve toplumsal damgalama korkusuyla çalışma hayatında sınırlı seçeneklere yöneldiğini gösterir. Bu durum, kadınların ekonomik olarak daha bağımlı hale gelmesine neden olur ve yoksulluk riskini artırır. Kadınların iş bulma konusunda yaşadığı bu endişeler, toplumsal cinsiyet normlarının onların çalışma hayatına katılımını nasıl sınırlandırdığını gözler önüne serer. Kadınların “adım çıkar mı” korkusu, ataerkil kontrol mekanizmalarının kadınları baskı altında tutmak ve onların hareket alanlarını daraltmak için nasıl işlediğini ortaya koyar. Bu da kadınların iş gücüne katılımını sınırlayan ve onları daha kısıtlanmış bir hale getiren toplumsal baskıların önemli bir sonucudur. Yoksulluk deneyimlerinin toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerle nasıl iç içe geçtiğini bir diğer kadının (K28) ifadeleri de bize göstermektedir:

“...Yoksul bir kadın olarak ne bileyim... Bizim toplumumuz kadının çalışmasını pek hazmedemeyen bir toplum, anlatabiliyor muyum? Erkek gider, bir gece kulübünde güvenlik yapabilir. Maaşını yüksek alabilir, sadece gece vardiyasında çalışıyor diye. Ama bir kadın garson bir kadın ya da aşçı bir kadın gidip de o gece kulübünde herhangi bir yemek pişiremez ya da herhangi bir garsonluk görevini, servis görevini yapamaz. Neden? Erkek onun gidiyor, güvenliğini sağlıyor, e o da gitsin onları doyursun. Ha ikisi de iş normalde gündüz olunca, ama gece aynı değil. Ama ne yazık ki, geceyi de yaşayan biziz, gündüzü de yaşayan biziz. Kadının

yoksul olarak ne bileyim, zorlukları, çok zorluğu var aslında. Yine işte namusa geliyor konu. Yani bazı zihniyetler var ki, hani kadın evden çıkıp işe gidince zannediyorlar o kadın kötü bir kadın... Ama bir erkek her gün evden defalarca girse çıksa, o zihniyet zannetmiyor...” (K28).

Katılımcının (K28) örnek ifadeleri, toplumsal cinsiyet normlarının yoksulluk deneyimlerine olan etkisini ve bu normların yarattığı yapısal eşitsizlikleri ortaya koymaktadır. “Bizim toplumumuz kadının çalışmasını pek hazmedemeyen bir toplum” ifadesi, ataerkil değerlerin, kadının kamusal alandaki varlığını ve ekonomik bağımsızlık çabalarını nasıl sınırladığını gösterir. Kadınların belirli iş kollarında çalışmasının toplumsal normlar tarafından engellenmesi, kadın emeğinin değersizleştirilmesine ve çalışma hayatında ikincil konuma itilmesine neden olmaktadır. Katılımcının (K28), “erkek gider, bir gece kulübünde güvenlik yapabilir... Ama bir kadın... gidip de o gece kulübünde herhangi bir yemek pişiremez” ifadesi, toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle kadınların iş olanaklarının nasıl daraldığını açıklamaktadır. Erkeklerin gece işlerinde çalışabilmesi, toplumsal normların koruyucu rolüne atıfta bulunurken, kadınların benzer işlerde çalışmasının *uygunsuz* kabul edilmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin iş gücü piyasasındaki tezahürüdür. Kadının ev içi alanla sınırlandırılması ve kamusal alanın *tehlikeli* olarak tanımlanması, kadınların ekonomik fırsatlara erişimini kısıtlamakta ve yoksulluk döngüsünü sürdürmektedir. “Kadının yoksul olarak... zorlukları, çok zorluğu var aslında” ifadesi, kadınların yoksullukla mücadele ederken karşılaştıkları çok katmanlı sorunlara dikkat çekmektedir. Yoksulluk, kadınlar için yalnızca maddi yoksunluk anlamına gelmeyip, aynı zamanda toplumsal normlarla başa çıkmayı gerektiren karmaşık bir süreçtir. Neoliberalizm ekonomik bağımsızlık ve bireysel sorumluluk konusunda teşvik ederken, kadınlar için bu bağımsızlık arayışı toplumsal baskılarla sınırlandırılmaktadır. Katılımcının (K28), “kadın evden çıkıp işe gidince zannediyorlar o kadın kötü bir kadın” ifadesi, bu toplumsal baskının açık bir yansımasıdır. Kadının kamusal alana çıkışı sürekli olarak sorgulanmakta ve bu durum, kadınların ekonomik bağımsızlık yolundaki çabalarını zorlaştırmaktadır.

Bir diğer kadının (K14) anlatısı ise, kadınların yoksullukla mücadelede karşılaştığı zorlukları toplumsal cinsiyet rolleri, güvenlik kaygıları ve sosyal normlar üzerinden gözler önüne sermektedir. Kadınların gece saatlerinde çalışamaması veya toplum tarafından yanlış anlaşılma korkusuyla sınırlandırılması, ekonomik bağımsızlıklarının önündeki önemli bir engeldir. Katılımcı (K14), erkeklerin gece geç saatlerde çalışabilecek bir esnekliğe sahip olduklarını, toplumun bunu doğal karşıladığını, ancak kadınların aynı özgürlüğe sahip olmadığını söylemektedir. Ayrıca, kadınların annelik rolü gereği çocuklarıyla daha fazla vakit geçirme sorumluluğu vardır ve çocuklar özellikle gece vakitlerinde annelerine daha fazla

ihtiyaç duyarlar. Bu durum, kadınlar için iş ve aile arasındaki dengeyi sağlamayı zorlaştırır. Kadınların ekonomik bağımsızlık arayışında karşılaştıkları zorlukları daha da pekiştirir:

“...Kadın daha çok eziliyor. Kadın daha çok yıpranıyor. Erkek yine dışarıda da kalır. Yani kendini toparlamak istese her türlü toparlar. Her işi yapar. Şoförlük de yapar. Gece vardiyasında da çalışır. Ama bir kadın bunu yapamaz. Ben gece çalışmaya kalksam, iki üç gece kalksam, bugün hayırdır, bu bayan nereden gelir, ama bir erkek o saatte gelse işten gelir denilir. O yüzden erkek de bayan arasında çok fark var. Ben gece canımı istediği saatte dışarı çıkamam. Ama bir erkek çıkabilir, bir erkek gece üçe kadar da çalışır, dörde kadar da çalışır, bir bayan yapamaz. Yani devir öyle bir devir ki çıkamıyorsun, yanlış anlaşılıyor, özellikle yanlış anlaşılmalr, o çok insana koyuyor. Ama erkek o saatte işte geldi denir geçilir. Bir bayana öyle denmez. Zaman lazım alışana kadar. Bir de o bayanın, evladın, ona ihtiyacı var gece. Babaya çok ihtiyaç duymaz da anneye çok ihtiyaç duyarlar...” (K14).

Katılımcının (K14), “kadın daha çok eziliyor. Kadın daha çok yıpranıyor” ifadesi, toplumsal cinsiyet normlarının ve ataerkil yapıların kadınların yaşam pratiklerini nasıl sınırladığını ve onları daha savunmasız hale getirdiğini ortaya koymaktadır. Ataerkil toplum yapısı, kadınları hem ekonomik alanda hem de toplumsal alanda daha dezavantajlı bir konuma yerleştirmektedir. Kadınların çalışabilecekleri işlerin sınırlı olması ve toplumun kadına yüklediği *ev içi sorumluluklar* bu durumu pekiştirmektedir. Katılımcının (K14) “erkek yine dışarıda da kalır... Her işi yapar. Şoförlük de yapar. Gece vardiyasında da çalışır. Ama bir kadın bunu yapamaz” anlatısı, erkek egemen toplumun iş gücü piyasasındaki cinsiyetçi ayrımcılığını açıkça gösterir. Erkekler, gece vardiyasında çalışmak gibi ekonomik faaliyetlerde toplumsal olarak kabul görürken, kadınlar aynı hakka sahip değildir. Bu ayrım, kadınların ekonomik fırsatlarını kısıtlamakta ve onları yoksulluğa daha açık hale getirmektedir. Toplumda kadınların gece çalışmasının *uygunsuz* olarak görülmesi, kadın emeğinin hem ekonomik hem de toplumsal alanda nasıl denetim altına alındığını ve bu durumun toplumsal cinsiyet normlarıyla meşrulaştırıldığını göstermektedir. Kadının (K14), “ben gece çalışmaya kalksam... bu bayan nereden gelir, ama bir erkek o saatte gelse işten gelir denilir” sözleri, toplumsal cinsiyet normlarının kadınların hareket özgürlüğünü nasıl sınırladığını gösterir. Kadınlar, ekonomik olarak güçlenmelerine olanak sağlayacak işlere erişimlerinde toplumsal engellerle karşılaşmakta, bu da onların yoksulluktan çıkış yollarını daraltmaktadır. “Bir de o bayanın, evladın, ona ihtiyacı var gece. Babaya çok ihtiyaç duymaz da anneye çok ihtiyaç duyarlar” ifadesi ise toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlara yüklediği *bakım verme* rolüyle ilgilidir. Kadının “anne” rolü, sadece çocukların bakımına ilişkin değil, aynı zamanda ekonomik fırsatlardan mahrum kalma anlamında da derin etkiler taşımaktadır. Kadınlar, çocukların

bakımından birincil sorumlu olarak görülürken, bu durum onların çalışma hayatındaki esnekliğini kısıtlamaktadır. Erkekler ise *geçim sağlayıcı* olarak toplumsal olarak kabul görmektedir ve bu rol, onların ekonomik alandaki hareket serbestisini desteklemektedir. Kadınların çalışma hayatına katılımındaki yapısal eşitsizlikler, onların yoksulluğunun yeniden üretilmesine yol açmakta ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini derinleştirmektedir. Toplumun kadınlara atfettiği geleneksel roller, onların ekonomik bağımsızlık arayışlarını kısıtlamakta, bu da yoksulluğu derinleştirerek nesilden nesile aktarılmasına zemin hazırlamaktadır. Yoksullukla mücadelede toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve ataerkil yapının nasıl bir rol oynadığını bir diğer kadının (K15) ifadeleri şu şekilde göstermektedir:

“...Erkeğe hiçbir şey olmaz. Erkeğin yoksulluğu yok bence. Çöp toplar, bidon toplar, yine şey yapar. Erkeğe hiçbir şey olmaz bence. Şu dünyada erkeğe hiçbir şey olmaz. Eğer bir erkek de ben açım diyorsa... Ben sekiz ay kendimi sattım çocuklarım için çünkü çaresizdim. Kimsem yok, tanıdığım hiç kimse yok. Aldım valizi, çocukları geldim. O kadar zor ki. Ve iki tane kız çocuğu elimde ve oğlan. Ne kadar zor bir şey biliyor musun? Allah kimseye yaşatmasın, hakikaten yaşatmasın. Hani düşmanım yok asla ama hiç kimseye yaşatmasın, günah. Bir kadına yaşatmasın ya. Ben anlayamıyorum yani, nasıl bir adaletsiz dünya... Kadınsan köle gibisin, her şeye zorunlusun. Mecburen her şeye boyun büküyorsun. Vallahi her şeye boyun büküyorsun kurban olduğum, her şeye... Sana elini de atsalar bir şey diyemiyorsun. Sesin çıkamaz yani, hakkın yok. Çünkü olsa ya evden atılacaksın ya bir şey olacak mutlaka. İki tane kız çocuğu yetiştiriyorsun. Bu çocukların geleceği için her şeye katlanmak zorundayım. Ne olursa olsun ben bunu yerleştirdim artık kafama öyle yazdım...” (K15).

Katılımcının (K15) anlatısı, benzer şekilde yoksulluk deneyimlerinin toplumsal cinsiyet ve ataerkil yapı ile nasıl şekillendiğini ve bu yapıların kadınlar üzerinde nasıl bir baskı oluşturduğunu göstermektedir. “Erkeğe hiçbir şey olmaz” ifadesi, erkek egemen toplum yapısının erkeklere sağladığı avantajlı konumu ve kadınların ekonomik mücadelelerinde karşılaştıkları eşitsizlikleri açıkça vurgulamaktadır. Erkekler, toplumda “geçim sağlayıcı” olarak görüldüğünden, iş bulma ve yaşamlarını sürdürebilme konusunda kadınlara kıyasla daha avantajlıdır. Kadınlar ise bu mücadelede daha risk altında ve savunmasız kalmaktadır. Katılımcının (K15), “erkeğin yoksulluğu yok bence” ifadesi, bu toplumsal gerçeği işaret etmektedir; erkekler, toplumsal normların sağladığı bu ayrıcalıklarla yoksullukla başa çıkmada daha fazla fırsata sahipken, kadınlar bu mücadelede yalnız kalmaktadır.

Kadının (K15) “ben sekiz ay kendimi sattım çocuklarım için çünkü çaresizdim” sözleri, kadınların yoksulluk karşısında yaşadığı çaresizliği ve toplumsal yapıların kadınları nasıl zayıf bir konuma ittiğini anlatmaktadır. Kadınların, özellikle çocukları olanların, yoksullukla baş

ederken yaşadığı zorluklar, onların bedensel ve duygusal sınırlarını zorlayan bir hale dönüşebilir. Bu durum, yoksulluk ve cinsiyet eşitsizliği ilişkisinin ne kadar derin olduğunu ve kadınların sosyal güvenceden yoksun bir şekilde yaşamlarını sürdürmek zorunda kaldıklarını gösterir. Kadınların bu şekilde kendilerini feda etmeleri, onların hayatta kalmak için ne derece ağır bedeller ödemek zorunda kaldığını göstermekte, aynı zamanda mevcut toplumsal güvenlik ağlarının yetersizliğine dikkat çekmektedir. Toplumun en savunmasız bireylerinden olan kadınlar, çaresizlik içinde çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken, kendilerine dayatılan bu eşitsiz düzenin travmatik sonuçlarıyla başa çıkmak zorunda kalmaktadır.

Katılımcının (K15), “kadınsan köle gibisin, her şeye zorunlusun. Mecburen her şeye boyun büküyorsun” ifadesi, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmakta karşılaştıkları engelleri ve bu engeller karşısında çaresiz bırakıldıklarını açıkça ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil değerler, kadınları yalnızca ekonomik olarak değil, aynı zamanda toplumsal olarak da bağımlı kılmaktadır. Bu bağımlılık, kadınların karar verme süreçlerinde sınırlı bir özgürlüğe sahip olmalarına neden olurken, onları erkeklere ve ataerkil normlara tabi kılmaktadır. Kadının (K15), “sana elini de atsalar bir şey diyemiyorsun. Sesin çıkamaz yani, hakkın yok. Çünkü olsa ya evden atılacaksın ya bir şey olacak mutlaka” şeklindeki ifadeleri, kadınların toplumsal cinsiyet rollerine uymadığı takdirde karşılaştıkları risklere işaret etmektedir. Kadınlar, ataerkil toplumlarda ekonomik bağımlılıktan kurtulmaya çalışırken, sosyal dışlanma ve şiddet riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. “İki tane kız çocuğu yetiştiriyorsun. Bu çocukların geleceği için her şeye katlanmak zorundayım” derken, annelik rolünün kadınların yaşamlarındaki merkezi konumunu ve bu rolün, kadınların kendilerini ve çocuklarını koruma adına yaptığı fedakârlıkları anlatır. Kadınlar, yoksullukla mücadele ederken yalnızca kendi yaşamları için değil, aynı zamanda çocuklarının geleceği için de mücadele ederler. Bu durum, toplumsal cinsiyetin, kadınların yoksulluk deneyimlerini nasıl belirlediğini ve onların karar alma süreçlerini nasıl şekillendirdiğini gösterir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve yoksulluğun kesişiminde, yoksul kadınların yaşadığı çok katmanlı zorluklar ve dışlanmışlık hissi bir diğer kadının (K9) ifadelerinde de görülmektedir. Bauman’ın (1999: 60) işaret ettiği gibi, tüketim toplumunda yoksulluk yalnızca maddi yetersizlik anlamına gelmez; yoksullar, “normal” bir yaşam süremedikleri için başarısız birer tüketici olarak görülür ve toplum tarafından dışlanır. Bu dışlanma, yoksulluk deneyimini yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik bir mücadele haline getirir. Bauman’a (1999) göre, yoksulların bu durumu onları toplumun gözünde “eksik” bireyler olarak konumlandırmakta ve özsaygılarını zedelemektedir. Katılımcının (K9) ifadeleri, buna dair önemli ipuçları sunmaktadır:

“...Yanında destek yok. Hep duvar, hep duvar. Sen yani bir şey yapacak oldun mu yanında konuşacağın bir insan bile yok yani. Onu geçtim elinde maddi manevi desteğin olmayınca zaten seni hep aşağılıyorlar, hep küçültüyorlar...” (K9).

Kadının (K9) “yanında destek yok. Hep duvar, hep duvar...” ifadesi, yoksul kadınların maruz kaldığı yalnızlık ve toplumsal izolasyonu somutlaştırmaktadır. Yoksullukla mücadele eden kadınlar, maddi ve manevi destekten yoksun kaldıklarında, toplumsal olarak marjinalleşmekte ve toplumun dışına itilme riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanma çabalarında yalnız bırakılmalarına ve toplumsal yapılar tarafından dışlanmalarına neden olabilmektedir. Katılımcının (K9) bu ifadesi, yoksul kadınların bu dışlanmışlıkla mücadele ederken yaşadıkları yalnızlığı ve desteğin eksikliğini güçlü bir biçimde yansıtır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların yoksulluk deneyimlerini daha da derinleştiren önemli bir faktördür. Erkek egemen toplum yapısı, kadınları geleneksel rollerine hapsederek, kamusal alanda varlık göstermelerini zorlaştırmaktadır. Kadının (K9) “elinde maddi manevi desteğin olmayınca zaten seni hep aşağılıyorlar, hep küçültüyorlar” ifadesi, bu yapısal eşitsizliğin sonuçlarına işaret eder. Dolayısıyla kadınların ekonomik ve sosyal destek sistemlerinden yoksun olmaları, toplumdaki statülerini daha da kırılgan hale getirmekte, tek başına çocuk büyüten kadınlar, toplumun dayattığı beklentiler ve ekonomik yetersizlikler arasında sıkışıp kalmaktadır.

Fatma Kavşut’a göre (2015: 54), “toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaşandığı toplumda kadınların dışlanmışlığa maruz kaldıklarını hele ki eşini kaybetmiş ya da eşinden boşanmış tek ebeveynli kadınların dışlanmışlığa daha fazla maruz kaldığı gözlenmektedir.” Katılımcının (K9) ifadeleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin etkisiyle kadınların dışlanmışlığını, özellikle de tek ebeveynlik durumunda nasıl daha da derinleştiğini yansıtmaktadır. Tek ebeveyn olan kadınlar, hem ekonomik kaynaklara erişimde zorluk yaşamakta hem de toplumsal destek mekanizmalarının yetersizliği nedeniyle yalnızlık hissiyle mücadele etmektedirler. Bu yalnızlık ve dışlanmışlık hali, toplumsal yapının kadınları nasıl ikincil konumda tutarak marjinalleştirdiğinin bir göstergesidir. Yoksulluk, toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle birleştiğinde, kadınlar için çok daha derin ve çok boyutlu bir deneyime dönüşmektedir. Toplumda var olan ataerkil değerler, kadınların karşılaştığı zorlukları görmezden gelirken, onları dışlanmış ve savunmasız bir pozisyonda bırakmaktadır. Katılımcının (K9) yaşadığı bu deneyimler, yoksulluğun sadece ekonomik bir mesele olmadığı, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle iç içe geçmiş bir olgu olduğunu da gösterir. Bir diğer kadının (K17) ifadeleri ise, yoksul bir kadın olmanın toplumsal ve psikolojik yüklerine dair önemli bir içsel mücadeleyi yansıtmaktadır:

“...Yoksul bir kadın olmak... Belki bir gün bir ışık olur, bir şey olur, belki kurtulurlar, güneş çıkar...” (K17).

Kadının (K17) “yoksul bir kadın olmak... Belki bir gün bir ışık olur, bir şey olur, belki kurtulurlar, güneş çıkar” ifadesi, yoksulluk deneyimi içindeki belirsizliği, umudu ve toplumsal cinsiyetin bu deneyime kattığı ağırlığı dile getirmektedir. Bu cümleler, kadınların yoksulluktan kurtulma arayışlarının toplumsal cinsiyet normlarıyla nasıl engellendiğine ve erkek egemen toplum yapısının kadınların sosyal ve ekonomik yaşamını nasıl şekillendirdiğine dair derin bir farkındalık taşımaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yoksullukla birleştiğinde, kadınların umutlarını ve gelecek beklentilerini de etkileyen bir yapısal sorun haline gelmektedir. Katılımcı (K17), bu ifadesiyle yoksulluktan çıkış yolunu umut dolu bir gelecek beklentisine bağlasa da bu umut, toplumsal gerçeklerin baskısı altında sönük kalma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Kadınların yoksullukla mücadelelerinde, toplumsal cinsiyet rolleri tarafından sınırlandırılmaları, ekonomik ve sosyal destek mekanizmalarına erişimde dezavantajlı konuma düşmelerine neden olmaktadır.

Erkek egemen toplum yapısı, kadınların kamusal alandaki varlığını sınırlandırırken, erkeklere daha geniş bir hareket alanı tanımaktadır. Bu durum, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanma çabalarını zorlaştırmakta ve onları belirsiz bir gelecek beklentisi içine itmektedir. Kadının (K17), “belki kurtulurlar, güneş çıkar” şeklindeki ifadesi, bu belirsizliği ve bekleyişi somutlaştırırken, yoksul kadınların karşılaştıkları yapısal engelleri de gözler önüne sermektedir. Kadınlar, toplumdaki eşitsizlikler nedeniyle kendi kaderlerini kontrol etme noktasında erkeklerden daha dezavantajlı konumdadırlar.

2.4.1.2. Çocuklarını Tek Başına Büyüten Yoksul Bir Kadın Olmak

Çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, toplumsal cinsiyet rolleriyle iç içe geçmiş ekonomik ve duygusal mücadeleleri söz konusudur. Kadınların anlatıları, tek ebeveyn olarak yaşadıkları zorlukların, sadece maddi eksikliklerle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda toplumsal beklentilerin ve cinsiyet rollerinin yükünü de taşıdıklarını göstermektedir. Bir kadın katılımcının (K1) deneyimleri, yoksulluk, toplumsal cinsiyet ve tek ebeveyn olmanın yarattığı zorlukları iç içe geçen bir şekilde ortaya koymaktadır:

“...Çocuklara tek başına bakmak zor tabii ki. Çok zorlanıyorum, yani tek başına mücadele etmek. Yani bir çocuğa hem annelik hem babalık yapmak kolay bir şey değil yani...” (K1).

Katılımcının (K1) ifadeleri, yoksulluğun getirdiği zorluklar altında çocuklarını tek başına büyütmeyi yarattığı çok katmanlı mücadeleyi ve bu sürecin toplumsal cinsiyetle nasıl

şekillendiğini göstermektedir. “Çocuklara tek başına bakmak zor tabii ki” ifadesi, tek ebeveyn olarak yaşanan yoksulluk koşullarının, bireyin karşı karşıya olduğu maddi ve duygusal yükleri açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle, “tek başına mücadele etmek” ifadesi, sosyal destek mekanizmalarının yetersiz olduğu bu süreçte, yoksul annelerin yaşadığı izolasyonu ve bu izolasyonun yarattığı baskıya işaret etmektedir. Kadınların hem *annelik* hem de *babalık* yapmak zorunda kalmaları, toplumsal rollerin yükünü tek başına üstlenmeleri anlamına gelir. Bu durum, toplumsal cinsiyetin kadınlara yüklediği annelik sorumluluğunun, ekonomik yetersizliklerle birleşerek daha da ağırlaştığını gösterir.

Tek başına çocuk büyütmek, sadece ekonomik bir mücadele değil, aynı zamanda çocukların sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamada da zorluklar yaratır. Bu zorluklar, kadının, yoksullukla mücadelesini daha da karmaşık hale getirir. Bu durum, Necmi Erdoğan’ın (2019: 69) belirttiği, “toplumsal farklar kamusal hayatın ötesinde özel alana da ulaştığı ölçüde, yaranın gizliliği ve mahremiyeti bizzat kendi evinde ve kendi çocuklarına karşı da söz konusu oluyor” tespitiyle yakından ilişkilidir. Katılımcının (K1) yaşadığı zorluklar, kamusal alanda hissedilen yoksulluk ve toplumsal ayrımcılığın, özel alana ve çocuklarıyla kurduğu ilişkiye de yansıdığını göstermektedir. Yoksulluk, yalnızca ekonomik bir yoksunluk değil, aynı zamanda ev içinde yaşanan duygusal bir yük ve sürekli bir kaygı kaynağıdır da. Anne, çocuklarına karşı duyduğu sorumlulukla bu yarayı saklamaya çalışırken, kendi yetersizlik hissi ve toplumsal baskılarla başa çıkmak zorunda kalmaktadır.

Yoksullukla mücadele eden ve çocuklarını tek başına büyüten kadınların karşılaştığı çok katmanlı sorunları, toplumsal cinsiyet normlarının bu sorunlar üzerindeki etkisini ve neoliberal politikaların yaratmış olduğu yapısal eşitsizlikleri kadınların (K32 ve K33) ifadeleri ortaya koymaktadır. Kadınların ifadeleri, yoksul kadınların yaşadığı ekonomik zorlukları ve bunun psikolojik etkilerini derinlemesine yansıtmaktadır:

“...Yoksul bir kadın olmanın zorluğu mesela iş. Çalışabilirse zor olmaz da çalışamazsa çok zor. Çocukları fazlaysa, kimse destek olmuyorsa daha zor, her şeyi karşılamak çok zor oluyor yani kadın olarak. Ben çalışamıyorum mesela, yevmiyeye gidiyorum, çok zorlanıyorum ve çocuklarım arkada kalıyor ne yapıyorlar ne ediyorlar, korkuyorum yani hemen evime geliyorum...” (K.32).

“...Yoksulluktan kadınlar çok zor etkileniyor. Hani alamıyorsun, hakkından gelemiyorsun, çocukların öyle bakıyor yüzüne. Evinin içinde eksiksin. Mesela şu sobayı kuracağım ama sobanın içine gelecek olan odunu bile düşünüyorum biliyor musun, çöpün kenarlarına konuldu muydu ben onları taşıdım, aşağıya bodruma yığdım. Hani bunları yapıyorum. Mesela yetmedi miydi üzülüyorum. Alamıyorum diyorum, yapamıyorum diyorum. Allah'ım diyorum nasıl

yapabilirim, nasıl edebilirim, bir çare olsa diyorum. Mesela ya bir iş çıksa diyorum ya birisi bana getirmiş olsa. Ben onlara yetemedim mi çok üzülüyorum, yani yoruluyorum, hasta gibi oluyorum, hani hak edemiyorum diyorum, nasıl yapacağım diyorum, bunları düşünüyorum. Ama bazen de diyorum çalışacağım diyorum, yapacağım diyorum, uğraşacağım diyorum. Hani ben öyleyim...” (K.33).

Kadın katılımcının (K32) ifadeleri, ekonomik bağımsızlık arayışının kadınlar için ne kadar kritik olduğunu, güvencesiz işlerde çalışmanın, kadınlar üzerinde yarattığı ek baskıyı ve çocuk bakımı konusundaki kaygıyı açıkça ortaya koymaktadır. Katılımcının (K33), “yoksulluktan kadınlar çok zor etkileniyor” ifadesi ise, kadınların yoksullukla mücadele ederken yaşadıkları derin çaresizliği ve bu süreçte hissettikleri yetersizlik duygusunu yansıtmaktadır. “Mesela şu sobayı kuracağım ama sobanın içine gelecek olan odunu bile düşünüyorum” ifadesi, yoksullukla mücadelede kadınların temel ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorlanmalarını ve bu süreçte yaşadıkları psikolojik yükü anlatmaktadır. Yoksullukla mücadele eden kadınlar, hane içinde yaşanan maddi eksiklikler karşısında kendilerini sorumlu hissederek, çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirememenin yarattığı derin bir suçluluk duygusuyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, toplumsal cinsiyet normlarının kadınlara yüklediği annelik rolünün bir sonucu olarak da değerlendirilebilir. Kadınlar çocukları için daha iyi bir yaşam sağlama çabasıdadır. Ancak erkek egemen toplum yapısının yarattığı yapısal engeller ve toplumsal cinsiyet normları, kadınların bu çabalarını sınırlandırmaktadır. Neoliberal ekonomik politikaların yarattığı esnek iş gücü piyasası, kadınları düzensiz ve düşük gelirli işlere yönlendirerek, onları güvencesizliğe mahkûm etmektedir. Kadın katılımcının (K32) “çocuklarım arkada kalıyor... korkuyorum yani hemen evime geliyorum” ifadesi, kadınların çalışma hayatına katılmaları durumunda dahi, çocuk bakım sorumluluklarının onların üzerinde kaldığını ve bu durumun psikolojik kaygılara yol açtığını ortaya koymaktadır.

Diğer kadın katılımcı (K33) ise, kadınların ekonomik sıkıntılar karşısında hissettiği çaresizliği, ancak aynı zamanda hayatta kalma mücadelesine olan kararlılığını dile getirmektedir: “Ama bazen de diyorum çalışacağım diyorum, yapacağım diyorum, uğraşacağım diyorum”. Bu ifade, kadınların yoksullukla mücadele ederken gösterdikleri direnç ve içsel güç ile toplumsal cinsiyetin dayattığı sınırlamalar arasındaki çatışmayı göstermektedir. Yoksullukla başa çıkma sürecinde kadınlar, bir yandan toplumsal beklentiler ve ekonomik kısıtlamalarla mücadele ederken, diğer yandan çocuklarına daha iyi bir yaşam sağlama umuduyla direnç gösterirler. Yoksullukla mücadele eden ve çocuklarını tek başına büyüten kadınların yaşadığı zorluklar, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve neoliberal politikaların etkisiyle derinleşen yapısal sorunlar başka bir kadının (K14) ifadelerinden de gözlenmektedir:

“...Yoksul bir kadın olmak çok zor ya... Nasıl desem... Sanki bütün dünyanın yükü senin omzunda... Çok zor be... Gerçekten... Çünkü sürekli maddi düşünüyorsun. Ben maddi olarak çocuklarıma yansıtmadan neyi halledebilirsin, o çocuklara onu yansıtmadan ona yetişeyim, buna yetişeyim derken çok zor ya... Gerçekten çok zor yoksulluk... Yani tek başına çok zor...” (K14).

Katılımcının (K14) “yoksul bir kadın olmak çok zor ya... Sanki bütün dünyanın yükü senin omzunda...” ifadesi, kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan ağır sorumluluk yükünü yansıtırken, yoksulluğun kadınlar üzerinde nasıl bir baskı oluşturduğunu da gösterir. Bu yük, kadınların sosyal, ekonomik ve duygusal olarak destek sistemlerinden yoksun bırakılmalarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınları genellikle bakım ve ev içi sorumluluklarla ilişkilendirir ve bu rollerin dışında kalan ekonomik faaliyetlerde yer almalarını kısıtlar. Katılımcının (K14) “çünkü sürekli maddi düşünüyorsun” ifadesi, yoksulluğun kadınların zihinsel ve duygusal yaşamlarına nasıl ağır bir yük bindirdiğini gösterir. Tek ebeveyn olarak çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan kadınlar, sınırlı ekonomik kaynaklarla bu yükü omuzlamaktadır. Kadınlar, bir yandan çocuklarının bakımını üstlenirken, diğer yandan ekonomik olarak ayakta kalma mücadelesi vermektedir. Bu durum, yoksulluğun, kadınlar için sadece maddi bir eksiklik değil, aynı zamanda yoğun bir stres kaynağı olduğunu gösterir. Neoliberal politikaların sosyal devletin sorumluluklarını zayıflatması, yoksul kadınların güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalmalarına ve sosyal destek sistemlerine erişimlerinin sınırlandırılmasına yol açmaktadır. Kadın katılımcının (K14) “ben maddi olarak çocuklarıma yansıtmadan neyi halledebilirsin” ifadesi, bu güvencesizlik koşullarında kadınların kendi ihtiyaçlarını ve çocuklarının ihtiyaçlarını dengelemeye çalışırken yaşadıkları zorlukları yansıtmaktadır. Bu süreçte kadınlar, çocuklarının yoksullukla yüzleşmesini önlemek için sürekli olarak kendilerini geri plana atmakta, bu da onların duygusal ve fiziksel olarak tükenmelerine neden olmaktadır. Kadın katılımcının (K14), “yani tek başına çok zor” ifadesi, erkek egemen toplum yapısında kadınların karşılaştıkları toplumsal izolasyonu ve yalnızlığı da dile getirmektedir. Tek ebeveyn olmanın getirdiği maddi ve duygusal yükler ile toplumsal beklentilerin yarattığı baskılar kadınların ifadelerinde (K7 ve K10) açıkça görülmektedir:

“...Tek ebeveyn olmanın zorlukları da çok. Geçim... Bir yerde baba özlemini karşılayamamak var. Başka da bir şey yok. Sadece maddi zorluğu var yani, tek başıma olduğu için...” (K7).

“...Tek ebeveyn olmak zor bir şey. Çok zor bir şey. Yani hem anne olmaya çalışıyorsun hem baba olmaya çalışıyorsun. Hani onlar küçük olduğu için babalarını da yanında istiyorlar, bazen çağırmak zorunda bile kalıyorum yani. İşte bazen yetişemiyorsun istediklerine, bazen değil yani

bayağı bir yetişemiyorsun. Hani o olsaydı yetişir miydim, onu da bilmiyorum, yani yetişemezdim, çünkü iyi bir baba olsaydı belki olurdu...” (K10).

Katılımcı (K7), “tek ebeveyn olmanın zorlukları da çok. Geçim... Bir yerde baba özlemini karşılayamamak var” ifadesiyle, tek ebeveyn olarak çocuklarını büyütmenin ekonomik ve duygusal boyutuna vurgu yapmaktadır. Maddi geçim zorlukları, tek ebeveyn olmanın önemli bir boyutunu oluştururken, aynı zamanda babanın yokluğunun çocuklar üzerindeki etkisi de bir kaygı unsuru olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, toplumun ataerkil yapısının ve geleneksel aile normlarının, özellikle babanın geçim sağlayıcı olarak görüldüğü toplumsal beklentilerle bağlantılıdır. Toplumda erkekler geçim sağlama rolüyle tanımlanırken, kadınların bu rolü tek başına üstlenmeleri ekonomik ve toplumsal zorlukları beraberinde getirmektedir.

Diğer kadın katılımcı (K10) ise, “yani hem anne olmaya çalışıyorsun hem baba olmaya çalışıyorsun” ifadesiyle, toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların yaşamlarında yarattığı baskıyı anlatır. Tek başına çocuklarını büyüten kadınlar hem annelik hem de babalık rollerini üstlenmek zorunda kalırken, toplumun bu rollerden beklentileri arasında sıkışıp kalmaktadır. Katılımcının (K10), “işte bazen yetişemiyorsun istediklerine, bazen değil yani bayağı bir yetişemiyorsun” ifadesiyle, tek ebeveyn kadınların çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama noktasında yaşadıkları maddi ve manevi yetersizlik hissini açıkça dile getirmektedir. Neoliberal politikaların sosyal destek sistemlerini zayıflatması, kadınların bu yetersizlik hissini daha derinleştirmekte ve ekonomik güvencesizliklerini artırmaktadır. Kadınların ifadelerinde, ekonomik bağımsızlık mücadelesinin toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle nasıl iç içe geçtiği görülmektedir. Katılımcı (K7), “sadece maddi zorluğu var yani, tek başıma olduğu için” derken, kadınların tek başlarına ekonomik yükü omuzlamak zorunda kaldıklarında yaşadıkları güvencesizliğe işaret eder. Bu durum, yoksulluğun kadınlar için daha yıpratıcı ve süreğen bir hale gelmesine neden olmaktadır. Kadın katılımcının (K10), “o olsaydı yetişir miydim, onu da bilmiyorum, yani yetişemezdim” ifadesi ise, babanın yokluğunun getirdiği ekonomik yük kadar, toplumsal beklentilerin yarattığı duygusal baskıya da işaret etmektedir. Kadınlar, ekonomik olarak yetersizlik hissi yaşarken, aynı zamanda ataerkil toplumun idealize ettiği aile yapısına uyma baskısı altında ezilmektedir. Tek ebeveyn olarak çocuk büyütmenin zorluklarını ve yoksullukla mücadele eden kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle yaşadıkları yapısal engelleri başka bir kadın katılımcının (K9) ifadeleri de derinlemesine gözler önüne sermektedir:

“...Tek ebeveyn olmak çok zor. Yani çok zor. Bilmiyorum. Nasıl anlatacağımı bilmiyorum. Çok zor. Ne zorlukları var... Yetiremiyorsun, yetemiyorsun da. Yani gücün yetmiyor artık. Bir

zaman geliyor, bunalıyorsun, sıkılıyorsun, bir yere gitmek istiyorsun, gidemiyorsun. Hani çocuklarla kendin gidemiyorsun yani...” (K9).

Katılımcı (K9) “tek ebeveyn olmak çok zor” derken, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda psikolojik ve toplumsal baskılara işaret eder. Kadınların, çocuklarını tek başına büyütürken karşılaştıkları bu çok katmanlı zorluklar, toplumsal cinsiyet normları ve erkek egemen toplum yapısının bir sonucu olarak daha da ağırlaşmaktadır. Katılımcının (K9) “yetiremiyorsun, yetemiyorsun da. Yani gücün yetmiyor artık” ifadesi, tek ebeveyn kadınların sınırlı ekonomik kaynaklarla karşı karşıya kaldıkları yetersizlik hissini ve bu süreçte yaşadıkları çaresizliği dile getirir. Kadınlar, çocuklarının maddi ihtiyaçlarını karşılama mücadelesi içinde hem fiziksel hem de duygusal olarak tükenmektedir. Katılımcının (K9), “bir zaman geliyor, bunalıyorsun, sıkılıyorsun, bir yere gitmek istiyorsun, gidemiyorsun” ifadesi, yoksulluk nedeniyle yaşam alanlarının daralmasını ve sosyal hayattan dışlanmışlığı gösterir. Bununla birlikte, ekonomik yetersizliklerin yarattığı sıkışmışlık hissini dile getirir. Maddi kaynakların sınırlı olması, çocuklarıyla birlikte katılabileceği sosyal etkinlikleri sınırlar ya da ortadan kaldırır. Kadınların neredeyse tümü temel ihtiyaçların ötesine geçecek harcamalar yapamamaktadırlar. Ersan Ocak’ın (2019: 150-151) belirttiği gibi, yoksullar, gezip dolaşmak gibi ihtiyaçlarından feragat etmek zorunda kalmaktadırlar. Ocak (2019: 150-151), yoksulluk koşullarında, temel gereksinimler dışında herhangi bir harcamanın “boşa harcamak” olarak değerlendirildiğini ifade eder. Dolayısıyla, gezme ihtiyacını dahi karşılayamayan yoksul kadınlar, yalnızca ekonomik değil, sosyal anlamda da dışlanmayı deneyimlemekteler; bu dışlanma, onların yaşam kalitesini ve genel refahını olumsuz yönde etkilemektedir. Erkek egemen toplum yapısında, kadınların kamusal alanlarda varlık göstermeleri, özellikle ekonomik olarak bağımlı oldukları durumlarda daha da sınırlı hale gelir. Tek başına çocuklarını büyüten kadınlar, ekonomik zorluklar ve toplumsal beklentiler nedeniyle sosyal izolasyon ve hareket kısıtlılığı yaşarlar. Kadın katılımcının (K9), “bir yere gitmek istiyorsun, gidemiyorsun” ifadesi, bu kısıtlılığın kadınların hayatında nasıl deneyimlendiğini gözler önüne sermektedir. Çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların toplumsal cinsiyet normları ve erkek egemen toplum yapısının yarattığı baskılar karşısında yaşadıkları özgürlük arayışı ve bunun yoksulluk deneyimine nasıl yansıdığı, bir diğer kadının (K22) ifadelerinden de görülmektedir:

“...Çocuklara tek bakmak zorlamasına zorluyor insan ama daha iyi, en azından başım rahat. Dövecek biri yok. Başına sürekli şunu bunu kalkacak bir şey yok. En azından başım rahat...” (K22).

Katılımcının (K22) “çocuklara tek bakmak zorlamasına zorluyor insan ama daha iyi, en azından başım rahat” ifadesi, ekonomik ve sosyal zorlukların yanında, kadınların erkek egemen toplum yapısının baskılarından kurtulma çabasını yansıtır. Tek başına çocuk büyütmenin getirdiği maddi ve fiziksel zorluklar kabul edilmekle birlikte, bu durumu erkeklerin baskısından ve kontrolünden uzak bir yaşam biçimi olarak görenler de vardır. Kadınların anlatıları, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin, kadınların aile içinde yaşadığı güç ilişkilerini nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Kadınların tek başına çocuk büyütmeyi, erkeklerle yaşadıkları çatışmalı ilişkilerden ve aile içi baskılardan kaçış olarak değerlendirmeleri, ataerkil aile yapısının kadınlar üzerindeki denetleyici etkisini gözler önüne sermektedir. “Dövecek biri yok. Başına sürekli şunu bunu kalkacak bir şey yok” ifadesi, aile içi şiddetin ve erkeklerin kontrol edici davranışlarının, kadınların yaşamlarına nasıl bir baskı uyguladığını ve bu baskının kadınlar için nasıl bir özgürlük alanı arayışına dönüştüğünü gösterir. Bu bağlamda, tek ebeveyn olarak yaşam sürdürmek, kadınlar için ekonomik zorluklara rağmen, kendilerine ait bir alan yaratma çabası olarak değerlendirilebilir.

Katılımcının (K22) “en azından başın rahat” ifadesi, yoksul kadınların, erkek egemen toplumda yaşadıkları aile içi baskılardan kurtulmayı, ekonomik bağımsızlık çabalarına rağmen pozitif bir kazanım olarak değerlendirdiklerini gösterir. Yoksulluk, bu kadınlar için ciddi bir ekonomik sorun olmakla birlikte, aynı zamanda erkek şiddetinden ve baskısından uzak kalmanın getirdiği bir tür rahatlık olarak da algılanmaktadır. Bu, toplumsal cinsiyet normlarının kadınlar üzerindeki baskısının ne kadar yoğun olduğunu ve kadınların bu baskıdan kaçabilmek için ekonomik anlamda dezavantajlı durumları bile göze alabildiklerini göstermektedir.

Yoksulluk bağlamında, bu durum, kadınların toplumsal destek mekanizmalarına erişimlerinin kısıtlı olduğu, sosyal güvenlik ağlarının zayıf olduğu koşullarda, kendilerini ve çocuklarını koruma çabasının bir parçasıdır. Kadınlar, tek başlarına çocuk büyütmede zorlansalar da bu zorluklar, onların aile içindeki güç ilişkilerinde yaşadıkları kontrol kaybı ve baskılardan daha hafif algılanabilmektedir. Bu durum, erkek egemen toplumun kadınları nasıl yalnızlaştırdığını ve onların ekonomik ve sosyal hayata katılımlarını nasıl sınırladığını ortaya koymaktadır. Kadınlar, bir yandan ekonomik mücadele verirken, diğer yandan toplumsal cinsiyet normlarının getirdiği baskılardan kaçma çabası içinde kendilerine bir özgürlük alanı yaratmaya çalışmaktadır. Katılımcının (K22) ifadeleri, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, ekonomik zorluklara rağmen, ataerkil yapının baskılardan uzak bir yaşam arayışını ortaya koymaktadır. Bu anlatılardan hareketle, yoksulluğun yalnızca ekonomik bir yoksunluk olmadığı, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kadınların yaşamlarına yüklediği baskılarla da şekillendiği söylenebilir. Erkek egemen toplumda, kadınlar için ekonomik

bağımsızlık mücadelesi, toplumsal normlarla başa çıkmanın yanı sıra, aile içi baskılardan kurtulma çabası olarak da kendini gösterir. Bu nedenle, yoksul kadınların yoksulluk deneyimleri, sadece maddi yetersizliklerle değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yarattığı yapısal engellerle de iç içe geçmiştir. Çocuklarını tek başına büyüten yoksul bir kadının yaşadığı çok katmanlı zorluklar ve bu zorlukların toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle nasıl iç içe geçtiği, bir diğer kadının (K27) ifadelerinden de gözlenebilmektedir:

“...Duşa girerseniz, su sıcak sanırsınız ama su kaplı şey buz gibidir ya hani böyle gerisin geri oh diye geri çıkarsınız. Benim kapım kapalı, ben geri de çıkamıyorum, böyle kalıyorum o suyun altında böyle. Yani dua ediyorsunuz, ikisi aynı anda hastalanmasın diye. Dua ediyorsunuz ikisinin aynı anda ayağı büyümesin diye. İkisine aynı anda bir şey olmasın diye dua ediyorsunuz yani. Sürekli böylesiniz. Yani başka bir açıklaması olamaz. Yetemiyorsunuz ya yetemiyorsunuz. Biri ağlarken öteki de ağlamaya başladığında hangisini bırakacaksın? İkisine aynı anda yetemiyorsunuz...” (K27).

Katılımcının (K27) “duşa girerseniz, su sıcak sanırsınız ama su kaplı şey buz gibidir ya hani böyle gerisin geri oh diye geri çıkarsınız. Benim kapım kapalı, ben geri de çıkamıyorum, böyle kalıyorum o suyun altında böyle” ifadesi, yoksunlukların yanı sıra, çaresizlik hissini de anlatır. Yoksul kadınların yaşamlarını sınırlayan yapısal koşullar ve bu koşullar karşısında hareket edememe durumu söz konusudur. Kadının “dua ediyorsunuz ikisinin aynı anda ayağı büyümesin diye” ifadesi, yoksul kadınların gündelik yaşamda karşılaştıkları ekonomik sıkıntıların somut bir örneğidir. Çocukların büyümesiyle birlikte artan maddi gereksinimler, kadınların bu ihtiyaçları karşılayamama endişesini sürekli hale getirir. Toplumsal cinsiyet rolleri gereği çocukların bakım sorumluluğunun büyük oranda kadınlara yüklenmesi, tek ebeveyn kadınların bu süreçte yalnızlaşmasına neden olur. Bu durum, yoksulluk bağlamında, kadınların ekonomik yetersizlikle birlikte, toplumdan izole olma ve sosyal dışlanma riski taşıdığı bir sürece dönüşmektedir. Katılımcının (K27), “biri ağlarken öteki de ağlamaya başladığında hangisini bırakacaksın? İkisine aynı anda yetemiyorsunuz” ifadesi, çocuk bakımı sorumluluğunun tek başına üstlenilmesinin duygusal ve fiziksel yükünü dile getirir. Tek ebeveyn kadınlar, çocuklarının duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarına aynı anda yetismeye çalışırken, bu yük altında kendilerini yetersiz ve çaresiz hissetmektedirler. Bu yetersizlik hissi, toplumsal cinsiyet normlarının dayattığı ‘ideal anne’ rolü ve ekonomik koşulların zorluklarıyla birleşerek, kadınların yaşadığı stresi artırmaktadır. Toplumda, özellikle kadınların bakım sorumluluğunun tamamen üstlenilmesi beklentisi, bu yükün daha da ağırlaşmasına yol açar ve kadınların bu yük karşısında yalnız bırakıldığını gösterir.

2.4.1.3. Kadınlık ve Annelik Deneyimleri

Yoksul tek ebeveyn kadınların annelik deneyimleri, toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkilidir. Kadınların anlatıları, annelik rolünün toplumsal beklentiler ve ekonomik yetersizlikler altında duygusal yük haline geldiğini ortaya koymaktadır. Annelik, bu kadınlar için sadece çocuk bakımından ibaret değil, aynı zamanda toplumun dayattığı ‘iyi anne’ olma beklentilerini karşılama mücadelesidir. Katılımcının (K2) ifadeleri, annelik rolü, toplumsal beklentiler ve ekonomik güçsüzlük gibi önemli sosyolojik temalara işaret etmektedir. Nancy Chodorow (2021), annelik rolünün artık bir dizi başka etkinlik ve insan ilişkisinin içinde kaybolmamış, aksine, kadınların hayatlarının ve toplumsal tanımlamalarının merkezine yerleşmiş olduğunu söyler. Bu yoğun duygusal yük, anneliği salt biyolojik bir rolün ötesine taşıırken, kadınların hayatındaki anlam ve beklentileri de şekillendirir. Kadının (K2) ifadeleri, bu sosyolojik derinliği gözler önüne sererken, annelik rolü, toplumsal beklentiler ve ekonomik güçsüzlük gibi temaları da açıkça ortaya koymaktadır:

“...Çocuklarıma istediği bir şey alamayınca ya bir anne olarak çok üzülüyorum. Ama onlara üzüntümü belli etmiyorum. Diyorum ki hani benim de her istediğim olmuyor diyorum, mesela kızım bir gün şey dedi anne dedi bu yaşma kadar hiç tatile çıkmadım. O lafını hiç unutmuyorum. Şöyle döndüm dedim ki kaç yaşındasın kızım dedim. Ben dedim bu yaşma kadar tatile çıkmadım dedim. Bunu benim söylemem gerekiyordu dedim ben. O yüzden çok üzülüyorum mesela bir şey yapamadığımdan aslında ama çok da belli etmemeye çalışıyorum...” (K2).

Katılımcının (K2) “çocuklarıma istediği bir şey alamayınca... çok üzülüyorum” ifadesi, yoksulluğun kadınlar üzerindeki duygusal yükünü vurgularken, annelik sorumluluklarıyla yoksulluk arasında sıkışmışlık hissine de işaret eder. Yoksulluk ve annelik bağlamında kadınların yaşadığı bu tür duygusal zorluklar, toplumda ‘iyi anne’ olma beklentileriyle doğrudan ilişkilidir. Kadınların çocuklarına ekonomik refah sağlayamamaları, kişisel bir başarısızlık olarak algılanabilmektedir. Katılımcının (K2), çocuklarına bir şeyler sağlayamamanın üzüntüsünü gizleme çabası, kadınların annelik görevlerini yerine getirirken yaşadıkları psikolojik baskıyı ve toplumsal yargılardan kaçınma çabasını gösterir. Burada *gizleme* ve *hissettirmeme* çabası, kadınların yoksullukla mücadele ederken aynı zamanda çocuklarına güven vermeye çalıştıklarını da ortaya koyar. Bu, yoksulluğun sadece maddi boyutla sınırlı olmadığı, maddi yoksunlukların aynı zamanda annelik rollerinin psikolojik ve duygusal boyutlarını da derinden etkilediğini gösterir.

Katılımcının (K2) kızının “bu yaşma kadar hiç tatile çıkmadım” ifadesine verdiği cevap da önemli bir toplumsal cinsiyet dinamiğini açığa çıkarır. Annenin “ben de bu yaşma kadar

tatile çıkmadım” demesi, kendi yaşam deneyimleriyle kızının beklentileri arasında kurduğu bir bağlantıyı ifade eder. Bu durum, yoksulluk döngüsünün nesiller arası aktarımını ve annelerin yoksulluk deneyimlerini çocuklarına karşı açıklamakta nasıl zorlandıklarını gösterir. Toplumda kadınların tüketime ve refaha erişiminin kısıtlı olması, ekonomik bağımsızlık eksikliğiyle birleştiğinde, annelerin çocuklarının maddi taleplerine yanıt verememesi gibi sonuçlar doğurur. Bu da kadınların annelik rollerini yerine getirme çabalarının yetersizlik duygularıyla birleşmesine yol açar. Bu bağlamda, katılımcının (K2) ifadeleri, kadınların ekonomik olarak dezavantajlı konumda olmalarının annelik rollerini nasıl etkilediğini ve bu durumun duygusal bir yük olarak nasıl ortaya çıktığını gösterir. Toplumsal cinsiyet ve yoksulluk bağlamında kadınların üreme kararları ve ekonomik koşullar arasındaki karmaşık ilişkiye bir başka kadının (K4) ifadesi ışık tutmaktadır:

“...İmkânım olsaydı bu kadar çocuk yapmazdım, bir tane çocuk bile belki, eğer bu günleri bilseydim...” (K4).

Katılımcının (K4) “...imkânım olsaydı bu kadar çocuk yapmazdım...” ifadesi, kadınların yoksullukla başa çıkarken üreme haklarına ve toplumsal beklentilere dair yaşadıkları baskıları ortaya koymaktadır. Bu ifade, kadınların üreme kararlarının, içinde bulundukları maddi ve sosyal koşullara göre nasıl şekillendiğini ve yoksulluğun kadınların hayat planlamalarını nasıl etkilediğini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Toplumsal cinsiyet normları çerçevesinde, kadınlar genellikle annelik ve çocuk sahibi olma rolleriyle tanımlanmaktadır. Ancak bu roller, yoksulluk ve sınırlı kaynaklar bağlamında bir yük olarak deneyimlenebilir. Kadının çocuk sahibi olma tercihini yeniden düşünmesi, ekonomik zorlukların ve toplumsal cinsiyet rollerinin kesişim noktasını gözler önüne sermektedir. “Eğer bu günleri bilseydim” ifadesi, kadının mevcut maddi koşullarla baş etmenin zorluklarını, geleceğe dair belirsizlik ve pişmanlık duygusuyla birleştirmekte, bu nokta da, kadınların üreme kararları sadece kişisel tercihlerle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda sosyo-ekonomik yapılar ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri tarafından da şekillendirilmektedir. Yoksulluk içinde yaşayan kadınlar, çocuk sahibi olmanın getirdiği ekonomik yükleri daha ağır bir şekilde hissederler. Bu durumda, çocukların bakımı ve maddi gereksinimlerinin karşılanması, kadınlar üzerinde daha fazla sorumluluk oluşturur. Örneğin K4’ün çocuk sayısını yeniden değerlendirirken maddi imkânsızlıkları ön plana çıkarması, yoksulluk ve annelik arasındaki gerilimli ilişkiyi net bir şekilde göstermektedir. Kadınlar, çocuk sahibi olma kararlarında toplumsal baskılara maruz kalmakta ve aynı zamanda yoksulluk koşulları altında bu kararları sorgulamaktadırlar. Bu ifade, kadınların üreme haklarına erişimlerinin sınırlı olabileceğini ve ekonomik yetersizliklerin bu

kararları nasıl etkilediğini de ortaya koymaktadır. Yoksulluk ve annelik bağlamında toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar üzerindeki psikolojik etkileri, bir başka kadının (K16) ifadesinde de görülmektedir:

“...Çocuklarımın istediği bir şey alamayınca eziliyorum onların bakışları karşısında...” (K16).

Katılımcının (K16) “çocuklarımın istediği bir şey alamayınca eziliyorum” ifadesi, kadınların annelik rolüyle ekonomik yetersizlikler arasında yaşadıkları derin sıkışmışlığın ifadesidir. Bu tür bir deneyim, yoksulluğun sadece maddi eksikliklerle değil, aynı zamanda duygusal ve toplumsal beklentilerle de ilişkili olduğunu gösterir. Toplumsal cinsiyet normları, kadınların çocuklarına bakım sağlayıcı ve besleyici roller üstlenmelerini bekler. Toplumsal cinsiyet sistemleri, cinsiyeti, toplumsal cinsiyeti ve çocukların yetiştirilmesini düzenleyerek kadınların annelik rolünü belirginleştirir. Chodorow’un (2021) belirttiği gibi, cinsiyete dayalı iş bölümü, kadınların çocuklar üzerindeki etkilerini ve özel alanla kamusal alan arasındaki ayrımı şekillendirirken, heteroseksüel evlilikler ise erkeklere çeşitli haklar tanıyarak bu düzeni pekiştirir. Bu sistem içinde kadınların annelik rolleri yalnızca biyolojik bir süreçten ibaret değildir; toplumsal ve ekonomik bağlamda da anlam taşır. Annelik, özellikle toplumsal cinsiyet rollerinin belirgin olduğu toplumlarda, kadının kimliğiyle sıkı sıkıya bağdaştırılan bir rol olarak öne çıkar. Bu bağlamda, çocuklarına maddi bir şey sağlayamamak, kadınlar için yalnızca ekonomik bir zorluk değil, aynı zamanda toplumsal bir başarısızlık ve kişisel bir yetersizlik duygusu yaratır. Katılımcının (K16) ifadesi de çocuklarının taleplerini karşılayamaması karşısında hissettiği ‘ezilme’ duygusuyla, toplumun kadına yüklediği annelik rolü ile ekonomik kaynaklara erişememe arasında sıkışıp kalmanın çelişkisini yansıtır. Yoksulluk, annelik deneyimini daha da zorlaştırırken, kadının kendilik algısını ve toplumsal kimliğini de olumsuz etkileyebilir. Burada katılımcının (K16) ifadesinde çocuklarının ‘bakışları’na dikkat çekmesi, yoksulluğun kadınların hem içsel dünyalarında hem de aile içi ilişkilerinde nasıl bir yük oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Annelerin, toplumsal normlar gereği, çocuklarının tüm ihtiyaçlarını karşılamaları beklenir; ancak ekonomik yetersizlikler, bu beklentinin yerine getirilmesini imkânsız kıldığında, kadınlar psikolojik olarak bu durumun ağır yükünü taşımak zorunda kalır. Toplumun annelikle ilgili idealize ettiği bakım ve fedakârlık beklentileri, yoksulluk içinde yaşayan kadınları daha derin bir duygusal ve toplumsal baskıya sokmaktadır. Bu anlatılar, aynı zamanda kadınların, yoksulluk karşısında çocuklarıyla ilişkilerinde yaşadıkları güçsüzlük duygusunu da açığa çıkarır. Çocuklarının isteklerine yanıt verememek, kadınlar için sadece maddi bir sorun değil, aynı zamanda kendi annelik rollerine dair bir sorgulama ve suçluluk kaynağı olabilir. Yoksulluk, kadınların toplumsal cinsiyet rollerine

uygun şekilde annelik yapmalarını zorlaştırırken, çocukların ihtiyaçları karşılanmadığında kadınlar kendilerini yetersiz hissedebilirler. Bu da annelerin, toplumsal baskılar ve ekonomik yetersizlikler arasında sıkışıp kalmalarına yol açabilir. Annelik ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında, yoksullukla mücadele eden kadınların yaşadığı derin duygusal bağları ve fedakarlıkları bir başka kadının (K23) anlatısı da ortaya koymaktadır:

“...Oğlum hasta olsun, her şeyde koşarım peşinden, bir tırnağına zarar gelse dağları delirim yine giderim. Bana dediler ki çocuğunu bırak, annenin evine git. Siz bırakın çocuğunuzu, o benim canımdan can. Rezil olurum, sokakta yaşarım ama asla evladımı bırakmam. Ben bir kere anne oldum ama tam anne olduğumu hissediyorum. Oğluma vurmam, kıyamam ona. Bağırırım, ama giderim odaya ağlarım, niye bağırдың, niye bağırıyorsun ki ona?” (K23).

“Oğlum hasta olsun, her şeyde koşarım peşinden, bir tırnağına zarar gelse dağları delirim” ifadesi, annenin çocuğu için kendini feda etmeye hazır olduğunu gösterir. Bu tür ifadeler, toplumsal cinsiyet normlarının kadınlara yüklediği ‘özverili anne’ rolüyle ilgilidir ve anneliğin, kadın kimliğinin temel bir parçası olarak algılandığını gösterir. Toplumsal cinsiyet rollerine göre, annelik rolü kadının birincil görevi olarak görülür ve annelerin çocukları için her türlü zorluğa katlanmaları beklenir. Katılımcı (K23), oğluna olan derin bağlılığını ifade ederken, toplumsal beklentilerin annelik rolünü nasıl şekillendirdiğini ve bu rolün kadının kimliğiyle ne denli iç içe geçtiğini vurgular. “Ben bir kere anne oldum ama tam anne olduğumu hissediyorum” ifadesi, anneliğin kadın için hem duygusal hem de toplumsal olarak belirleyici bir unsur olduğunu gösterir. Bu durum, kadının annelik üzerinden toplumsal kabul görme ve öz-değer algısını da derinleştirir. Yoksulluk bağlamında bu durum daha da belirginleşir. Maddi zorluklar yaşayan kadınlar, toplumsal cinsiyet normlarının yüklediği annelik sorumluluğunu yerine getirmekte zorlanır; ancak bu durum onların annelik rollerinden taviz vermesine neden olmaz. Katılımcı (K23) “rezil olurum, sokakta yaşarım ama asla evladımı bırakmam” şeklindeki ifadesi, annelik ile yoksulluk arasındaki sıkışmışlığın bir ifadesidir. Yoksulluk içindeki kadınlar, ekonomik zorluklara rağmen annelik rollerinden vazgeçmemekte ve bu rolü toplumsal bir görev ve kişisel bir kimlik unsuru olarak sürdürmeye devam etmektedirler. Bu bağlamda, annelik yoksul kadınlar için yalnızca biyolojik bir ilişki değil, aynı zamanda toplumsal kabul görme ve kimlik inşasında önemli bir araç haline gelmektedir. Kadının (K23) oğluna karşı sergilediği koruyucu ve özverili tutum, aynı zamanda kadınların yoksulluk içinde yaşadıkları duygusal zorlukları da yansıtır. “Bağırırım, ama giderim odaya ağlarım, niye bağırдың, niye bağırıyorsun ki ona?” ifadesi, yoksulluk ve toplumsal baskılar altında ezilen kadınların yaşadığı duygusal çatışmayı gösterir. Yoksulluk, yalnızca maddi yetersizliklerle değil, aynı zamanda duygusal yüklerle de başa çıkmayı gerektirir. Kadınların çocuklarına karşı

duydukları sorumluluk duygusu ile içinde bulundukları zor yaşam koşulları arasında sıkışmışlık hissi, neredeyse tüm anlatılarda ortaya çıkmaktadır. Çocuklarını tek başına büyüten yoksul bir kadın olarak yaşadığı ekonomik ve duygusal mücadeleyi bir diğer kadının (K32) ifadeleri derinlemesine yansıtır:

“...Çocuklarımın istediğini alamayınca üzüliyorum çok. Ben çok takıntılı bir insanım, çok düşünüyorum, üzüliyorum, bazen uyuyamıyorum, çok zorlanıyorum açıkçası... Çocuklarım bir şey istiyor gördüğünde, alamıyorum, o beni çaresiz hissettiriyor, kötü hissettiriyor...” (K32).

Katılımcı (K32) “çocuklarımın istediğini alamayınca üzüliyorum çok” derken, toplumsal ve duygusal baskı ile bu baskının çeşitli yoksunluklarla birleştiği durumları ima eder. Kadınların çocuklarına karşı besledikleri sorumluluk duygusu, toplumsal cinsiyet normlarının annelik kimliğiyle tanımladığı ideallerle iç içe geçmekte, bu idealler, anneliği fedakârlık ve sürekli bakım sağlama temelinde inşa etmektedir. Yoksulluk koşullarında bu beklentilere yetişememek ise kadınlar için yoğun bir çaresizlik hissine ve kendini suçlama duygusuna dönüşmektedir. Katılımcının (K32), “ben çok takıntılı bir insanım, çok düşünüyorum, üzüliyorum, bazen uyuyamıyorum, çok zorlanıyorum açıkçası” ifadesi, yoksulluğun duygusal yükünü ortaya koymaktadır. Çocukların ihtiyaçlarının karşılanamaması, yetersizlik ve başarısızlık hissi doğurmaktadır. Bu durum, özellikle toplumsal olarak idealize edilen annelik rolü ile örtüşmez. Annelik, sadece biyolojik bir süreç olarak değil, aynı zamanda toplumsal normlar tarafından şekillendirilen bir deneyim olarak da anlaşılmalıdır. Bu normlar, annelerden her koşulda çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamalarını bekler. Yoksulluk ise bu beklentileri gerçekleştirmeyi zorlaştırır, bu da annelerin kendilerine yönelik eleştirilerini ve kaygılarını artırır. “Çocuklarım bir şey istiyor gördüğünde, alamıyorum, o beni çaresiz hissettiriyor, kötü hissettiriyor” ifadesi, bu durumun bir göstergesidir. Bu beraberinde kadınları hem ekonomik hem de duygusal olarak tükenme riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Çocuklarının ihtiyaç ve isteklerine cevap verememek, anneler için yoğun bir çaresizlik hissi yaratmaktadır. Bu durum, “her durumda verici ve fedakâr anne” olma rolüyle çelişkilidir ve kadınların kendilerini toplumsal normlara uygun bir anne olarak görememelerine neden olabilmektedir. Katılımcının (K32) ifadeleri, annelik deneyiminin yoksullukla nasıl iç içe geçtiğini ve yoksulluğun kadınlar için sadece ekonomik bir yetersizlik değil, aynı zamanda derin bir duygusal yük anlamına geldiğini göstermektedir. Kadınlar, bir yandan ekonomik mücadele verirken, diğer yandan annelik rolü gereği çocuklarının mutluluğunu sağlama baskısını hissetmektedir. Bu baskı, özellikle tek başına çocuk büyüten kadınlar için daha yoğun bir biçimde yaşanır. Yoksulluğun annelik deneyimine getirdiği sınırlar, kadınların hem toplumsal normlarla hem de kendi içsel

beklentileriyle çatışma yaşamasına neden olabilmektedir. Bunun yanı sıra, katılımcının (K32) ifadeleri, toplumsal cinsiyet normları ve annelik beklentilerinin, yoksullukla birleştğinde kadınların yaşadığı duygusal ve ekonomik mücadeleyi derinleştirdiğini de ortaya koymaktadır. Yoksulluk, kadınlar için sadece maddi yoksunluk değil, aynı zamanda toplumsal olarak belirlenmiş annelik ideallerine uyamamanın getirdiği yoğun bir duygusal yük anlamına gelir. Çocuklarını tek başına büyüten kadınlar, yoksullukla mücadele ederken, bir yandan çocuklarının ihtiyaçlarına yetismeye çalışmakta, diğer yandan bu süreçte yaşadıkları çaresizlik ve yetersizlik hisleriyle başa çıkmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, annelik ve yoksulluk, toplumsal cinsiyet normları çerçevesinde kadınların hayatını kuşatan bir mücadele alanına dönüşmektedir. Toplumsal cinsiyet normlarının, yoksul kadınların annelik deneyimleri üzerinde nasıl bir etki yarattığını ve yoksullukla mücadelenin bu deneyimi nasıl şekillendirdiğini başka bir kadının (K14) ifadeleri de göstermektedir:

“...Herhalde mükemmel bir anneyimdir. Mükemmel bir kadını, çünkü çocukların muhtaç etmedim, kendim ayakta dimdik durdum. Oraya koşturdum, buraya koşturdum. Ondan yardım istedim. Yani yardım isterken de annelik içgüdüsüyle yardım istiyorsun, kendi başına kaldığın zamanda e ben güçlüyüm ben bunu yaparım niye yapmayayım, yapabilirim diyorum. Bazen diyorum umutlarım bittiği yerde bir yere başvuru yapıyorum. Bir bakıyorum oradan bir yardım onaylanmış mesela. Bu beni çok mutlu ediyor, Allah’ım diyorum çok şükür. Demek ki azim olunca yapabiliyorsun. Yani kendimi iyi bir anne, iyi bir bayan, kadın olarak görüyorum herhalde. Bilmiyorum ki. Öyleyindir. Muhtaç etmemek bence güzelliştir ya. Evladını bırakmadım, ne olursa olsun. Çok yokluk da çektim. Zaman geldi onları yurda vermeye kalkıştılar. Ben engel oldum. Hayır, ben onlarla bir yuvanın sahibi olacağım dedim. Muhtaç etmem. Ailem onları yuvaya bırakacağız dediler, sen yanımıza gelirsin, ben asla olmaz dedim, ben giderim dedim. Devletin bütün kurumlarına da başvuru yaparım dedim, yalnız kalmayacağım dedim. Onları bırakmam yani. Yarın bir gün o çocuk benim karşıma çıktığı zaman ben ne cevap vereceğim? Anne senin ekmeğin vardı da bizim mi yoktu dese hiç hoş bir şey mi? Ama açken de açız, tokken de tokuz, beraberiz yani en azından...” (K14).

Katılımcının (K14) “herhalde mükemmel bir anneyimdir. Mükemmel bir kadını, çünkü çocukların muhtaç etmedim, kendim ayakta dimdik durdum” ifadesi, kadının kendi annelik rolü üzerinden kurduğu öz-değer algısını ve bunun toplumsal normlarla nasıl şekillendiğini göstermektedir. Annelik, toplumsal olarak kadına atfedilen en önemli rollerden biri olarak görülmekte ve bu rol, fedakârlık ve özveriyle özdeşleştirilmektedir. Kadın (K14), çocuklarını muhtaç etmemek ve onları korumak adına verdiği mücadeleyi, “mükemmel bir anne” olmanın ölçütü olarak tanımlamakta ve bu mücadeleyi kadınlık kimliğinin de bir parçası

olarak görmektedir. Toplumsal cinsiyet normları, kadınların çocuk bakımına yönelik sorumluluklarını ağırlaştırırken, ekonomik zorluklarla mücadele eden tek ebeveyn kadınlar için bu rol daha da ağır bir hale gelir. Katılımcının (K14), “ondan yardım istedim. Yani yardım isterken de annelik içgüdüsüyle yardım istiyorsun” ifadesi, annelik rolünün, toplumsal normlar çerçevesinde nasıl bir içsel sorumluluk duygusuna dönüştüğünü ortaya koyar. Yoksullukla mücadele eden kadınlar, çocuklarına en iyi şekilde bakabilmek için sosyal yardım mekanizmalarına başvurmak zorunda kalırken, bu durumu çocukları için bir tür zorunluluk olarak algılamaktadırlar. Annelik içgüdüğü, bu kadınların toplumsal destek arayışlarını meşrulaştıran ve dayanıklılıklarını artıran bir motivasyon kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Katılımcının (K14), “zaman geldi onları yurda vermeye kalkıştılar. Ben engel oldum. Hayır, ben onlarla bir yuvanın sahibi olacağım dedim. Muhtaç etmem” sözleri, kadınların annelik deneyiminde aile bütünlüğünü koruma çabasını gösterir. Toplumsal cinsiyet normları, annelik rolünü yalnızca fiziksel bakım sağlamanın ötesinde, aileyi bir arada tutma sorumluluğu olarak tanımlar. Yoksulluk koşullarında bile, kadınların bu sorumluluğu sürdürme çabası, onların annelik kimlikleri üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Katılımcının (K14), çocuklarını yuvadan ayırmamayı ve onlarla mücadele etmeyi bir ‘başarı’ ve ‘mükemmellik’ ölçütü olarak görmesi, bu durumun bir ifadesidir. Bu çaba, annelik rolünün içsel bir değer kazanmasının yanı sıra, toplumsal onay arayışının bir parçası olarak da anlaşılabilir.

Yoksulluk, kadınların annelik deneyimini daha karmaşık hale getirir ve onların öz-değer algılarını ekonomik durumlarına bağlı olarak şekillendirir. Katılımcının (K14), “bazen diyorum umutlarım bittiği yerde bir yere başvuru yapıyorum. Bir bakıyorum oradan bir yardım onaylanmış mesela. Bu beni çok mutlu ediyor” şeklindeki ifadeleri, kadınların yoksullukla mücadeledeki dayanıklılıklarını ve azimlerini ortaya koymaktadır. Neoliberal politikalar, sosyal devletin sağladığı destekleri zayıflatırken, kadınların bu desteklere olan ihtiyacı artmakta, bu da onların sosyal yardımlara başvurularını bir hayatta kalma stratejisi haline getirmektedir. Ancak, bu başvuruların kabul edilmesi, kadınlar için bir ‘başarı’ ve mücadelelerinin bir ödülü olarak algılanmaktadır. Bu durum, yoksulluğun sosyal ve ekonomik boyutları kadar, kadınların öz-değer algıları üzerinde de derin etkiler yarattığına işaret eder. “Yarın bir gün o çocuk benim karşıma çıktığı zaman ben ne cevap vereceğim?” ifadesi, yoksul annelerin, çocuklarına karşı duydukları sorumluluk ve bu sorumluluğun getirdiği vicdani baskıyı gösterir. Annelik rolü, toplumsal normlarla şekillenen bir sorumluluk olarak kadınları çocuklarının yaşamları üzerinde sürekli bir hesap verme duygusuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Katılımcı (K14), yoksulluğun getirdiği maddi kısıtlamalara rağmen, çocuklarıyla birlikte olmanın ve onlara en iyi yaşamı sunma çabasının bir gereklilik olduğunu

dile getirmektedir. Bu durum, kadınların yoksulluk koşullarında bile annelik sorumluluğunu bir gurur kaynağı ve direnç noktası olarak gördüğünü ortaya koyar. Toplumsal cinsiyet normlarının ve annelik ideallerinin, yoksullukla mücadele eden kadınların yaşamlarını nasıl şekillendirdiğini bir başka kadının (K15) ifadeleri de açıkça ortaya koymaktadır:

“...Yani şu var, hani baba olarak sınıflandırılır da bence yoksulluğun anne olarak sınıflandırılması lazım. Çünkü baba ne olursa olsun o kadar iyi anlıyor, anne kadar anlamıyor. Bak ben yeri gelir mesela birisi eğer böyle bir para verir de çocuklarıma böyle iki yüz gram üç yüz gram bir kıyma aldığım zaman ağzıma sürmüyorum çünkü onlar yesin diyorum önce. Gözleri doysun. Ben yemesem de olur. Bazen hiçbir şey olmuyor evimde. Ben mahsus ekmeği tepsile koyuyorum onların geleceği saat, geri kaldırıyorum ki bilsinler ki annem yemek yedi. Hâlbuki yemiyorum, onlar yesin. Yani anne kadar şey olamaz ya. Bence anne çünkü her şeyi çeker anne...” (K15)

Katılımcı (K15) “yani şu var, hani baba olarak sınıflandırılır da bence yoksulluğun anne olarak sınıflandırılması lazım” derken, yoksulluk deneyiminin kadınlar ve erkekler arasında farklılaştığını belirtir. Yoksulluk, kadınlar ve özellikle anneler için daha ağır bir deneyimdir. Kadınların, çocuklarının bakımından birincil derecede sorumlu kabul edilmesi, yoksulluğun yükünü daha da ağırlaştırmaktadır ve fedakârlık, kadınlar için sürekli bir çabaya dönüşmektedir. Katılımcının (K15), “bak ben yeri gelir mesela birisi eğer böyle bir para verir de çocuklarıma böyle iki yüz gram üç yüz gram bir kıyma aldığım zaman ağzıma sürmüyorum çünkü onlar yesin diyorum önce. Gözleri doysun. Ben yemesem de olur” anlatısı, annelik rolüyle birlikte kadınların özverili davranışlarını ve fedakârlıklarını yansıtır. Bu durum, toplumsal cinsiyetin kadınlara yüklediği annelik rolüyle doğrudan ilişkilidir. Toplumda annelik, fedakârlık ve özveriyle özdeşleştirilmekte, kadınlar bu rolden kaynaklanan sorumlulukları yerine getirirken kendi ihtiyaçlarını geri plana atmaktadır. Bu, yoksulluk içinde yaşayan kadınlar için yetersizlik duygusunu daha da derinleştirir; çünkü yine toplumun beklentilerine göre ‘iyi bir anne’ olmak, çocukların ihtiyaçlarını karşılayabilmeyi gerektirir. Katılımcının (K15) “ben yemesem de olur” ifadesi, kadınların, çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılamak için kendilerini sürekli olarak geri plana attıklarını, bu durumun, onların fiziksel ve duygusal sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini de arttırdığını göstermektedir. Katılımcının (K15), “ben mahsus ekmeği tepsile koyuyorum onların geleceği saat, geri kaldırıyorum ki bilsinler ki annem yemek yedi. Hâlbuki yemiyorum, onlar yesin” şeklindeki ifadeleri, aynı zamanda yoksulluğun neden olduğu utanç ve çaresizlik duygularını da gösterir. Çocuklarının gözünde yoksulluktan etkilenmemiş görünmek ve onların psikolojik yükünü hafifletmenin bir çabasıdır. Toplumsal normların annelere yüklediği ‘koruyucu’ rol, bu kadınlar için yoksulluğun acı

gerçeklerini gizleme çabasını beraberinde getirmektedir. Tek ebeveyn yoksul kadınlar hem çocuklarının fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak hem de onların duygusal dünyalarını korumak zorundadırlar. “Bence anne çünkü her şeyi çeker anne” ifadesi, annelik deneyiminin toplumsal cinsiyet normları çerçevesinde dayanıklılık ve özveriyle tanımlandığını gösterir. Kadınlar, yoksulluk karşısında yalnızca ekonomik mücadele vermekle kalmaz, aynı zamanda toplumun onlara yüklediği annelik ideallerini yerine getirme baskısını da hissederler. Böylelikle tek ebeveyn yoksul anneler (kadınlar), çocuklarının bakımını ve mutluluğunu önceliklendirirken, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve ekonomik güvencesizliğin yarattığı zorluklarla da tek başlarına mücadele etmek zorunda kalırlar. Kadınların anlatıları, yoksulluğun kadınlar için yalnızca maddi yoksunluk değil, aynı zamanda annelik rolünün getirdiği sorumluluklar ve fedakârlıklarla birleşen bir mücadele alanı olduğunu ortaya koymaktadır. Kadınlar, bir yandan çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken, diğer yandan bu süreçte yaşadıkları duygusal yük ve çaresizlikle başa çıkmak zorundadır. Bu bağlamda, deneyimlenen derin yoksulluk, toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle birleştiğinde kadınlar için çok katmanlı bir mücadeleye dönüşmekte, kadınların yaşamlarını ve annelik deneyimlerini derinlemesine şekillendirmektedir.

2.4.2. Tek Ebeveyn Kadınların Anlatılarında ‘Yoksulluk’

Bu bölümde tek ebeveyn kadınların yoksulluğu deneyimleme biçimleri, kadınların tüketim örüntüleri ve beslenme, barınma koşulları ve sağlık hizmetlerine erişim gibi konularında yaşadıkları zorluklar temelinde ele alınmıştır. Yoksulluğun, günlük yaşam pratiklerine ve temel ihtiyaçlarını karşılama biçimlerine olan etkileri değerlendirilmiştir.

2.4.2.1. Tüketim Örüntüleri ve Beslenme

Tek ebeveyn yoksul kadınların gıda tüketim örüntüleri ve beslenme pratikleri, ekonomik kısıtlılıklar çerçevesinde şekillenmektedir. Kadınların anlatıları, sağlıklı ve yeterli gıdaya erişimin temel bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Eşitsizliklerin toplumsal yapıda derinden işleyen, yüzeyde görünmeyen katmanları vardır. Bu gizli katmanlar, toplumun işleyişinde adeta doğal bir gereklilik gibi gösterilerek görünmez kılınır ve eşitsizliklerin sorgulanmasını zorlaştırır. Tüketim, bu görünmez eşitsizliklerin en önemli yüzlerinden biridir; hanede gerçekleşen tüketim, bireylerin ekonomik durumlarına göre belirlenir ve gelirden bağımsız şekilde yaşanan eşitsizliklerin tüm çıplaklığıyla gözler önüne serilmesini sağlar (Işık, 2022: 186). Bir katılımcının (K16) anlatısı, yoksulluk koşulları altında yaşanan gıda güvensizliğini ve sınırlı erişim olanaklarını açık bir biçimde gözler önüne sermektedir:

“...Sebze olarak pek tüketilemiyor maalesef çünkü pazara gidemiyoruz. Hani meyve de tüketemiyoruz. Pazar alışverişi tüketemiyoruz, genelde bakliyalara ağırlık oluyor. Çünkü bakliyatı konu komşu veriyor sağ olsunlar. Sanırım sebze ve meyveyi uzun zamandır yemiyoruzdur yani. Yumurtayı almaya çalışıyorum. Hani ayda bir kere de olsa alıyorum yani bir on beşli. Et, tavuk bunlar uzun zamandır yemediğimiz şeylerdir yani...” (K16).

Katılımcının (K16) deneyimleri, yoksulluk ve toplumsal cinsiyet ilişkisinin, hane içi tüketim örüntüleri üzerindeki etkilerini yansıtmaktadır. Katılımcının (K16) pazara gidememesi ve sebze-meyve gibi taze gıda ürünlerini tüketememesi, ekonomik yetersizliklerin gıda tercihlerini doğrudan etkilediğini gösterir. Bakliyatların tüketimdeki ağırlığı, komşuların verdiği yardımlarla da ilintilidir. “Uzun zamandır et, tavuk yemiyoruz” ifadesi, hane halkı için, temel protein kaynaklarının erişilemez hale geldiğini gösterir. Yoksulluğun beslenme üzerindeki etkileri ve sosyal yardımlaşma ağlarının bu süreçteki rolü bir başka kadının (K23) anlatısında da ortaya çıkmaktadır:

“...Uzun zamandır yemediğim balık, köfte, öyle. Genelde makarna, fasulye, nohut. Çünkü bunları bana veriyorlar. Mesela çok tanıdıklarımız var. Herkes öneriyor mesela, şu şunun durumu yok, şuna verin, şunu edin. Muhtara gittim, ona da söyledim. O da bazen gönderiyor...” (K23).

“Uzun zamandır yemediğim balık, köfte” ifadesi, hane halkının temel protein kaynaklarına ulaşmakta yaşadığı zorlukları ortaya koyarken, günlük beslenme düzeninin “makarna, fasulye, nohut” gibi tahıl ve kuru bakliyat türü gıdalarla sınırlı olduğunu göstermektedir. Katılımcının (K23) söz konusu gıdalara erişimini sağlayan faktör, tanıdık çevrelerin yardımlarıdır. Sosyal dayanışma ve toplumsal ağların yardımıyla sağlanan bu gıdalar, dayanıklı ve uzun süreli tüketilebilen ürünlerle sınırlıdır. Kadınlar, hane içi beslenme sorumluluğunu üstlenmekte ve ihtiyaçlarını yerel dayanışma mekanizmaları aracılığıyla karşılamaya çalışmaktadır. Katılımcının (K23), “muhtara gittim, ona da söyledim. O da bazen gönderiyor.” ifadesi, yerel yönetimlerin yardımlarının da bu süreçteki önemini ortaya koymaktadır. Ancak, bu yardımlar düzenli olmaktan ziyade, geçicidir ve yoksulluk koşullarında kadınların sosyal dayanışma ağları ile yerel idari mekanizmalar arasında bir denge kurarak yaşamlarını sürdürme çabasını yansıtmaktadır. Bu durum, yoksulluğun yarattığı yapısal eşitsizliklerin, hane içi tüketim ve beslenme örüntüleri üzerindeki etkisini ve kadınların bu koşullar altında geliştirdikleri hayatta kalma stratejilerini gözler önüne sermektedir.

Yoksulluk, toplumsal cinsiyet ve tüketim örüntüleri arasındaki ilişkiyi bir başka kadının (K25) deneyimlerinden de gözlenmektedir:

“...Denize hiç gitmedik. Bir yıldır Antalya'dayız. Hiç gitmedim. Hiç gitmedim ben çocuklarla. Hani yüzme bilmiyorlar. Simit alman gerekiyor, dördüne de simit neyle alacağım ben? Ekonominin durumu belli. Nasıl diyeyim? Yiyeceklerle gitmen gerekiyor. Gidemiyorsun. Ben evde yiyeceği zor buluyorum zaten. Dediğim gibi ya makarna pişiriyoruz. Gerekirse nasıl diyeyim, iki gün üç gün makarna yediğimiz gün doluyor bizim. Dışarıda nereden bulacaksın o yiyeceği? Çocuk ne istiyor? Ekmek arası istiyor dışarıda. Orada koktuğu zaman yoldan geçerken anne al diyor. O zaman tabii ki üzülüyorum. Alamıyorum...” (K25).

Katılımcının (K25) anlatısı, yoksulluğun birey ve aile üzerindeki etkilerini, temel ihtiyaçları karşılamadaki zorlukları ve yoksulluğun sosyal yaşamdan dışlanmaya nasıl yol açtığını göstermektedir. “Denize hiç gitmedik. Bir yıldır Antalya'dayız” ifadesi, ekonomik yetersizliklerin sosyal aktivitelerden mahrum kalmaya nasıl neden olduğunu gösterirken, denizin yakınında yaşamakla bu imkândan yararlanamamanın arasındaki paradoksu yansıtmaktadır. Bu durum, yoksulluğun yalnızca maddi yoksunlukla sınırlı kalmadığını, aynı zamanda sosyal ve kültürel yoksunluğu da beraberinde getirdiğini göstermektedir. Tüketimden dışlanmış olmak, sosyal yaşamdan da dışlanmayı beraberinde getirerek, bireylerin toplumsal bağlardan uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Çocukların yüzme öğrenememesi, sosyalleşme fırsatlarının sınırlanması ve ailece dışarıda vakit geçirememesi gibi deneyimler, yoksulluğun toplumsal dışlanma boyutunu gözler önüne sermektedir. Annenin çocukları için “simit alman gerekiyor, neyle alacağım ben?” sorusu, hane içindeki bakım sorumluluğunun ağırlığını ve ekonomik yetersizliklerin bu sorumluluğu yerine getirmedeki engelleyici etkisini yansıtmaktadır. Annenin, çocuklarının isteklerine cevap verememesi ve bu durumun kendisinde yarattığı duygusal yük, toplumsal cinsiyetin kadınlara atfettiği bakım sorumluluğunun, yoksullukla mücadele sürecinde nasıl bir baskı unsuru haline geldiğini göstermektedir. Katılımcının (K25) “ben evde yiyeceği zor buluyorum zaten” ifadesi, gıdaya erişememenin, temel beslenme ihtiyaçlarının dahi karşılanamadığını gösterir. “İki gün üç gün makarna yediğimiz gün doluyor” ifadesi de benzer şekilde, ekonomik sıkıntılara dolayısıyla tüketememe sorununa yol açmaktadır. Ayrıca yoksulluk, ailelerin sağlık ve refahını doğrudan etkileyen bir faktör olarak dikkat çekmektedir. Bu durumun, beslenme kalitesindeki düşüşe ve dolayısıyla uzun vadeli sağlık risklerine yol açması kaçınılmazdır. Bu bağlamda Bauman'ın (1999) şu tespiti, kadın katılımcının (K25) deneyimlerini anlamlandırmada önemli bir perspektif sunar: “‘Yoksul olmak’ bir zamanlar anlamını işsiz olma durumundan aldıysa, bugünkü esas anlamını esas olarak yeterince tüketemiyor olma durumundan almaktadır. Bu fark yoksulluk içinde yaşama tecrübesini ve bunun sefaletinden kurtarılmaya şans ve olasılıklarını farklılaştırır.” Katılımcıların ifadeleri, yoksulluğun yalnızca temel ihtiyaçları karşılayamamak değil, aynı

zamanda toplumsal hayatın bir parçası olan tüketim pratiklerinden mahrum kalmak anlamına geldiğini açıkça ortaya koymaktadır. Yoksulluk, burada bireylerin sosyal faaliyetlerden dışlanmasını ve çocukların temel isteklerine cevap verememenin yarattığı duygusal yüke dönüşmektedir. Kadınlar, sınırlı ekonomik kaynaklarla ailelerini beslemeye çalışırken, aynı zamanda toplumsal yaşamdan dışlanmanın yarattığı duygusal yükü de taşımaktadırlar. Bu durum, yoksulluğun bireyler üzerinde yalnızca maddi değil, aynı zamanda sosyal ve duygusal boyutlarıyla da derin etkiler bıraktığını göstermekte ve toplumsal eşitsizliklerin yeniden değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Çocuklarını tek başına büyüten yoksul bir kadının, geçici ve düşük gelirli işlere bağımlı hale gelmesi, sosyal yardımlara olan ihtiyaçları ve bu süreçte yaşadığı ekonomik sıkışmışlıkla nasıl mücadele ettiğini, toplumsal cinsiyet normları ve neoliberal politikaların etkisiyle şekillenen yaşam koşullarını bir başka kadının (K32) ifadeleri göstermektedir:

“...Para biriktiremiyoruz, ihtiyaçlarımızı anca karşılayabiliyoruz. Yevmiyeye gidiyorum, aldığımı zaten markette harcıyıp geliyorum. Şimdi devletin parasıyla faturalarımı, ev kiramı, onları ödüyorum. İşte markete filan, genelde markete harcıyorum, yani ihtiyaçları için, iyi beslenmeleri için...” (K32).

Katılımcının (K32) “para biriktiremiyoruz, ihtiyaçlarımızı anca karşılayabiliyoruz” ifadesi, yoksulluk içinde yaşayan kadınların sürekli bir geçim mücadelesi verdiğini ve ekonomik güvencesizlikle yüzleşmek zorunda kaldıklarını göstermektedir. Kadınların ekonomik bağımsızlık elde etme çabası, sınırlı gelir ve geçici işler nedeniyle sürdürülebilir olmaktan uzaktır. Bu durum, neoliberal politikaların sosyal güvenlik ağlarını zayıflatmasıyla daha da ağırlaşır ve kadınları güvencesiz ve düşük ücretli işlerde çalışmaya zorlamaktadır. Katılımcının (K32) “yevmiyeye gidiyorum, aldığımı zaten markette harcıyıp geliyorum” ifadesi, günlük kazançların temel tüketim ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığını ve bu yetersizliğin kadınların günlük yaşamında yarattığı sıkışmışlığı ortaya koyar. Neoliberal politikaların sosyal yardımları ve istihdam güvenliğini zayıflatması, kadınları düzensiz ve düşük gelirli işlerde çalışmak zorunda bırakmakta ve bu da yoksulluk döngüsünü sürdürmektedir. Yevmiyeli işlerde çalışmak, kadınlar için ekonomik bağımsızlık sağlamaktan çok, temel ihtiyaçları karşılamak adına geçici bir çözüm sunar. Bu durum, yoksul kadınların ekonomik belirsizlikle sürekli bir mücadele içinde olduklarını ve bu mücadeleyi sürdürebilmek için günlük kazançlara bağımlı hale geldiklerini göstermektedir. “Şimdi devletin parasıyla faturalarımı, ev kiramı, onları ödüyorum. İşte markete filan, genelde markete harcıyorum, yani ihtiyaçları için, iyi beslenmeleri için” şeklindeki anlatı, kadınların yaşamlarını sürdürebilmek için sosyal yardımlara nasıl bağımlı hale geldiklerini ve bu yardımların yetersizliğinin onların

yaşam kalitesini nasıl sınırladığını gözler önüne sermektedir. Neoliberal politikalar, bireyleri kendi başlarına ayakta kalmaya zorlamakta, bu da kadınları sosyal yardımlara bağımlı hale getirmektedir. Ancak bu yardımlar, çoğu zaman sadece temel ihtiyaçların karşılanmasına yetmekte, daha sürdürülebilir bir yaşam kalitesi sunmamaktadır. Katılımcının (K32) “iyi beslenmeleri için” ifadesi, çocukların beslenme ihtiyaçlarını karşılama konusunda annelerin yaşadığı kaygıları ve bunun yoksulluğun etkileriyle nasıl bir çatışma yaşadığını açıkça ifade eder. Kadınlar, çocuklarının beslenme gereksinimlerini karşılamak için sosyal yardımlara ve geçici gelir kaynaklarına yönelmek zorunda kalırken, bu kaynaklar sağlıklı ve dengeli beslenmeyi garanti etmekten uzaktır.

Bu durum, yoksul ailelerde beslenme pratiklerinin sağlıklı bir yaşam sürdürme idealine değil, hayatta kalma mücadelesine dayandığını gösterir. Aksu Bora’nın (2019) dediği gibi; “beslenme, iyi beslenme değil, açlıktan ölmeme anlamına geliyor.” Yoksul kadınlar için çocuklarının iyi beslenmesi, gıda güvenliğinden ziyade temel gıda ihtiyaçlarını karşılamaya indirgenmiş bir çabayı ifade eder. Kadınların, sağlıklı beslenme idealine ulaşamaması, onları toplumsal cinsiyet normlarının annelikten beklediği sorumluluklarla başa çıkarken daha da zor bir duruma sokmaktadır. Annelik, toplumsal olarak çocukların bakımını ve sağlığını üstlenmekle tanımlandığından, bu beklentiyi yoksulluk koşulları altında karşılayamamak kadınlar üzerinde derin bir psikolojik baskı yaratmakta ve onları annelik rollerini yerine getirememeye kaygısıyla karşı karşıya bırakmaktadır. Çocuklarını tek başına büyüten yoksul bir kadının, temel ihtiyaçlarını karşılamak için sınırlı bütçeyle mücadele ederken, toplumsal cinsiyet normları ve neoliberal politikaların dayattığı ekonomik zorluklar karşısında geliştirdiği tüketim stratejilerini ve bu süreçte yaşadığı çaresizliği başka bir kadının (K28) ifadeleri gözler önüne sermektedir:

“...İhtiyaçlarımı karşılayamıyorum yani. On tane market geziyorum. Örnek veriyorum bir tane süt alacağım. On tane marketin hepsini gezmek zorundayım. Bir milyon, bir milyondur, inan ki şu anda öyle. Hangisinde on kuruş daha indirimli, onu alıyorum. Mecbur kalıyorum. Ne yapayım? Ya yapmasam olmuyor. Pazar dediğim gibi o da aynı şekilde. Bütün pazarı bir tavaf ediyorum. Yani saat üç, dört o şekilde gidiyorum. Artı bir de pazarcıyı arıyorum, diyorum abi fiyatlar düştü mü, düştüyse gidiyorum, düşmediyse gitmiyorum. Neden? Çünkü gitsem de fiyatlar daha düşmemiş. Düşmediyse dönsem de dönsem de boş yani. Çünkü fiyatlar düşmemiş. Dökülenlerden bugüne kadar almadım. Yalan söylemeyeyim, sevmiyorum yalan söylemeyi. Almadım. Ama alan var mı dersiniz çok var. Aşırı var. Ya komşumun bana bir tane domates için çocuğu gönderdiğini biliyorum yani...” (K28).

Katılımcının (K28) “ihtiyaçlarımı karşılayamıyorum yani. On tane market geziyorum” ifadesi, yoksulluk içinde yaşayan kadınların, temel ihtiyaçlarını karşılamak için büyük çaba sarf etmek zorunda kaldıklarını ve bu çabaların onların gündelik yaşamlarını nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Yoksul kadınlar, sınırlı ekonomik kaynaklarını en verimli şekilde kullanabilmek için alışverişlerini planlarken, indirim fırsatlarını kollayarak yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Bu, yoksulluk koşullarında, kadınların hayatta kalma stratejilerini geliştirmeye zorlandıklarını göstermektedir. Katılımcının (K28) “bir tane süt alacağım. On tane marketin hepsini gezmek zorundayım” ifadesi, neoliberal ekonomik düzenin yarattığı piyasa koşullarına işaret etmektedir ki neoliberal politikalar, bireyleri piyasanın koşullarına uyum sağlamaya zorlamaktadır. Yoksul bireyler, sınırlı bütçeleriyle en ucuz ürüne ulaşmak için büyük bir çaba sarf ederler. Kadınlar, ekonomik kısıtlılıklar içinde temel gıda maddelerine erişebilmek için pazarlık yapma, indirimleri takip etme ve çeşitli alışveriş noktalarını araştırma gibi stratejiler geliştirmektedir. Bu süreç, kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan sorumluluklarının yanı sıra, piyasa koşullarının dayattığı zorunluluklarla nasıl başa çıkmak zorunda kaldıklarını da ortaya koymaktadır. Katılımcının (K28) “artı bir de pazarcıyı arıyorum, diyorum abi fiyatlar düştü mü, düştüyse gidiyorum” şeklindeki ifadeleri, tüketim örüntülerinin yoksulluk koşullarında nasıl şekillendiğini ve gıda harcamalarının en küçük detaylarına kadar hesaplanmak zorunda kalındığını göstermektedir. Kadınlar, çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılamak için bütçelerini en verimli şekilde kullanmaya çalışırken, zaman ve çaba harcayarak gıda fiyatlarındaki değişimleri takip etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu, yoksulluğun yalnızca maddi bir yetersizlik değil, aynı zamanda günlük yaşamın her anını etkileyen bir mücadele olduğunu göstermektedir. Katılımcının (K28), “dökülenlerden bugüne kadar almadım. Yalan söylemeyeyim, sevmiyorum yalan söylemeyi. Almadım. Ama alan var mı dersiniz çok var” ifadeleri, yoksulluğun toplumsal damgalama ve utanç duygusuyla nasıl ilişkilendiğini yansıtır. Yoksul kadınlar, ekonomik olarak yetersiz kaldıklarında bile, toplumsal normların sınırları içinde hareket etme ve kabul görme çabası gösterirler. Bu, kadınların toplum tarafından kabul edilmeyen ya da aşağılanan pratiklerden kaçınma çabası olarak yorumlanabilir. Ancak, ekonomik zorunluluklar karşısında, bazı bireyler bu sınırları aşmak zorunda kalmaktadır. Kadının komşusunun, “bir tane domates için çocuğu gönderdiğini” belirtmesi, yoksulluk koşullarının toplumda dayanışmayı ve yardımlaşmayı nasıl zorunlu hale getirdiğini ve temel ihtiyaçlara ulaşmada bile yardıma muhtaç hale gelmenin ne denli yaygın olduğunu göstermektedir. Çocuklarını tek başına büyüten yoksul bir kadının, temel ihtiyaçlarını karşılamak için sınırlı bütçeyle ‘pazarda akşam saatleri’nde ‘ucuz’ ya da ‘ücretsiz’ ürün arayışını, neoliberal politikaların sosyal destekleri zayıflattığı bir ortamda dayanışma ağlarına

duyduğu bağımlılığı ve bu koşullar altında yaşadığı ekonomik sıkışmışlığı bir başka kadının (K5) ifadeleri göstermektedir:

“...Pazara iki yıldır çıkmıyorum. Çıkarsam da hep akşam çünkü akşam hem ucuz hem de bazen yani dürüst olmak lazımsa şöyle söyleyeyim yani bazen tezgâhlarda sağ olsun o tezgâhtaki insanlar şey diyor yani. Abla al götür diyor zaten sonunu diyor. Veyahut da al hepsini bir liraya diyor. Veyahut da bırakıyor gidiyor. Biz de sağlamlarını seçiyoruz ama şu aralar hiç çıkmıyoruz bile. Çünkü o bile artık kalmadı...” (K5).

Katılımcının (K5) “pazara iki yıldır çıkmıyorum. Çıkarsam da hep akşam çünkü akşam hem ucuz” ifadesi, yoksulluğun, kadınların tüketim alışkanlıklarını ve günlük yaşam pratiklerini nasıl kısıtladığını göstermektedir. Kadınlar, geçimlerini sağlamak ve çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için sınırlı bütçeleriyle en uygun fiyatlara ulaşmaya çalışmaktadır. Pazara akşam saatlerinde gitmek, ekonomik kısıtlılıklar nedeniyle daha düşük fiyatlardan yararlanma çabası olarak gösterilebilir. Katılımcının (K5), “bazen tezgâhlarda... Abla al götür diyor zaten sonunu diyor” ifadesi, yoksul kadınların dayanışma ağlarına ve toplumsal ilişkilerine duyduğu ihtiyacı da ortaya koymaktadır. Pazar esnafının zaman zaman artan ürünleri düşük fiyattan ya da ücretsiz vermesi, kadınlar için hayatta kalma stratejilerinden biri haline gelmiştir. Ancak bu dayanışma pratikleri, neoliberal politikaların sosyal devlet olma zorunluluğunu erozyona uğrattığı bir ortamda, geçici ve istikrarsız bir çözüm sunmaktadır. Yoksul kadınlar, devletin sosyal yardım mekanizmalarından yeterince yararlanamadıklarında, bu tür geçici desteklere bağımlı hale gelirler. Neoliberal politikalar, sosyal devletin rolünü daraltarak, bireyleri piyasanın ve yerel dayanışma ağlarının insafına bırakmıştır. Bu da yoksullukla mücadeleyi bireysel çabalara ve toplum içindeki geçici yardımlara dayandırmaktadır. Katılımcının (K5), “biz de sağlamlarını seçiyoruz ama şu aralar hiç çıkmıyoruz bile. Çünkü o bile artık kalmadı” ifadeleri, yoksulluğun derinleşen etkilerini ve kadınların geçim stratejilerindeki sınırları ifade eder. Kadınlar, çocuklarının beslenme ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için ellerindeki sınırlı imkânları değerlendirmeye çalışırken, bu imkânların da giderek tükendiğini gösterir. Pazara gitmenin bile mümkün olmadığı bir durumda, kadınların sosyal çevreleriyle etkileşimleri de zayıflamakta, daha izole ve çaresiz bir konuma düşmektedirler. Ekonomik sıkıntılar, yalnızca maddi zorlukları değil, aynı zamanda kadınların toplumsal destek mekanizmalarına erişimlerini de zorlaştırmakta, böylece dayanışma ağlarının etkinliğini sınırlamaktadır. Bunun yanı sıra toplumsal cinsiyet normları, kadınların ekonomik krizlerden daha fazla etkilenmesine ve yoksullukla mücadele ederken çocuklarına bakma sorumluluğunu tek başlarına üstlenmelerine yol açmaktadır. Katılımcının (K5), çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için gösterdiği çaba ve pazarda ucuz ya da ücretsiz

ürün arayışı, toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlara yüklediği bakım sorumluluğu ile iç içe geçmektedir. Yoksullukla mücadelede kadınlar, ailelerinin geçimini sağlamak için fedakârlık yaparken, bu süreçte toplumsal desteklerin yetersizliği nedeniyle büyük bir yalnızlık ve çaresizlik hissi yaşamaktadırlar. Yoksulluk koşullarında çocuklarını tek başına büyüten kadınların, beslenme ve tüketim konusunda deneyimledikleri zorluklar, başka bir kadının (K13) ifadelerinden de açıkça görülmektedir:

“...Hemen şu ön tarafta bir market var, bizim bu sokağın önünde zaten. O gün oğlum sokakta oynarken bu market bir şeyleri çöpe atmış, peynirdir, ondan sonra işte hani günü bir iki gün geçen gıdaları çöpe atmışlar. Oğlum bunları eve hepsini taşıdı. Anneciğim getirme tarihi falan geçmiş olur dedim. Krem peynir, işte peynir, zeytin, ondan sonra domates, sebze... Ondan sonra hatta komşular falan bağırılmış. Alma oğlum onların günü falan gecikmiş demiş. Getirdi, çocuklar hala bunları yiyor. Üç dört günden beri onları yiyorlar yani...” (K13).

Katılımcının (K13) “o gün oğlum sokakta oynarken bu market bir şeyleri çöpe atmış... Oğlum bunları eve hepsini taşıdı” ifadeleri, yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkilerini ve annelerin bu süreçte yaşadığı çaresizliği yansıtır. Yoksulluk, ailelerin tüketim pratiklerini sınırlandırarak onları âtıl gıda maddeleri gibi geçerlilik süresi dolmuş ürünlere yöneltir. Gıda güvencesizliği, katılımcının (K13) “krem peynir, işte peynir, zeytin, ondan sonra domates, sebze... Getirdi, çocuklar hala bunları yiyor” ifadelerinden de görülmektedir. Çocukların sağlıklı ve dengeli beslenmesi, ekonomik kısıtlılıklar nedeniyle mümkün olamamaktadır. Temel gıda maddelerine erişim sağlamak için geçerlilik süresi dolmuş ürünlere yönelmek bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksul aileler için beslenme, sağlıklı gıda tercihidenden ziyade, hayatta kalmak için en temel gıda maddelerine erişimi sağlama mücadelesine dönüşmektedir. Katılımcının (K13) oğlunun, marketin çöpe attığı gıdaları eve getirmesi, sağlıklı ve yeterli gıdaya erişememe noktasında önemli ipuçları barındırmaktadır. Bu, neoliberal ekonomik düzenin, sosyal destek mekanizmalarını zayıflatarak yoksul bireyleri nasıl kendi başlarına mücadele etmeye zorladığını da gösterir. Kadınlar çocuklarının beslenme ve temel ihtiyaçlarını karşılamakta kendilerini güçsüz ve çaresiz hissetmektedir. Katılımcının (K13) deneyimi, kadınların çocuklarına sağlıklı ve yeterli beslenme imkânı sunmakta yaşadıkları zorlukların, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rolleriyle de nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir. Toplumda annelik rolü, çocukların sağlığı ve refahı için sürekli bir sorumluluk yüklerken, ekonomik güvencesizlik bu sorumluluğu yerine getirmeyi neredeyse imkânsız hale getirmektedir. Anneler, bu süreçte toplumun onlardan beklentilerini karşılayamadıklarında, kendilerini yetersiz ve suçlu hissetmektedirler. Bu deneyim, “getirdi, çocuklar hala bunları yiyor” ifadesinde de ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yoksulluk, kadınların annelik rolünü yerine

getirme çabalarını baltalayan bir engeldir de. Dolayısıyla yoksulluk, kadınların annelik deneyimini derinden etkileyen, onların hem ekonomik hem de duygusal dünyalarını şekillendiren çok katmanlı bir sorun olarak tanımlanabilir. Kadınlar, bir yandan çocuklarının hayatta kalma mücadelesine destek olurken, diğer yandan toplumsal beklentilerle yüzleşmek zorunda kalmakta ve bu da annelik deneyimini daha da zorlaştırmaktadır.

2.4.2.2. Barınma Dinamikleri

Neoliberal politikaların yarattığı sosyal güvencesizlik ortamı, yoksulluğu yalnızca gelir eksikliğiyle sınırlı olmayan geniş bir çerçevede şekillendirerek, bireylerin barınma koşullarını da güvencesiz hale getirmektedir. Kadınların deneyimleri, kira artışları, ev sahiplerinin keyfi kararları ve uygun barınma seçeneklerinin eksikliği gibi sorunları içermektedir. Barınma, sadece fiziksel bir gereksinim değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyetle de kesişen bir mücadele alanıdır. Bir başka kadının (K31) anlatısında görüldüğü gibi:

“...Evimde beni rahatsız eden bir şey var, fareler. Düzgün bir evde yaşamak isterdim. Mesela tuvaletimiz dışarıda, banyomuz zaten yok doğru düzgün, orayı taşlarla ben ördüm. En azından mutfığa belli bir yer, tuvaleti içinde, mutfığı banyosu içinde güzel bir evde yaşamak isterdim. Çöpün kenarında kitaplık buldum, oradan oraya çaktım, kaplarımı koydum. İşte böyle çaba, zorluk, bu şekilde mücadele... Mesela badanası benim, evin işi gücü benim, çocuklar benim... Ama anlamayan insanlar da var, çalışabilirsin, tamam çalışabilirim ama işte dedim ya tek başınayız... İmkânım olsa evimi değiştirmek isterdim. Evimin tuvaleti dışarıda, banyosu yok. Evimi değiştirmek isterdim...” (K31).

Katılımcının (K31) “evimde beni rahatsız eden bir şey var, fareler” ve “tuvaletimiz dışarıda, banyomuz zaten yok doğru düzgün” ifadeleri, barınma şartlarının temel hijyen ve yaşam kalitesinden uzak olduğunu göstermektedir. Kadınların, uygun barınma koşullarından yoksun olmaları, onların fiziksel ve psikolojik iyi olma hallerini olumsuz etkilemektedir. Katılımcının (K31) “orayı taşlarla ben ördüm” ve “çöpün kenarında kitaplık buldum, oradan oraya çaktım” şeklindeki ifadeleri, yoksulluğun bireyleri kendi imkânlarıyla barınma koşullarını iyileştirme çabalarına yönlendirdiğini gösterir. Ancak bu tür çabalar, kalıcı bir çözüm sunmaktan uzaktır. Ocak’ın (2019: 152) ifade ettiği gibi, “yoksulun evinin inşası hiç bitmez.” Tek ebeveyn yoksul kadınların yaşadığı yetersiz, sağlıksız konut koşulları, sürekli bir iyileştirme ve tamir çabası gerektirir. Yoksulluk, bu çabaların sona ermemesine, bireylerin yaşam alanlarını sürekli olarak geçici çözümlerle ayakta tutmasına neden olur. Katılımcının (K31) “imkânım olsa evimi değiştirmek isterdim” ifadesi, bu döngüden çıkma arzusunun ve ekonomik olanakların eksikliği nedeniyle bu arzusunun gerçekleşemediğini gözler önüne

sermektedir. Yoksulluğun barınma üzerindeki bu kalıcı etkisi, bireylerin yaşam kalitesini uzun vadede düşürmekte ve onları sürekli bir mücadele içinde bırakmaktadır. Katılımcı (K31) “badanası benim, evin işi gücü benim, çocuklar benim” derken, kadınların yoksulluk koşullarında hane içindeki yükümlülüklerinin ağırlığını gösterir. Kadınlar, barınma koşullarını iyileştirmeye çalışırken aynı zamanda çocuk bakımından ev işlerine kadar geniş bir sorumluluk alanını da tek başına üstlenmek zorunda kalmaktadırlar.

Çocuklarını tek başına büyüten bir kadın ise barınma ihtiyacını eski eşine ait bir evde çocukları sayesinde karşılayabildiğini dile getirmektedir:

“...Burası eski eşime ait. Kira ödemiyorum, sadece çocuklarımdan dolayı oturmama izin veriyor...” (K33).

Katılımcının (K33) “burası eski eşime ait. Kira ödemiyorum, sadece çocuklarımdan dolayı oturmama izin veriyor” şeklindeki ifadesi, kadının barınma dinamiklerinin ekonomik güvencesizlik ve toplumsal cinsiyet ilişkileri çerçevesinde şekillendiğini ve bu durumun yoksullukla başa çıkma stratejilerini belirlediğini göstermektedir. Kadının barınma ihtiyacını eski eşine ait bir evde karşılayabilmesi, yoksulluk koşullarında kendisi ve çocukları için güvenli bir yaşam alanı yaratmanın ne kadar zor olduğunu ifade eder. Toplumsal cinsiyet normları, kadınların boşanma ya da ayrılık sonrası ekonomik olarak bağımsız bir yaşam sürdürmelerini zorlaştırırken, çocuklarının bakımını üstlenmeleri nedeniyle kadınları daha fazla baskı altına almaktadır. Katılımcının (K33), çocukları sayesinde eski eşine ait evde barınabilmekte, ancak bu durum, onun ekonomik bağımsızlık arayışını sınırlayan bir unsur haline gelmektedir. Kadının, kira ödeme yükümlülüğünden kurtulmuş olması ekonomik açıdan bir avantaj gibi görünse de eski eşine bağımlı bir barınma durumunda kalmak, onun yaşam koşullarını belirsiz ve güvencesiz hale getirmektedir. Neoliberal politikaların yarattığı güvencesizlik ortamı, kadınların barınma ihtiyaçlarını karşılamalarını giderek zorlaştırmaktadır. Katılımcının (K33) bu deneyimi, devletin sosyal konut ya da barınma desteği sağlamadığı koşullarda kadınların nasıl özel ilişki ağlarına bağımlı hale geldiğini gösterir. Kadınlar, ekonomik bağımsızlık elde edemediklerinde ya da sosyal yardım imkanları yetersiz kaldığında, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için geçmiş ilişkilere ve bireysel dayanışma ağlarına dayanmak zorunda kalmaktadır. Katılımcının (K33) durumu, kadınların bağımsız bir yaşam kurma ve çocukları için güvenli bir gelecek sağlama çabalarının sınırlı olduğunu göstermektedir. Barınma sorunu, yalnızca fiziksel bir mekân bulma meselesi değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik güvencelerin eksikliği nedeniyle sürdürülebilir bir yaşam kuramamanın da göstergesidir. Katılımcının (K33) ifadeleri, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, barınma

koşullarını toplumsal cinsiyet ilişkileri ve neoliberal politikaların yarattığı sosyal güvencesizlik çerçevesinde nasıl sürdürdüklerini göstermektedir. Kadınlar, bir yandan çocuklarının bakımını üstlenirken, diğer yandan barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için geçmiş ilişkilerden gelen bağımlılıklar ve sosyal destek eksiklikleriyle mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Bu durum, yoksullukla başa çıkmanın yanı sıra, kadınların yaşamlarındaki belirsizlikleri artırarak onların ekonomik bağımsızlık çabalarını daha da karmaşık hale getirmektedir.

Kadınların (K7 ve K14) ifadeleri, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, kira artışları ve barınma güvencesizliği nedeniyle yaşadıkları belirsizlikleri göstermektedir:

“...Güvende hissetmiyorum. Kiradayım yani bugün çık dese gidebileceğim hiçbir yer yok...”
(K7).

“...Burası kira. Şu an bin beş yüz ama ev sahibi de azıttı herhalde, komple apartmanı satmaya kalktı, eğer satılırsa zaten çıkacağız. Satılmazsa da herhalde dört bin, beş bin yapar kirayı. Bilmiyorum. Şu an şeyi bekliyor, sözleşmenin yılını ocak ayında, tekrar zam olacak. Ya zam olacak ya çıkacağız gibi bir şey. On yılı doldurdum ben şimdi seni çıkarabilirim diyor. Öyle bir hakkım var diyor. Ya bana söyleyeceği kirayı kabul edeceğim ya da çıkacağım, gideceğim...”
(K14).

Kadınlar (K7 ve K14), kira artışlarının ve ev sahiplerinin keyfi kararlarının yarattığı belirsizlikler nedeniyle kendilerini güvencesiz bir durumda hissetmektedir. Katılımcının (K7) “güvende hissetmiyorum. Kiradayım yani bugün çık dese gidebileceğim hiçbir yer yok” şeklindeki ifadeleri, kadınların barınma konusunda karşılaştıkları belirsizliği ve bu belirsizliğin yoksullukla olan ilişkisini gözler önüne sermektedir. Kadınlar, kira ödemelerini karşılayamadıklarında ya da ev sahibi tarafından evden çıkarılmakla tehdit edildiklerinde, alternatif bir barınma olanağına sahip olmamaları nedeniyle daha da savunmasız hale gelmektedirler. Katılımcının (K14) “burası kira... ya zam olacak ya çıkacağız gibi bir şey” ifadesi ise, kira artışlarının ve ev sahiplerinin baskısının yarattığı ekonomik güvencesizliği göstermektedir. Kadınlar, kira artışlarına karşı savunmasız kalmakta ve barınma güvencesini sürdürmek için pazarlık yapma gücüne sahip olmamaktadırlar. Neoliberal düzenin bir sonucu olarak sosyal konut ve barınma desteği sağlamada yetersiz kalması, kadınların barınma konusunda piyasa koşullarına tamamen bağımlı hale gelmesine yol açar. Bu durum, kadınların barınma hakkını sürdürebilmek için ekonomik belirsizliklerle sürekli olarak mücadele etmelerini zorunlu kılmaktadır. Kira ödemelerinde yaşanan sıkıntılar, bu güvencesizlik hali, onların ekonomik bağımsızlık çabalarını ve çocuklarına sağlıklı bir yaşam sunma arayışlarını olumsuz etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet normları, kadınların hane içi sorumluluklarını

arttırırken, barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında onların daha dezavantajlı bir konumda kalmasına neden olmaktadır. Kadınların, çocuklarının bakımını üstlenirken bir yandan da kira gibi temel giderleri karşılamak zorunda kalmaları, onların yaşadıkları ekonomik zorlukları daha da derinleştirir.

Başka bir kadının (K17) ifadeleri ise, sınırlı sosyal desteklerle nasıl yaşam mücadelesi verdiğini gözler önüne sermektedir:

“...Evim kira. Vallahi şey daha önce şimdi sekiz yüzden oturuyordum, benim emlakçıdan tuttum, ben çok zor durumdaydım. Öyle geldim ama Allah razı olsun gerçekten de bana bu evi verdi, yedi yüzden verdi. Sonra sekiz yüze geçen sene çıkarttım. Ama bu sene iki diyor. Ben de çok zor durumdayım, gerçekten de. Bana gelen eşyalar zaten büyükşehir belediyesinden geliyor yani, oradan geliyor bana. Ondan sonra dedim zor durumdayım, iki milyar çoktur dedim...” (K17).

“Evim kira... bu sene iki diyor. Ben de çok zor durumdayım” şeklindeki ifadeler, yoksul kadınların kira artışları karşısında yaşadıkları ekonomik sıkışıklığı ve barınma güvencesizliğini gösterir. Kadınlar, kira ödemelerini sürdürebilmek ve yaşamlarını idame ettirebilmek için sınırlı bütçeleriyle mücadele etmek zorunda kalmaktadır. “Bana gelen eşyalar zaten büyükşehir belediyesinden geliyor yani” ifadesi, sosyal desteklerin sınırlı ve geçici yapısını gözler önüne sermektedir. Kadınlar, sosyal yardımlar ve geçici desteklerle yaşamlarını sürdürmeye çalışırken, bu yardımların istikrarsızlığı nedeniyle geleceğe dair plan yapma imkanından yoksun kalmaktadır. Katılımcının (K17) durumu, yoksulluk ve barınma dinamiklerinin kadınlar üzerindeki etkisini, ekonomik sıkıntıların yanı sıra toplumsal cinsiyet normlarının yarattığı yapısal eşitsizlikler üzerinden de açıklamaktadır. Kadınlar, kira artışları gibi dışsal ekonomik baskılarla başa çıkarken, aynı zamanda çocuklarına bakmak ve onlara güvenli bir barınma sağlamak için büyük çaba sarf etmektedir. Bu çaba, kadınların yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda duygusal olarak da zorlanmalarına neden olur ve onların yoksullukla mücadelesini daha karmaşık hale getirir.

2.4.2.3. Sağlık Hizmetlerine Erişim

Yoksulluk, sağlık hizmetlerine erişimi de etkilemekte, tek ebeveyn kadınlar, sınırlı ekonomik kaynaklarla sağlık ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çekmektedirler. Bu durum onların ve çocuklarının sağlık durumlarını ciddi biçimde etkilemektedir. Kadınlar, ulaşım ve muayene ücretleri gibi ek maliyetler nedeniyle sıklıkla sağlık hizmetlerinden yararlanamamakta ve kendi sağlıklarını ikinci plana atmaktadır. Adak’ın (2015: 126) belirttiği üzere:

Aile içi şiddet, kadının ücretli bir işte çalışmaması ve buna bağlı olarak ekonomik bağımlılık ve yoksulluk, eğitimsizlik, kendi cinsel ve üreme sağlığını denetleme ve devam ettirme gücünün sınırlı olması, bölgesel eşitsizlikler kadın sağlığı üzerinde etkili olmakta, ayrıca kadercilik, sağlık hizmetlerinin yetersizliği ve bu hizmetlere ulaşmadaki eşitsizlikler ve belki de en önemlisi kadının toplumsal statüsünün düşük oluşu, kadınlar için sağlık risklerini artıran etmenlerin başlıcalarıdır.

Ayrıca, “küreselleşme eşitsizlikleri artırırken ekonomik eşitsizliklere bağlı olarak sağlık eşitsizlikleri de riskleri çoğaltmaktadır” (Adak, 2020a: 30). Neoliberal politikaların sağlık sistemini piyasalaştırmasıyla bu riskler daha da artmakta; dezavantajlı kadınlar, düşük sosyo-ekonomik durumları nedeniyle sağlık hizmetlerine erişimde daha büyük engellerle karşılaşmaktadır. Sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan zorluklar bir başka kadının ifadesinde (K1) şu şekilde dile getirilmektedir:

“...Hastalandığımda hastaneye gidiyorum. Ya gidiyorum tabii, randevu alıp gidiyorsun. Yani zorlanıyorum, zorlanıyorsun tabii yani. Elinde yok, avucunda yok. Gitmek işte, yola gidiyorsun, yola çıkıp gidiyorum otobüsle gibi, yani dolmuşa para vermek bile zor. Yani benim şartımda birisi için zor tabii ki, yani çok da kolay olmuyor işte. İlacımı yeşil kartımla alıyorum işte, yani alıyorum ne kadarsa ödeme şeyi, tabii oluyor mutlaka, ödüyorsun. Yeşil kartın ödemediğini kendin ödüyorsun. Yani zorlanıyorum ama ayakta durmak zorundayım. Yapacağım bir şey yok...” (K1).

Yoksulluk nedeniyle ekonomik kaynakların sınırlılığı, ulaşım gibi temel ihtiyaçların dahi karşılanmasını güçleştirmektedir. “Dolmuşa para vermek bile zor” ifadesi, bu zorluğun somut bir göstergesidir. Kadınların yoksulluk koşullarında hem hane içi bakım yükümlülüklerini yerine getirirken hem de kendi sağlık ihtiyaçlarını gidermekte karşılaştıkları engeller, neredeyse tüm anlatılarda dile getirilmektedir. Kadınlar, sınırlı ekonomik kaynaklarla, sağlık hizmetlerine erişim gibi temel haklarını kullanmaya çalışırken bile mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Burada, yeşil kart uygulaması gibi sosyal güvenlik mekanizmaları önemli bir destek sağlasa da bu desteklerin sınırlılıkları dikkat çekmektedir. “Yeşil kartın ödemediğini kendin ödüyorsun” ifadesi, sosyal yardım mekanizmalarının kapsayıcılığının ve yeterliliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır. “Zorlanıyorum ama ayakta durmak zorundayım” ifadesi ise, yoksulluğun birey üzerindeki psikolojik yüküne ve dayanma gücüne işaret etmektedir. Bu bağlamda, yoksulluk, yalnızca ekonomik yoksunlukla sınırlı kalmayıp, bireylerin sağlık hizmetlerine erişim kapasitelerini de doğrudan etkilemektedir. Sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan zorluklar ve bu zorlukların bireyin sağlık durumu üzerindeki olumsuz etkileri, bir başka kadının (K2) ifadelerinde şu şekilde dile getirilmektedir:

“...Epilepsiden dolayı sık sık hasta olurum. Yani artık hani epilepsi nöbetini evde geçirirken ayağa kalkıyorum, yapabileceğim bir şey yok, önce hastaneye gidiyordum, gitmiyorum artık. Yani aslında ilaç kendimden dolayı alamıyorum, hani şey çünkü muayene ücreti falan oluyor. Çok fazla muayeneye gitmemeye çalışıyorum o yüzden. Yeşil kartlı da olsam eczane şeyine yansıyor, hani çok mecbur olmadığım sürece gitmemeye çalışıyorum. Açıkçası epilepsime çok fazla şey yapıyorum, hani ona gitmek zorundayım, o ilacım için, devamlı gitmek zorundayım. Onun dışında soğuk algınlığıdır, fazla hani kendim ayakta atlatmaya çalışıyorum. Bir ne bileyim ya da ağrı kesici atmaya çalışıyorum falan. O şekilde. Her ilacı da kullanamıyorum zaten, ilacımla etkileşime girdiği için...” (K2).

Katılımcının (K2) epilepsi gibi kronik bir hastalığa sahip olması, düzenli ilaç kullanımını ve tedaviye devam etmeyi zorunlu kılmaktadır. Ancak, katılımcı (K2) deneyimlediği ekonomik sorunlar nedeniyle sağlık hizmetlerinden gerektiği kadar yararlanamamaktadır. Yeşil kart sahibi olmasına rağmen muayene ücretleri gibi ek maliyetler, kadını (K2) hastane ziyaretlerinden uzak tutmakta, dolayısıyla kronik hastalığının tedavisinde sürekliliğin sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Kadınların hane içindeki bakım sorumlulukları ve kendi sağlıklarını yönetme çabaları arasında kaldıklarında, tercihlerini, kendi sağlıklarını ikinci plana atarak hane içi sorumluluklarını yerine getirmek yönünde kullanmaktadırlar. Ayrıca, katılımcının (K2) soğuk algınlığı gibi sağlık sorunlarını “ayakta atlatmaya” ve “ağrı kesici atmaya çalışıyorum” şeklinde yönetme çabası, sağlığa erişimdeki yetersizliklerin bireyleri alternatif stratejilere yönelttiğini göstermektedir. Sağlık hizmetlerine erişim zorlukları, kronik hastalıkların yönetimini aksatmakta ve bu durum uzun vadede bireyin yaşam kalitesini ciddi biçimde tehdit etmektedir. Ocak’ın (2019: 155) ifade ettiği şekliyle, “hastalık yoksulun bedeninde ve evinde birikir.” Hastalık, sağlık hizmetlerine erişimin sınırlı olduğu ve ekonomik sıkıntıların yaşandığı bir durumda, bireyin bedeninde kalıcı bir iz bırakmakta ve zamanla daha büyük bir yük haline gelmektedir. Kadınların, sınırlı ekonomik kaynaklar ve sağlık sistemindeki yapısal engellerle başa çıkarken, kendi sağlıklarını ihmal etmek zorunda kalmaları, yoksulluğun derinleştirici etkisini gösterir. Bu da yoksulluk ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği arasındaki bağlantının, sağlık hizmetlerine erişim gibi temel insan hakları bağlamında yeniden değerlendirilmesi gerektiğine işaret eder. Yoksulluk koşullarının sağlık hizmetlerine erişimi nasıl kısıtladığını ve bu durumun toplumsal cinsiyet bağlamında nasıl bir etki yarattığını bir başka kadının (K4) ifadeleri de ortaya koymaktadır:

“...Yani çok hastalandığımda evde kendim ilaçlarla tedavi ediyorum yani. İlaçlar pahalı tabii ki. Çocuğum mesela geçen hastalandı. Elli milyon muayene parası çıkmış. Muayene paraları çok sıkıntı olduğu için ilaç alamıyorum...” (K4).

Ekonomik yetersizlikler, katılımcının(K4) tıbbi yardıma başvurmadan ziyade kendi kendine tedavi yöntemlerine yönelmesine neden olmaktadır. Bu durum, yoksulluğun bireyleri sağlık sisteminin dışında bıraktığını ve tedavi süreçlerinin yeterli düzeyde gerçekleşmediğini açıkça ortaya koymaktadır. Kadının (K4) bir ebeveyn olarak çocuğunun sağlığı için duyduğu sorumluluk öne çıkmaktadır. “Muayene paraları çok sıkıntı olduğu için ilaç alamıyorum” ifadesi, ekonomik zorlukların bu bakım sorumluluğunun yerine getirilmesini nasıl engellediğini göstermektedir. Bu bağlamda, anneler, çocuklarının sağlık ihtiyaçlarını karşılarken ekonomik engellerle karşı karşıya kalmakta ve bu engeller, onların sağlık hizmetlerine erişimini ciddi şekilde kısıtlamaktadır. Yoksulluk, bireylerin sağlık hizmetlerine erişim kapasitesini azaltırken, özellikle kadınların bakım yükümlülüklerini yerine getirme kapasitelerini de sınırlandırmaktadır. Katılımcının (K4) deneyimleri, yoksulluğun yalnızca ekonomik boyutlarıyla değil, bireylerin sağlık ve yaşam kaliteleri üzerindeki etkileriyle de ele alınması gerektiğini göstermektedir. Yoksulluk koşullarının sağlık hizmetlerine erişimi nasıl kısıtladığı ve bu durumun çocukların sağlığı üzerindeki etkileri, diğer bir kadının (K16) anlatısında da ortaya çıkmaktadır:

“...Çocuklarım sık sık grip oluyorlar. Ben senede iki ya da üçü buluyor. Maalesef sağlık hizmetlerine erişemiyoruz. Çünkü herhangi bir aracımız yok. Herhangi bir gidebileceğim yani vasıtam olmadığı için çoğu zaman gidemiyoruz diyeyim yani. Çünkü yakın yerlerde de devlet hastanesine ait bir kurum olmadığı için çoğu zaman giremiyoruz. Sağlık ocağımız var, gün içinde olursa sağlık ocağı kullanabiliyoruz sadece. Ben kendim için ilaç alamıyorum ama çocuklarımı almaya çalışıyorum. Onları da alamadığımız zaman oluyor. Çoğu zaman ekmek alacak yani parayı bulamıyoruz açıkçası...” (K16).

Çocukların ve annenin sık hastalanması, sağlıksız ve yetersiz beslenme ile yetersiz sağlık hizmeti erişimiyle birleşmekte, bu da sürekli bir sağlık riski ortamı oluşturmaktadır. Katılımcının (K16), “ben kendim için ilaç alamıyorum ama çocuklarımı almaya çalışıyorum” ifadesi, annelik rolü ve bu rolün getirdiği bakım yükümlülüğünün altını çizmektedir. Kadınların aile içindeki bakım verme rolleri, onların kendi sağlık ihtiyaçlarını geri plana atmalarına neden olmaktadır. Çocukların sağlık ihtiyaçlarına öncelik vermesi, annelik kimliğiyle toplumsal beklentilerin çeliştiği noktalarda, ekonomik yetersizliklerin yarattığı baskıyı da artırmaktadır. “Çoğu zaman ekmek alacak yani parayı bulamıyoruz” ifadesi ise, yoksulluğun günlük yaşam üzerindeki etkilerini ve temel ihtiyaçları karşılamadaki zorlukları vurgulamaktadır. Bu durum, yalnızca sağlık hizmetlerine erişimde değil, aynı zamanda beslenme ve temel geçim ihtiyaçlarının karşılanmasında da ciddi sıkıntılar yaşandığını göstermektedir. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu’nun (UNICEF) 2023 raporunda da belirtildiği

üzere, dünya çapında yaklaşık 333 milyon çocuk, yani her 6 çocuktan 1'i aşırı yoksulluk içinde yaşamaktadır (UNICEF, 2023). K16'nın deneyimleri, bu küresel gerçekliğin yerel bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Çocukların yoksulluk koşullarında sağlık hizmetlerine erişememesi hem kısa vadede sağlık durumlarını hem de uzun vadede yaşam kalitelerini olumsuz etkilemektedir. Bu durum, yoksulluğun çocukların gelişimi ve sağlığı üzerindeki kalıcı etkilerine dair önemli bir gösterge sunmaktadır. Kadınlar, sınırlı ekonomik kaynaklarla ailelerini beslemeye ve çocuklarının sağlık ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken, kendi sağlıklarını ikinci plana atmaktadır. Bu, yoksulluğun hem bireyler hem de aileler üzerindeki çok yönlü etkilerini ve bu etkilerin toplumsal cinsiyet rolleriyle nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir. Yoksulluğun sağlık hizmetlerine erişim üzerindeki etkileri ve bu sürecin toplumsal cinsiyetle kesişimi, diğer bir katılımcının (K20) anlatısında şu şekilde dile getirilmektedir:

“...İlaçlarımı pahalı alıyorum, hepsini alamıyorum. Yani komşularım destek oluyorlar. Diyorlar ki bizim sigortamız var, üstümüze yazdıralım diyorlar. İyileşiyorum, ilaç sonra geliyor, hani yazdırma süreci falan var ya, onlar artık yaşlı olduğu için; ama sonuçta temin edebiliyorum, o şekilde destekle...” (K20).

“İlaçlarımı pahalı alıyorum, hepsini alamıyorum” ifadesi, ekonomik yetersizliklerin sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasındaki engelleyici rolünü ortaya koymaktadır. Yoksulluk, kadının (K20) kendi ilaçlarını temin edememesine neden olmaktadır. Katılımcının (K20) “komşularım destek oluyorlar” ifadesi ise toplumsal dayanışma ağlarının yoksulluk koşullarında önemli bir yardım kaynağı olduğunu göstermektedir. K20'nin ilaçlarını komşularının yardımıyla temin edebilmesi, dayanışma ve sosyal ağların sağlık hizmetlerine erişimdeki rolünü gözler önüne sermektedir. Ancak, bu yardımlar düzenli ve sistematik bir çözüm sunmak yerine, geçici çözümler olarak kalmakta ve bireyin ihtiyaçlarının tam anlamıyla karşılanamamasına neden olmaktadır. Bu deneyimler, Gökdayı'nın (2019: 67) yoksulluk döngüsü kavramıyla açıklanabilir:

Yoksulluk döngüsü, yoksulluğun sürekliliği anlamına gelir. Bu anlamda gelir kaynakları ve olanakları ile yoksulluk sınırı altında yaşamaya alışmış ve 'yoksulluk kültürü' olarak adlandırılan yaşam biçimini kabullenmiş yoksullar bu döngünün içinde yer alırlar. Yoksunlukların bir sonucu olarak ortaya çıkan bu döngü geleneksel bir biçimde nesiller arası geçiş özelliği de taşımaktadır (Gökdayı, 2019: 67).

2.4.3. Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlar

Tek ebeveyn kadınların yoksullukla mücadele etme stratejilerinin ve aldıkları sosyal yardımların incelendiği bu bölümde, kadınların sosyo-ekonomik durumları ve çalışma

hayatları, yoksullukla mücadele etme stratejileri ile formel ve enformel dayanışma ağları ele alınmıştır. Kadınların yoksullukla mücadelelerinde sosyal yardımların bu süreçteki katkıları değerlendirilmiştir.

2.4.3.1. Sosyo-Ekonomik Durum ve Çalışma Hayatı

Bu alt tema, tek ebeveyn yoksul kadınların sosyo-ekonomik durumlarını ve çalışma hayatında karşılaştıkları engelleri incelemektedir. Kadınların iş gücüne katılımı, çocuk bakım sorumlulukları ve güvencesiz çalışma koşulları gibi nedenlerle sınırlanmaktadır. Kadınlar, düşük ücretli ve geçici işlerde çalışmak zorunda kalarak ekonomik belirsizlikle mücadele etmektedir.

Yoksulluğun toplumsal cinsiyet eşitsizliği, işsizlik ve çocuk bakım sorumlulukları ile giderek nasıl derinleştiğini diğer bir kadının deneyimleri (K16) ortaya koymaktadır:

“...Bir buçuk yıldır işsizim, çalışamıyorum maalesef. Çocuklarına bakacak kimsem olmadığı için ve çocuklarımın okul saatleri de tam gün olduğu için, buna göre de bir iş olmadığı için çalışamıyorum. Yani ev temizliğidir, hani bu tarz şeyleri ki ben ev temizlikçisi değilim, hani herkesin evine de girip çıkamam, o konuda biraz panikliğim var. Ama tanıdığım olduğu sürece işte apartman temizliğidir, ev temizliğidir gidiyorum bu şekilde. Apartman temizliğini on beş günde bir, ev temizliğinde de normalde ayda bir ya da çağırdıkları zaman, o şekilde...” (K16).

“Bir buçuk yıldır işsizim, çalışamıyorum maalesef” ifadesi, işsizliğin ekonomik zorlukları derinleştirdiğini ve çocuklarının geçim koşullarını daha da zorlaştırdığını gösterir. Çocuk bakımının kadınlar üzerindeki yükü, annelerin işgücü piyasasına katılımını sınırlamakta ve onları düşük gelirli, güvencesiz işlere yönlendirmektedir. “Çocuklarına bakacak kimsem olmadığı için” şeklindeki ifadesi ise iş hayatına erişim üzerindeki sınırlayıcı etkiyi ortaya koymaktadır. Kadının işgücü piyasasında sınırlı olanaklara sahip olması ve çoğunlukla ‘apartman temizliği’ ya da ‘ev temizliği’ gibi geçici işlerle gelir elde edebilmesi, güvencesiz çalışma koşullarına işaret eder. Güvencesiz çalışma koşulları, tek ebeveyn olan kadınların maddi güvenliklerini sağlayamamalarına ve sürekli bir ekonomik belirsizlik içinde kalmalarına neden olmaktadır. İşsizlik ya da geçici güvencesiz işler kadınların sosyo-ekonomik durumunu daha zayıf hale getirmekte ve uzun vadeli ekonomik bağımsızlık elde etmelerini zorlaştırmaktadır. Bu durum, Erdoğan’ın (2019: 68) belirttiği, “yoksul-madun öznenin gizli yaraları, yalnızca kamusal alandaki ilişkilerde veya muktedirlerle karşılaşmalarında değil, aynı zamanda çocuklarla kurulan ilişkide de söz konusudur” tespitiyle doğrudan ilişkilidir. Katılımcının (K16) işsizlik nedeniyle çocuklarına daha fazla vakit ayırmak zorunda kalması, annelik rolünü sürdürürken yaşadığı ekonomik baskıyı artırmaktadır. Yoksulluğun getirdiği bu

“gizli yaralar”, çocuklarla kurulan ilişkilerde de kendini gösterir; annenin iş bulamaması, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamama endişesiyle birleşmekte ve bu durum duygusal bir yük olarak hem anneye hem de çocuklara yansımaktadır. Annenin yaşadığı bu endişe ve kaygılar, yoksulluğun bireyler üzerindeki çok katmanlı etkilerinin bir sonucu olarak görülmelidir.

Yoksulluğun toplumsal cinsiyet ve işgücü piyasasına katılım üzerindeki etkileri, bir diğer kadının (K19) ifadeleri de göstermektedir:

“...Şu anda çalışmıyorum. Daha önce ev temizliğine gittim, kantin işlettim. Şu anda çalışmayı düşünüyorum ama bir sene, iki sene daha var daha çocuklardan dolayı...” (K19).

Güvencesiz ve geçici işlerde çalışmak, uzun vadeli ekonomik güvenlik sunmamaktadır. Kadının işgücü piyasasındaki konumu, çoğunlukla düşük ücretli ve esnek çalışma koşullarına tabi işler ile sınırlı kalmakta, bu da onun sosyo-ekonomik durumunu güvencesiz hale getirmektedir. “Çalışmayı düşünüyorum ama bir sene, iki sene daha var çocuklardan dolayı” ifadesi, annelik sorumluluğunun işgücüne katılım üzerindeki kısıtlayıcı etkisini ortaya koymaktadır. Çocuk bakımının, kadınların iş arayışını ertelemesine neden olması, toplumsal cinsiyetin getirdiği rollerin iş hayatına katılımda önemli bir engel oluşturduğunu göstermektedir. Bu durum, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanma sürecini zorlaştırmakta ve onları daha uzun süre yoksulluk koşulları altında yaşamaya mahkûm etmektedir. Gökdayı’nın (2019: 65) belirttiği gibi, “yoksulluk döngüsü, yoksulların ne yaparlarsa yapsınlar kendi olanakları ile yoksulluktan kurtulamamaları durumudur. Bu döngüsel durum, yoksunluktan kaynaklanan yokluğun doğal bir sonucudur.”

Kadınların (K17 ve K15) ifadeleri ise, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, sağlık sorunları nedeniyle çalışma hayatından dışlandıklarını, yetersiz sosyal yardımlarla geçim mücadelesi vermek zorunda kaldıklarını ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ise bu sorunları daha da derinleştirdiğini göstermektedir:

“...Çalışmıyorum ben ağır kalp hastasıyım. Ana damarlarım tıkalı yüzde doksan. Ama yaşıma genç Çalışmam çünkü bana sadece masa başı iş veriyor doktorum. Engelli raporuna başvurayım dedim, sigorta bana dedi ki eğer engelli raporu alırsan babandan maaşını alamazsın. Babamdan maaş almıyorum, annem alıyor, neden annemin parasını vereyim ki? Yazık günah değil mi? Bana vereceği devletin kesip beş yüz lira. Ama Allah göstermesin annem ölmüş olsa o maaş niye devlete kalsın? Ben alayım, çocuklarım yesin. Çünkü engelli maaşı daha düşük. Siz de bilirsiniz yani. Bak şimdi mesela sosyal kurumdan sosyal hizmetlerden, aile sosyal hizmetlerinden alıyorum, engelli maaşı o kadar bile değil. E ben onu alsam neyi yetireceğim ki?

Çocuklarımın yol parasına yetmiyor. Yol parası, harçlığı... Nafaka nasıl alayım? Adam bulsa bizi kesecek. Asla istemiyorum..." (K15).

"...Yeşil kartlıyım. Hasta olduğumdan kimse beni temizliğe çağırmıyor. Evleri temizliğe giderdim ama kimse çağırmıyor, ben bitiremiyorum çünkü. Benim hem bel fıtığım var hem de bel kaymam var. Öyle olunca da ben şimdi eğilip kalktığım zaman daha çok kötü oluyorum. Gideceğim evde iki günde zor bitiriyorum. Onlar da ya istemiyorlar. Benim üst komşum var birkaç defa ona gittim. Gerçek anlamda hiç çalışmadım, bizim oralarda kadının çalışmaması lazım, bir de benim çocuklarım daha küçüktü, hiç çalışmadım, el işi yaptım. O da gözlerim çok ağrıyordu, sonra el işini de bıraktım. Öyle sadece şimdilik çocuklarımla ilgileniyorum. On beş günde bir, bir aile vardı, şey lokantaya çağırıyordu beni, orada beni, o da on beş günde bir. Sadece oraya gidip gelebiliyorum. Bulaşık yıkıyorum. İlk başlarda böyle zam gelmeyinceye kadar yedi yüz elli, altmış, yetmiş milyar lira veriyor. Seksen liraya çıkarttılar. Şimdi yüz lira veriyorlar. Ayda iki kere gidip toplam iki yüz lira oluyor. Ben de gerçekten ben çok üzülüyorum. Bir de çocuklarımı götürüp getirmesem, benim büyük kızım büyüyor, bir sürü sorunlarım o artık oluyor, gerçekten anlatamam. Gerçekten çok zor durumdayım..." (K17).

Kadınların (K17 ve K15) anlatıları, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların sosyo-ekonomik durumlarının, sağlık sorunları ve çalışma hayatındaki sınırlamalar nedeniyle kötüleştiğini ve bu sorunların toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile iç içe geçerek derinleştiğini göstermektedir. Her iki kadın da sağlık sorunları nedeniyle düzenli ve sürdürülebilir bir iş bulmakta zorlanmakta ve bu durum, onların ekonomik bağımsızlıklarını ciddi şekilde sınırlandırmaktadır. Katılımcının (K15), "çalışmam çünkü bana sadece masa başı iş veriyor doktorum" ifadesi, sağlık durumu nedeniyle çalışma hayatından dışlandığını ve bu durumun ekonomik sıkışıklığını artırdığını ifade eder. Benzer şekilde, diğer bir katılımcının (K17) "hasta olduğumdan kimse beni temizliğe çağırmıyor" sözü, sağlık sorunlarının iş bulmadaki engelleyici etkisini ve bu engelin onların ekonomik geçimlerini nasıl zora soktuğunu göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet normları, kadınların ekonomik yaşamdan dışlanmasını pekiştirirken, aynı zamanda kadınların çocuk bakımını üstlenmeleri nedeniyle iş bulma ve çalışma sürekliliği sağlama noktasında dezavantajlı bir konuma gelmelerine yol açmaktadır. Katılımcının (K17), "gerçek anlamda hiç çalışmadım, bizim oralarda kadının çalışmaması lazım" ifadesiyle, toplumsal cinsiyet normlarının kadının iş gücüne katılımını nasıl sınırladığını belirtmektedir. Kadınların iş yaşamında aktif olmalarının önündeki engeller, özellikle geleneksel toplum yapılarında, kadınların ekonomik olarak bağımlı kalmalarına ve yoksullukla mücadele ederken sosyal yardımlara mahkûm olmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda, çocuk bakımının kadınlar üzerindeki yükü, onların istihdama katılımını ve sürdürülebilir gelir elde etmelerini

zorlaştırmaktadır. Kadınlar, sosyal yardımların ve geçici gelirlerin yetersizliğinden şikâyet etmekte ve devlet desteklerinin kendi yaşam koşullarını iyileştirmekten uzak olduğunu belirtmekteler. Katılımcının (K15), “engelli maaşı daha düşük... Çocuklarımın yol parasına yetmiyor” ifadesiyle, sosyal yardım sisteminin, çocuklarının en temel ihtiyaçlarını bile karşılamada yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu durum, kadınların ekonomik olarak güçlenmesini engellerken, onları güvencesiz bir şekilde yaşamlarını sürdürmeye zorlamaktadır. Katılımcının (K17), “ayda iki kere gidip toplam iki yüz lira oluyor” ifadesiyle, güvencesiz işlerden elde ettiği gelirle geçimini sağlama mücadelesini ve bu gelirin ne kadar yetersiz kaldığını dile getirmektedir. Barınma ve sosyo-ekonomik durum bağlamında, yoksul kadınların karşılaştıkları ekonomik zorluklar, onların yalnızca geçimlerini değil, aynı zamanda yaşam kalitelerini de olumsuz etkilemektedir. Katılımcının (K15), engelli maaşı ve sosyal yardım sistemindeki yetersizlikler nedeniyle, çocuklarının en temel ihtiyaçlarını karşılamakta bile zorlanırken, diğer bir katılımcının (K17), düzenli iş bulamaması ve düşük gelirli geçici işlere bağımlılığı nedeniyle, çocuklarının ihtiyaçlarına tam anlamıyla yetişememektedir. Kadınlar, sosyal yardımların yetersizliği nedeniyle, çocuklarının geleceğini güvence altına alma konusunda ciddi endişeler yaşamaktadır. Bu durum, kadınların ekonomik ve sosyal belirsizliklerle dolu bir yaşam sürmelerine neden olmaktadır. Kadınların (K17 ve K15) ifadeleri, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, sağlık sorunları ve sınırlı iş olanakları nedeniyle nasıl bir ekonomik güvencesizlik içinde olduklarını ve bu güvencesizliğin, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve neoliberal politikalarla nasıl pekiştiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle yoksulluk, bu kadınlar için yalnızca maddi bir eksiklik değil, aynı zamanda çocuklarına yeterli bir yaşam sunamamanın getirdiği derin bir kaygı durumudur.

Çocuk bakım sorumlulukları nedeniyle iş gücüne katılamayan ve güvencesiz çalışma koşullarıyla karşı karşıya kalan yoksul kadınların, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve neoliberal politikaların yarattığı sosyo-ekonomik zorluklarla nasıl mücadele etmek zorunda kaldıklarını diğer bir kadının (K10) anlatısı da ortaya koymaktadır.

“...Çocuklara baktığım için çalışmıyorum. Daha önce seralarda yevmiyeli çalışıyordum, sonra çaycı olarak değiştirdiler, hamile olduktan sonra deterjan çocuğu etkiler diye çıkardı yani işveren. Çalışmayı düşünüyorum ama yani imkânım yok...” (K10).

Katılımcının (K10) ifadeleri, çocuklarını tek başına büyüten yoksul bir kadının, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, iş hayatındaki sınırlamalar ve sosyo-ekonomik zorluklarla karşı karşıya kaldığını göstermektedir. “Çocuklara baktığım için çalışmıyorum” ifadesi, kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan bakım sorumluluklarının, onların iş

gücüne katılımını nasıl kısıtladığını anlatır. Kadınların çocuk bakımını üstlenmek zorunda bırakılmaları, onların ekonomik bağımsızlıklarını sınırlarken, iş hayatına girmelerini ve sürdürülebilir bir gelir elde etmelerini zorlaştırmaktadır. Bu durum, çocuklarını tek başına büyüten kadınların yoksullukla mücadele ederken karşılaştıkları en temel engellerden biridir. Katılımcının (K10), “daha önce seralarda yevmiyeli çalışıyordum, sonra çaycı olarak değiştirdiler” ifadesi, kadınların geçici ve düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalmalarını ve bu işlerdeki güvencesizliğin, özellikle hamilelik gibi durumlarda daha da belirgin hale geldiğini göstermektedir. Hamile olduktan sonra işverenin “deterjan çocuğu etkiler diye çıkardı” sözleri, işyerlerinde kadınların çalışma koşullarının, özellikle annelik ile ilgili durumlarda, işverenlerin keyfi kararlarıyla şekillendiğini ve kadınların bu süreçte ekonomik güvenceden yoksun bırakıldığının kanıtıdır. Çocuk bakım yükümlülükleri nedeniyle iş bulamamak, kadınların sosyo-ekonomik durumlarını doğrudan etkileyen bir unsurdur. “Çalışmayı düşünüyorum ama yani imkânım yok” ifadesi, kadınların çalışma arzusu taşımasına rağmen, çocuk bakımı ve yoksulluğun getirdiği kısıtlılıklar nedeniyle bu arzusunu gerçekleştiremediklerini ortaya koymaktadır. Kadınların (K8 ve K21) anlatıları, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, düzensiz ve düşük ücretli işlerde çalışarak geçimlerini sağlama çabalarının, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve yetersiz sosyal desteklerle nasıl güçleştiğini ve ekonomik güvencesizlikle nasıl mücadele etmek zorunda kaldıklarını göstermektedir:

“...Hurdaya gidiyorum. Yevmiye eve göre değişiyor, küçük ev olursa iki yüz, yüz elli, büyük ev olsa iki yüz, iki yüz elli civarı. Ayda iki kere filan gidiyorum. Merdiven temizliğine gidiyordum, virüs başlayınca çıktım. Hurdaya her gün çıkıyorum. Otuz, otuz beş, kırk, hurdasına göre değişiyor günlük...” (K8).

“...Hep acaba ne yapabilirim diyorum. Seraya da gittim. Nar toplamaya da gittim. Bahçe işine de gittim. Temizliğe de gittim. Hiçbir zaman iş ayırt da etmedim. Ama yine de hep bir şeyler eksik. Tam değil, tamamlayamıyorum...” (K21).

Katılımcının (K8), “hurdaya her gün çıkıyorum” ifadesi, kadınların yoksulluk koşullarında düzenli bir gelir elde edebilmek için güvencesiz ve düşük ücretli işlere yönelmek zorunda kaldıklarını ortaya koymaktadır. Katılımcının (K21), “hiçbir zaman iş ayırt da etmedim. Ama yine de hep bir şeyler eksik” şeklindeki ifadeleri ise geçici ve düşük ücretli işlerin kadınların ekonomik sıkıntılarını çözmeye yetmediğini ve sürekli bir yetersizlik hissi yaşadıklarını göstermektedir. Katılımcının (K8) “merdiven temizliğine gidiyordum, virüs başlayınca çıktım” ifadesi, pandemi gibi kriz dönemlerinde, kadınların güvencesiz işlerden daha kolay vazgeçmek zorunda kalmalarını ve bu süreçte ekonomik istikrarsızlıklarının nasıl

arttığını göstermektedir. Bu durum, kadınların ekonomik koşullarındaki belirsizliği ve sürekliliği olmayan işlere bağımlı olmanın getirdiği dezavantajları çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Diğer bir katılımcının (K21), “hep acaba ne yapabilirim diyorum” ifadesi, kadınların sürekli olarak geçimlerini sağlayacak farklı iş fırsatları arayışında olduklarını, ancak bu çabalarının çoğu zaman sürdürülebilir bir ekonomik güvenceye dönüşmediğini ifade eder. Kadınlar, bahçe işleri, temizlik gibi düşük ücretli işlerde çalışarak geçimlerini sağlamaya çalışmakta, ancak bu işlerin geçici doğası nedeniyle gelir düzeylerini istikrarlı hale getirememektedirler. Bu da onların ekonomik bağımsızlık çabalarını sürekli olarak zayıflatmakta veya kesintiye uğratmaktadır.

2.4.3.2. Tek Ebeveyn Kadın Yoksulların Yoksullukla Mücadele Stratejileri

Bu bölümde tek ebeveyn kadınların yoksullukla başa çıkmak için geliştirdikleri stratejiler incelenmiştir. Kadınlar, ekonomik kısıtlılıklar ve sosyal destek eksiklikleriyle mücadele ederken, geçimlerini sağlamak için çeşitli yollar aramaktadır. Pazarlık yapma, alışveriş saatlerini ekonomik açıdan avantajlı zamanlara kaydırma ve komşularla dayanışma gibi taktikler, kadınların gündelik yaşamlarında uyguladıkları stratejik adımlar arasında yer almaktadır. Bu stratejiler, kadınların kaynak kıtlığına karşı gösterdikleri yaratıcı ve dirençli çabaları yansıtarak, yoksulluğun etkilerini azaltma amacını taşımaktadır. Kadınların (K1, K3 ve K23) geliştirdiği stratejiler, yoksulluğun getirdiği ekonomik kısıtlılıkları aşma çabasını ve bu çabanın aktif bir direnç biçimi olarak yoksullukla mücadeledeki önemini göstermektedir:

“...Pazara gitmeyi akşamı akşamüstünü tercih ediyorum, o zamanlar biraz daha ucuzluyor. Ondan dolayı akşamüstünü tercih ediyorum yani...” (K1).

“...Ya mesela ayda iki kere pazara çıkacağıma bir kere çıkıyorum. Akşam saatleri daha hesaplı oluyor, uygun geliyor bana...” (K3).

“...Pazardan alışveriş yapıyorum. Akşam üstü, altı gibi. Dökülenden de alıyorum, ondan sonra şeyden de alıyorum yani altıda daha ucuz oluyor...” (K23).

Kadınlar (K1, K3 ve K23), pazara belirli saatlerde gitmeyi tercih ederek daha ucuz ürünler satın almayı amaçlamakta ve bu sayede hanelerinin geçim masraflarını azaltmaya çalışmaktadır. Örneğin, “akşam saatleri daha hesaplı oluyor, uygun geliyor bana” (K3) ve “altıda daha ucuz oluyor” (K23) ifadeleri, bu stratejilerin ekonomik kaynakların sınırlı olduğu bir durumda bütçelerini optimize etme çabalarını yansıtmaktadır. Bu stratejiler, bireylerin içinde bulundukları yoksulluk koşullarına karşı aktif bir şekilde nasıl yanıt verdiklerini göstermektedir. Lülüfer Körükmez’in (2008: 207) belirttiği gibi, “yoksullukla mücadele

stratejileri yoksulluğun ve yoksul kişilerin dinamik yanını ortaya koyması açısından önemli bir kavramdır. Yoksulların makro süreçler tarafından belirlenen koşullarda pasif alıcılar değil, bu süreçlere karşı koyan, değiştirmeye çalışan aktif bireyler olduğu ortaya konulmaktadır.” Kadınların pazarda daha uygun fiyatlara ürün arayışı, onların yoksullukla mücadeledeki aktif rolünü ve kaynakları daha etkin kullanma çabalarını gözler önüne sermektedir. Yoksul kadınlar, ekonomik kısıtlılıkları aşmak ve yaşam kalitelerini mümkün olan en iyi şekilde sürdürebilmek için kendi stratejilerini geliştirmekte ve bu stratejiler aracılığıyla yoksulluğun etkilerini hafifletmeye çalışmaktadırlar. Bunun yanı sıra kadınlar, hanelerinin ekonomik yükünü hafifletmek ve çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılamak için semt pazarları gibi alternatif tedarik yöntemlerine de yönelmektedir. Örneğin, pazara akşam saatlerinde giderek “dökülenden” alışveriş yapmak, bütçelerini daha verimli kullanmalarına olanak tanımaktadır. Bu stratejiler, kadınların yoksulluk koşullarında kaynaklarını daha etkin bir şekilde kullanmaya yönelik geliştirdikleri yaratıcı çözümleri yansıtmaktadır. Kadınların bu tür çabaları, yoksulluk koşullarında yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı da güçlendiren bir mücadele biçimi olarak değerlendirilebilir. Yoksulluğun yarattığı ekonomik kısıtlamalarla başa çıkma çabası, farklı stratejileri de gündeme getirmektedir.

“...Kışlık yapıyorum. Yani kendi tüketeceğimiz şeyleri... Kışın klima çok açamıyorum çünkü şey hani güneş olduğu zaman açmıyorum. Kışın hepimiz burada yatıyoruz, aynı odada, yazın da...” (K2).

“Kışlık yapıyorum. Yani kendi tüketeceğimiz şeyleri” ifadesi, kış aylarına yönelik hazırlık yaparak temel gıda ihtiyaçlarını önceden karşılamaya çalıştığını göstermektedir. Bu strateji, yoksulluk koşullarında gıda güvencesini sağlama çabası olarak değerlendirilebilir. Katılımcının (K2), kışın ısınma maliyetlerini azaltmak için klimayı yalnızca gerektiğinde açması ve “kışın hepimiz burada yatıyoruz, aynı odada” ifadesi, enerji giderlerini en aza indirme çabalarını ve bu şekilde hane bütçesini yönetmeye yönelik stratejik davranışlarını gözler önüne sermektedir. Bu stratejiler, yoksulluğun bireyleri nasıl bir ekonomik sıkışmışlık içinde bıraktığını ve bu sıkışmışlıkla nasıl başa çıkmaya çalıştıklarını göstermektedir. Gökdayı’nın (2019: 65) belirttiği şekliyle, “yoksulluk bir döngüsel süreç olarak ortaya konulduğunda, yoksulların yoksunluklarından kaynaklanan eşitsizliklerin bu döngüdeki etkisi çok önemlidir. Bu döngüsel süreç, yoksulların niteliklerinde bir iyileşme olmadığında, nesiller boyunca süren bir kısır döngüye dönüşmektedir.” Katılımcının (K2), ailesini ısıtmak ve beslemek için gösterdiği çaba, bu döngüsel yapının nasıl nesiller boyunca sürebileceğini betimlemektedir. Bu tür stratejiler, özellikle çocuklarını tek başına büyüten yoksul anneler açısından, ekonomik sorumlulukların yanı sıra hane içindeki bakım görevlerini de üstlenmek

zorunda kalmanın zorluklarını yansıtır. Neticede bu yoksul kadınlar, yoksulluk koşullarında çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılamak ve onları korumak için kısıtlı kaynaklarla mücadele etmek zorundadırlar. Kadınların (K14 ve K17) ifadeleri, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, yoksullukla başa çıkmak için ‘temel ihtiyaçlarını kısıtlama’ ve ‘sabır gösterme’ stratejilerine yöneldiklerini, bu süreçte çocuklarının mutluluğunu öncelik haline getirerek toplumsal cinsiyet normlarının getirdiği fedakârlık yükünü taşıdıklarını göstermektedir:

“...Yoksullukla nasıl başa çıkıyoruz? Kısıtlayarak, her şeyi kısıtlayarak... Oradan kısıtlıyorum, buradan kısıtlıyorum, elektrikten kısıtlıyorum, sudan kısıtlıyorum, yemeden kısıtlıyorum, gezmemden kısıtlıyorum...” (K14).

“...Yani yoksullukla mesela gerçekten idareyle başa çıkıyorum. Çok zor geliyor ama insan idare ederse oluyor. Sadece çocuklarımın gözleri parlasın, çocuklarım mutlu olsun diye insan idare ediyor...” (K17).

Kadınların (K14 ve K17) anlatıları, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, yoksullukla mücadele ederken geliştirdikleri stratejileri ve bu stratejilerin toplumsal cinsiyet normlarıyla nasıl kesiştiğini ortaya koymaktadır. Her iki kadın da yoksullukla başa çıkmak için temel ihtiyaçlarını kısıtlama yoluna gitmekte, bu durum onların günlük yaşamlarını ve çocuklarına yönelik sorumluluklarını derinden etkilemektedir. Katılımcının (K14), “yoksullukla nasıl başa çıkıyoruz? Kısıtlayarak, her şeyi kısıtlayarak” ifadesinden de anlaşıldığı gibi “her şeyi kısıtlamak” yoksullukla başa çıkmanın bir stratejisidir. Kadınlar, elektrik, su ve gıda gibi temel ihtiyaçları kısararak ayakta kalmaya çalışırken, toplumsal cinsiyetin getirdiği bakım sorumlulukları nedeniyle bu kısıtlamaların getirdiği yükü bireysel olarak taşımaktadırlar. Katılımcının (K17), “yani yoksullukla mesela gerçekten idareyle başa çıkıyorum” ifadesi ise, kadınların yoksullukla başa çıkma sürecinde ‘dayanıklılık’ ve sabır gösterme zorunluluğuna dikkat çekmektedir. Kadınlar, çocuklarının mutluluğunu öncelik haline getirirken, kendi ihtiyaçlarını geri plana atmakta ve yoksulluk karşısında fedakârlık yaparak direnç göstermektedirler. “Çocuklarımın gözleri parlasın, çocuklarım mutlu olsun diye” ifadesi, anneliğin toplumsal olarak idealize edilen özverili rolüyle iç içe geçen bir mücadeleyi de göstermektedir. Kadınlar, yoksulluk koşullarında dahi çocuklarının mutluluğu ve refahı için çaba sarf etmekte, bu süreçte kendi ihtiyaçlarını ve sosyal hayatlarını kısıtlamaktadır. Bu ifadeler, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların yoksullukla başa çıkma stratejilerinin, hem toplumsal cinsiyet normlarının kadınlar üzerindeki etkisiyle hem de ekonomik yapının yarattığı sınırlamalarla nasıl şekillendiğini göstermektedir. Yoksul kadınlar, sosyal desteklerin yetersiz olduğu bir ortamda, kendi bireysel çabalarıyla hayatta kalma

mücadelesi verirken, çocuklarının refahını sağlamak adına fedakârlık yaparak kısıtlama stratejilerini devreye sokmak zorunda kalmaktadırlar. Yoksulluğun yarattığı bu kısır döngü, toplumsal cinsiyetin kadınlar üzerindeki yükü ve sınırlı ekonomik imkanlar nedeniyle kadınların kendi hayatlarını ve geleceklerini daha da zor hale getirmektedir.

Çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, sınırlı sosyal yardımları planlı bir şekilde kullanarak geçimlerini sağlamaya çalışırken, toplumsal cinsiyet normları ve ekonomik yetersizliklerle nasıl mücadele etmek zorunda kaldıklarını diğer bir kadının (K5) anlatısı göstermektedir:

“...Ben sosyal kartı nasıl kullanıyorum biliyor musunuz? Dürüstçe söyleyeyim. Bu ay mesela bakıyorum şimdi mesela benim yağım şu an çok sınırlı. Bu ay o kart ancak benim yağımı karşılıyor. Ve bir ay bakıyorum neyi alabilirim? Deterjanım bitmek üzere. Deterjanımı alıyorum. Öbür ay atıyorum başka bir şey. Eğer de hepsi bir kerede biterse artık bir şeyler az az alıyorum. Az az alıyorum. Denkleştirmeye çalışıyorum. Yani bizim işimiz hep böyle ekonomistler gibi uğraşmak...” (K5).

“Bu ay mesela bakıyorum şimdi mesela benim yağım şu an çok sınırlı... Deterjanımı alıyorum” şeklindeki ifadeleri, yoksul kadınların, sosyal yardım kartları gibi sınırlı ekonomik destekleri yönetirken, temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda nasıl dikkatli ve stratejik davranmak zorunda kaldıklarını göstermektedir. Kadınlar, sosyal kartlarından elde ettikleri kısıtlı yardımlarla temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken, bu yardımları planlı bir şekilde kullanarak ayın geri kalanını dengelemeye çalışmaktadırlar. Bu, kadınların gündelik hayatta ekonomi yönetimi yapmak zorunda kaldıkları bir duruma işaret etmektedir. “Denkleştirmeye çalışıyorum. Yani bizim işimiz hep böyle ekonomistler gibi uğraşmak” ifadesi, yoksullukla mücadelede geliştirilen bu stratejilerin, ekonomik istikrarsızlık içinde hayatta kalmak için nasıl sürekli bir çaba ve planlama gerektirdiğini ifade eder. Kadınlar, sınırlı kaynaklarla ailelerini geçindirebilmek için temel ihtiyaçlarını sürekli olarak önceliklendirmek ve gereksinimleri arasında tercihler yapmak zorundadır. Bu durum, yoksullukla mücadele eden tek ebeveyn kadınların gündelik yaşamını sürekli bir hesap yapma çabasıyla şekillendirir. Kadınların ekonomik yetersizliklerle başa çıkma süreçleri, toplumsal cinsiyet normlarının onlara yüklediği sorumluluklarla daha da zorlaşır; çünkü kadınlar hem aile geçiminden sorumlu tutulur hem de çocuklarının bakımını tek başlarına üstlenmek zorunda kalır. Kadınlar, sosyal kartlar gibi yardımları kullanarak geçimlerini sağlamaya çalışırken, bu yardımların sınırlı yapısı nedeniyle temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çekmektedirler. Bu süreç, kadınların ekonomik bağımsızlık elde etmelerini zorlaştırmakta ve onları sürekli olarak hayatta kalma mücadelesi içinde tutmaktadır. Yoksullukla mücadele eden kadınlar, sosyal yardımlarla desteklenmelerine

rağmen, bu yardımların sürdürülebilir bir refah sağlamaktan uzak olduğunu deneyimlemekte ve bu nedenle kendi ayakta kalma stratejilerini geliştirmek zorunda kalmaktadırlar. Katılımcının (K5) ifadeleri, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, sınırlı ekonomik kaynaklarla hayatta kalabilmek için sürekli bir planlama çabası içinde olduklarını, toplumsal cinsiyet normlarının ve sınırlı sosyal yardımların yarattığı zorluklarla mücadele etmek zorunda kaldıklarını göstermektedir. Kadınlar, bir yandan ailelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken, diğer yandan bu süreçte yoksulluğun yarattığı kısıtlılıklarla başa çıkmanın yollarını bulmak zorundadır. Bu durum, yoksulluğun kadınlar üzerindeki ekonomik ve duygusal yükünü artırmakta ve onların günlük yaşamlarını sürekli bir kriz yönetimi pratiği haline getirmektedir. Çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, sınırlı kaynakları dikkatle yöneterek yoksullukla mücadele etmeye çalıştıklarını ve toplumsal cinsiyet normlarının getirdiği bakım sorumlulukları nedeniyle çocuklarının ihtiyaçlarını kendi önceliklerinin önüne koyduklarını diğer bir kadının (K11) ifadeleri de göstermektedir:

“...Yoksullukla idare ederek başa çıkıyorum. Kışın mesela bir odada yatıyoruz. Mesela bana koli geldi, diyelim ki içinden iki tane makarna çıktı, birini saklıyorum, diyorum ki bu kışa lazım olur, kışın yeriz, birini yiyoruz. O şekilde. Zaten idareli olmazsa olmaz. Yani kendim için değil, çocuklarım var benim düşünmem lazım...” (K11).

“Yoksullukla idare ederek başa çıkıyorum” ifadesi, yoksul kadınların sınırlı kaynaklarla geçimlerini sürdürebilmek için geliştirdikleri stratejilerini göstermektedir. Kadınlar, ekonomik sıkıntılarla başa çıkabilmek için ellerine geçen yardımları dikkatle kullanmakta, gelecekteki ihtiyaçları göz önünde bulundurarak planlama yapmak zorunda kalmaktadırlar. “Mesela bana koli geldi, diyelim ki içinden iki tane makarna çıktı, birini saklıyorum, diyorum ki bu kışa lazım olur” şeklindeki ifadeler, kadınların yoksulluk koşullarında karşılaştıkları belirsizliklere karşı nasıl önlem almaya çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Kadınlar, kaynakların sınırlı ve belirsiz olduğu durumlarda, kendileri ve çocuklarının ihtiyaçlarını uzun vadede sürdürebilmek için bu kaynakları dikkatli bir şekilde yönetmek zorundadırlar. Bu durum, yoksul kadınların geleceğe yönelik kaygılarını ve ekonomik olarak hassas oldukları bu süreçte nasıl bir hayatta kalma mücadelesi verdiklerini gözler önüne sermektedir.

Toplumsal cinsiyet normlarına göre kadınların aile içinde temel bakım ve beslenme sorumluluğunu üstlenmek ve çocuklarının refahını sağlamak gibi yükümlülükleri vardır. “Yani kendim için değil, çocuklarım var benim düşünmem lazım” şeklindeki ifadeler, annelik rolünün kadınların yoksullukla başa çıkma stratejileri üzerindeki belirleyici etkisini ortaya koymaktadır. Yoksulluk içinde yaşayan kadınlar, çocuklarının ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarının önüne

koyarak hem fiziksel hem de duygusal bir fedakârlık gösterirler. Bu durum, yoksullukla mücadelede annelik rolünün nasıl bir fedakârlık ve özveriyle iç içe geçtiğini ve kadınların kendi yaşamlarından feragat ederek çocuklarının geleceğini güvence altına almaya çalıştığını ifade etmektedir. Katılımcının (K11) ifadeleri, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, yoksullukla başa çıkmak için kaynaklarını planlı bir şekilde yönetmek zorunda kaldıklarını, toplumsal cinsiyet normları çerçevesinde çocuklarının refahını sağlamak adına büyük bir fedakârlık gösterdiklerini ve bu süreçte sosyal desteklerin yetersizliği nedeniyle zorlandıklarını ortaya koymaktadır. Kadınların bu stratejik mücadeleleri, onların hem bireysel dayanıklılıklarını hem de yoksullukla başa çıkma çabalarının nasıl sınırlı kaynaklara bağımlı olduğunu göstermektedir.

2.4.3.3. Formel ve Enformel Dayanışma Ağları ve İlişkileri

Yoksulluk içinde yaşayan tek ebeveyn kadınların, formel ve enformel dayanışma ağlarıyla kurdukları ilişkileri önemlidir. Kadınlar, toplumsal ve ekonomik zorluklarla başa çıkarken, aile üyeleri, komşular ve sosyal yardım kurumları gibi ağlardan gelen desteklere ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda, enformel dayanışma ağları kadınların geçim stratejilerinde önemli bir yer tutarken, formel dayanışma ağları ise sosyal yardım ve devlet desteği aracılığıyla yoksulluğu hafifletme işlevi görmektedir. Dayanışma ağlarının yetersizliği, kadınların yoksullukla mücadelelerini zorlaştırmakta ve sosyal izolasyonu derinleştirmektedir. Yoksulluğun bireyleri formel ve enformel dayanışma ağlarına yönlendirdiği, ancak bu ağlardan gelen yardımların, toplumsal cinsiyet ve kültürel normlar nedeniyle bireylerde karmaşık duygulara neden olduğu görülmektedir.

“...Komşular, arkadaşlarım elinden geldiği şekilde yardımcı olmaya çalışıyorlar. Başkası yardım yapınca üzülüyorum. Hele arkadaşlarım yapınca çok üzülüyorum. Geçen arkadaşım bir yağ almış. Biri yoğurt almış. Getirdiği zaman mesela misafirim geldiğinde bana sürekli bunları alırlar. Oğluma tatlı alırlar. Ya biri mercimek, nohut, tuz, şeker. Bunları alınca çok üzülüyorum. Ben evime misafir çağırıyorum, ama onlar bana bunları alıyor...” (K23).

“Komşular, arkadaşlarım elinden geldiği şekilde yardımcı olmaya çalışıyorlar” ifadesi, enformel dayanışma ağlarının yoksulluğun yarattığı zorluklarla başa çıkmada ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Bu tür yardımlar, yoksulluk içinde yaşam mücadelesi veren bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için yerel topluluklara ve kişisel ilişkilere dayandığının kanıtı olarak gösterilebilir. Katılımcının (K23), komşularının ve arkadaşlarının yardımlarıyla temel gıda ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, Türkiye’de yaygın olan enformel dayanışma kültürünün bir temsilidir. Ancak, “başkası yardım yapınca üzülüyorum. Hele arkadaşlarım

yapınca çok üzülüyorum” ifadesi, bu dayanışma ağlarının psikolojik ve duygusal bir boyutu olduğunu da göstermektedir. Yardım almanın yarattığı duygusal yük, kadınların kendilerini yetersiz hissetmelerine neden olabilmektedir. Yardıma ihtiyaç duymak bir tür “yetersizlik” algısına yol açabilmektedir. Katılımcının (K23), arkadaşlarının veya komşularının yardımları karşısında yaşadığı üzüntü, yoksulluğun yalnızca maddi bir yoksunluk değil, derin bir duygusal deneyim ve sosyal bir kırılma durumu olarak yaşandığını da göstermektedir. Dayanışma ağlarından gelen desteklerin bile kadınlar üzerinde bir ağırlık oluşturmaya yol açmaktadır. “Ben evime misafir çağırıyorum, ama onlar bana bunları alıyor” ifadesi, toplumsal dayanışmanın getirdiği karmaşık duyguları ve yardımlaşmanın bireyde yarattığı hissiyatı gözler önüne sermektedir. Misafir ağırlamanın geleneksel olarak sosyal prestij ve misafirperverlik göstergesi olduğu kültürel bir bağlamda, misafirlerin kendisine yardım getirmesi, kadının kendisini sosyal bir eşitlik içinde hissetmesini zorlaştırmaktadır. Yardım almanın yarattığı bu duygusal yük, yoksulluğun bireyler üzerindeki sosyal ve duygusal boyutlarını daha görünür kılmaktadır. Kadınların (K14 ve K18) ifadeleri, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, formel ve enformel dayanışma ağlarına erişimde yaşadıkları zorluklar nedeniyle sosyal olarak izole hale geldiklerini ve bu durumun toplumsal cinsiyet normlarının etkisiyle yoksullukla mücadele stratejilerini nasıl sınırladığını göstermektedir:

“...Komşularım destek olmuyor. Benim arkadaşım yok ki...” (K18).

“...Komşularım destek olmuyorlar. Arkadaşlarım da olmuyor. Başkaları yardım edince önce çekiniyorum, çok utaniyorum. Söylemiyorum zaten, çekince de bir garip oluyorum. Ya istemiyorum da açıkçası. Kimsenin bana yardım etmesini istemiyorum. Devlet dışında istemiyorum. Benim hoşuma gitmiyor. Çünkü benim çocukların yanında yaptığı zaman ben çok utaniyorum, çok çekiniyorum. Devlet mecbur, o da ben mecburiyetten artık. Kimsenin bana yardım etmesini istemiyorum ve bu benim bu durum da beni rahatsız eder, genel anlamda bile bunu hiç kimseye belli ettirmem asla...” (K14).

Kadınların (K14 ve K18) çevrelerindeki kişilerden destek görememekten ve yalnız kalmaktan yakınmakta, bu yalnızlık, kadınların yoksullukla başa çıkma stratejilerini sınırlamaktadır. Katılımcının (K18) “komşularım destek olmuyor. Benim arkadaşım yok ki” ifadesi, enformel dayanışma ağlarının eksikliği nedeniyle kadınların sosyal izolasyon yaşadıklarını ve bu durumun ekonomik ve duygusal yüklerini daha da ağırlaştırdığını göstermektedir. Geleneksel toplumsal cinsiyet normları, kadınların dayanışma ve sosyal destek arayışlarını belirli bir toplumsal çerçeveye oturturken, bu normların dışına çıkıldığında kadınlar sosyal ilişkilerden dışlanma riskiyle karşılaşmaktadır. Diğer katılımcı kadın (K14) ise,

“başkaları yardım edince önce çekiniyorum, çok utanıyorum” ifadesiyle, kadınların yardım kabul etme konusunda yaşadıkları çekingenliği ve bu durumun yarattığı duygusal yükü ortaya koyar. Yoksul kadınlar, yardım talep etmenin toplumsal olarak bir zayıflık veya yetersizlik göstergesi olarak algılanması nedeniyle kendilerini utanç ve mahcubiyet içinde bulabilirler. Bu, onların sosyal destek arayışlarını sınırlandıran önemli bir engeldir. Toplumsal cinsiyet normları, kadınların yardım arayışını veya dayanışma ağlarından yararlanma eğilimini sınırlayan normatif bariyerler oluşturarak, onların kendilerine ve çocuklarına yeterli bir yaşam sağlama çabasını daha da zorlaştırmaktadır.

Katılımcının (K14), “devlet dışında istemiyorum. Benim hoşuma gitmiyor” ifadesi, formel dayanışma mekanizmalarının (devlet destekleri, sosyal yardımlar gibi) kadınlar için en önemli ve kabul edilebilir destek kaynağı haline geldiğini gösterir. Ancak, bu formel desteklerin yetersizliği, kadınların yoksullukla başa çıkma stratejilerinde büyük boşluklar yaratmaktadır. Kadınların deneyimleri, formel ve enformel dayanışma ağlarının yetersizliğinin yoksullukla mücadelede kadınlar üzerindeki etkilerini çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Kadınlar, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak ve geçimlerini sürdürebilmek için dayanışma ağlarına ihtiyaç duysa da bu ağlara erişimde yaşadıkları zorluklar onları sosyal olarak daha izole hale getirmektedir. Yoksulluk koşullarında, toplumsal cinsiyet normlarının kadınlar üzerinde yarattığı bu izolasyon, onların ekonomik olarak güvencesiz hale gelmesine ve sosyal destek arayışlarını sınırlamalarına neden olabilmektedir. Böylelikle yalnızlaşan kadınlar hem duygusal olarak hem de maddi olarak daha savunmasız bir konuma gelebilirler. Kadınların (K17, K15 ve K33) anlatıları, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, komşuluk ilişkilerine dayalı enformel dayanışma ağları aracılığıyla yoksullukla mücadele etmeye çalıştıklarını ve bu süreçte sınırlı sosyal desteklerin toplumsal cinsiyet normlarıyla nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir:

“...Sıkıntımı kimseyle paylaşmam çünkü kimsem yok ki burada. Zor zamanlarda yan komşumdan yardım isterim. Bir de o yan komşumun bir yanı daha var. Köpek var hatta bahçede kedi var ondan aldık zaten. Kediye o getiriyor mamasını. O sağ olsun. O annem gibi yani anne diyorum ben ona. Çünkü Allah bin kere razı olsun. Bazen ekmek getiriyor, bazen marul getiriyor, bazen domates getiriyor, bazen meyve getiriyor çocuklara üçer dörder tane. Sağ olsun. Komşularım vallahi bak kömür bile aldılar. Allah bin kere razı olsun...” (K15).

“...Komşularım çok iyiler gerçekten, Allah razı olsun. Hepsi de çok iyi. Benim komşum var mesela. Bensiz yemek yemez, önce bana getirir, her akşam, her gün bana getirir önce, sonra kendisi yer. Allah razı olsun. Bir şey diyemiyorum ona. Gerçekten de iyiler. Öbürleri zaten hepsi çalışıyorlar. Kimse evde yok. Sadece o var. Çocukları var evde küçük. O yani işte bizle oyuz. O bana geliyor, ben ona gidiyorum...” (K17).

“...Komşularım iyidir, çok iyi. Karşı komşum çok iyi bir insan. Hani yokluğumu, varlığımı bilen birisi. O bana yardımcı olur. Ben de ona yardımcı oluyorum. Bazen onun olmadığı şeyi ben veririm, benim olmadığında o verir...” (K33).

Kadınlar (K17, K15 ve K33), komşularından aldıkları destek sayesinde zor zamanlarda ihtiyaçlarını bir nebze karşılayabildiklerini ifade etmektedir. Katılımcının (K15) “yan komşumdan yardım isterim... bazen ekmek getiriyor, bazen marul getiriyor” şeklindeki ifadeleri, enformel dayanışma ağlarının, kadınların yoksullukla mücadele ederken ne kadar önemli bir sosyal destek kaynağı olduğunu göstermektedir. Bu tür komşuluk ilişkileri, toplumsal cinsiyet normlarının kadınlara yüklediği bakım sorumluluklarını hafifletici bir işlev görebilmektedir. Diğer bir katılımcı kadın (K17), “komşum var mesela. Bensiz yemek yemez, önce bana getirir, her akşam, her gün bana getirir önce, sonra kendisi yer” ifadesiyle, komşular arasındaki karşılıklı yardımlaşmanın yoksulluk koşullarında nasıl bir güven ve dayanışma ilişkisi yarattığını ortaya koymaktadır. Bir diğer katılımcının (K33) “komşularım iyidir, çok iyi... benim olmadığında o verir” ifadesi ise, karşılıklı yardımlaşma temeline dayalı sosyal ilişkilerin, yoksulluk koşullarında kadınların yalnızlaşmasını engellediğini ve sosyal bağların gücünü nasıl pekiştirdiğini gösterir. Kadınlar, kendi eksikliklerini komşularının desteğiyle tamamlayarak, sosyal ve ekonomik anlamda destek bulabilmektedirler. Dolayısıyla kadınların anlatıları, enformel dayanışma ağlarının, kadınların günlük hayatında önemli role sahip olduğunu ve bu ağların yoksullukla mücadelede destekleyici işlevlerinin olduğunu ortaya koymaktadır.

2.4.3.4. Tek Ebeveyn Kadın Yoksulların Deneyimlerinde Sosyal Yardımlar

Tek ebeveyn kadınların yoksullukla mücadele süreçlerinde sosyal yardımların rolü önem arz etmektedir. Kadınların sosyal yardımlara olan bağımlılıkları, yoksullukla başa çıkma çabalarında bu desteklerin önemini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, mevcut yardımların yetersizliği, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmakta karşılaştıkları zorlukları derinleştirmekte ve sürekli bir ekonomik güvencesizlik döngüsüne sebep olmaktadır. Sosyal yardımlar, kadınların temel ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olsa da uzun vadede yoksulluğu ortadan kaldırma noktasında etkisiz kalmaktadır. Kadınların (K9, K32 ve K33) anlatıları, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların sosyal yardımlara olan bağımlılıklarını ve bu yardımların yoksullukla mücadelelerindeki yetersizliğini çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır:

“...Sed yardımı, 2.376 TL alıyorum. Aile destek programından 550 TL yeni yatacak bir yıl boyunca Şartlı eğitim de 2 aydan 2 aya 65 liraya yatırmışlar. Elektrik indirimi de alıyorum.

Belediyeden sosyal kart alıyorum. Vakıflardan da gıda kolisi alıyorum. Aylık elime geçen toplam 3.000 değil yani. Elime geçen yardımlar geçinmeye yetmiyor. Çocukların üstünü bile başkaları veriyor, onları giydiriyorum yani, öyle geçiniyorum...” (K2).

“...Aldığım yardımlar yetmiyor. İki aydır ben ev kira mı ödeyemiyorum, ev sahibi kovacak yakında. Dolabımı göstereyim, halini görün, bomboş, hiçbir şey alamadım...” (K9).

“...Sed yardımı alıyorum, iki bin üç yüz mü ne öyle bir şeydi. Kaymakamlıktan iki aydan iki aya üç yüz lira veriyor bana. Aile destek programına başvurduğum, dört yüz elli veriyorlar aylık. Şartlı eğitim de iki aydan o da en fazla yüz elli, iki yüz öyle çıkıyor, fazla çıkmıyor. Elektrik indirimi iki yüz lira. Sosyal kart alıyorum. Sosyal yardımlar yetmiyor, keşke yetse ama yetmiyor. Mesela çocuklarıma çok eksik kalıyorum. Birisi mesela liseye gidiyor, araştırma hastanesinin orada, yürüyerek gidiyor çocuğum. Yetiremedim. Elimden geldigince...” (K33).

Kadınların (K9, K32 ve K33), çeşitli sosyal yardım programlarından SED (Sosyal ve Ekonomik Destek) yardımı, aile destek programı, elektrik indirimi, sosyal kart ve gıda kolisi gibi faydalanmalarına rağmen, bu yardımların ailelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamada yeterli olmadığını ifade etmektedir. Katılımcı (K32) “elime geçen yardımlar geçinmeye yetmiyor. Çocukların üstünü bile başkaları veriyor” derken, sosyal yardımların sınırlı yapısını ve bu yardımların yalnızca geçici bir çözüm sunduğunu ifade etmektedir. Kadınlar, bu sınırlı yardımlarla temel ihtiyaçlarını karşılayamadıklarında, çocuklarının gereksinimlerini karşılamak için komşularından veya çevrelerinden ek desteklere ihtiyaç duyar hale gelmektedir. Diğer katılımcı kadının (K9), “aldığım yardımlar yetmiyor... Dolabımı göstereyim, halini görün, bomboş, hiçbir şey alamadım” şeklindeki ifadeleri, yine sosyal yardımların yetersizliğini göstermektedir. Bu durum, sosyal yardımların kadınların yoksullukla başa çıkmalarını sağlamakta nasıl yetersiz kaldığını ve kadınların temel ihtiyaçlarını karşılamakta bile zorluk yaşadıklarını göstermektedir. Bir diğer katılımcının (K33), “sosyal yardımlar yetmiyor, keşke yetse ama yetmiyor... Çocuklarıma çok eksik kalıyorum” ifadesi, annelerin yetersiz yardımlar nedeniyle yaşadıkları çaresizliği ve bu durumun onların annelik deneyimi üzerindeki olumsuz etkilerini yansıtmaktadır. Toplumsal cinsiyet normları, kadınlardan çocuklarının tüm ihtiyaçlarını karşılamalarını beklerken, yoksulluk koşullarında bu sorumluluğu yerine getirememek, kadınlar üzerinde derin bir suçluluk ve yetersizlik duygusu yaratmaktadır. Kadınların deneyimleri, sosyal yardımların yoksullukla mücadelede sürdürülebilir bir çözüm sunmakta yetersiz kaldığını ve kadınların bu yardımlara rağmen ekonomik olarak bağımsızlık elde edemediklerini ortaya koymaktadır. Sosyal yardımların ‘miktarının düşük olması’ ve ‘düzensiz verilmesi’, yoksul kadınların yaşam kalitesini iyileştirmek yerine, onların sadece hayatta kalmalarını sağlayacak minimum bir destek

sağlamaktadır. Çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, sınırlı sosyal yardımlara rağmen geçimlerini sağlamak için ek gelir kaynaklarına ve toplumsal dayanışma ağlarına bağımlı hale geldikleri, ancak bu desteklerin yetersizliğinin onların ekonomik ve psikolojik hassasiyetlerini artırdığı görülmektedir.

“...Sed yardımı alıyorum bin beş yüz elli üç lira. Kaymakamlıktan bu toplumsal aile şey yeni oldu. Biz bir ay aldık. Bir de kasım ayında alacağız, beş yüz lira. Şartlı eğitimden alıyoruz, o da doksan milyon. Bir kızıma seksen milyon bir kızıma iki ayda bir. Elektrik indirimi de alıyorum, o da değişiyor. Mesela örnek veriyorum geçen ay ne kadar vermiştim ben üstüne, iki yüz küsur şey, yüz küsur lira verdim, iki yüz lira gelmişti. Benim muhtarım sağ olsun, beni de kızlarımı da evimi de tanıyor, ondan sonra benim adıma başvurmuştu vakıflara. O zamanlar dedi ben yine çok aşırı rahatsızdım. Hem psikolojik hem ruhsal hem bedensel olarak çok rahatsızdım. Yerimden kalkamıyordum açıkçası. Eğer ki bu görüşme geçen hafta olmuş olsaydı benim kızım bana suyumunu getirebiliyordu sadece. Lavaboya gidebiliyordum mesela. Şu anda ayaktayım. Yine de o durumdaydım. Muhtarımız da gelmişti sağ olsun. Kızım ondan elli lira para istemeye gitti. Gidince demiş ki işte annenin yanına gideyim. Gelmişti sağ olsun. Ondan sonra da vakıflara başvuracağım, bunu yapacağım, şunu yapacağım senin için falan dedi bana. Ve de yaptı Allah razı olsun ondan. Gıda geliyor yani. Bir de sosyal kart alıyorum. Sosyal yardımlar bize yetmiyor. İşte dediğim gibi temizliğe gidersem yetiyor. Ama temizliğe gitmezsem yetmiyor tabii ki de...” (K28).

Bu anlatılar, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, sosyal yardımlarla ayakta kalma mücadelesini ve bu yardımların yetersizliği karşısında yaşadıkları zorlukları çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Katılımcının (K28) aldığı SED yardımı, şartlı eğitim yardımı, elektrik indirimi ve sosyal kart gibi destekler, temel ihtiyaçları karşılamada sınırlı bir katkı sağlamakta, ancak bu yardımlar yoksulluk koşullarını hafifletmekten uzaktır. Sosyal yardımların geçici doğası ve miktarlarının düşük olması, kadınların günlük yaşamlarını idame ettirebilmeleri için ek gelir kaynaklarına yönelme zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. “Sosyal yardımlar bize yetmiyor. İşte dediğim gibi temizliğe gidersem yetiyor” şeklindeki ifadeler, sosyal desteklerin sınırlı yapısını ortaya koyduğu gibi, kadınların güvencesiz, düşük ücretli işlere olan ihtiyacını da ortadan kaldırmamaktadır. Bu durum, yoksul kadınların, sosyal yardımlara rağmen ekonomik bağımsızlık kazanmakta ve istikrarlı bir geçim sağlamak nasıl zorlandıklarını göstermektedir. Toplumsal cinsiyet normları, kadınların aile içinde bakım sorumluluklarını üstlenmelerini beklerken, iş gücüne katılımını sınırlamakta ve kadınları ev içi rollerine sıkıştırmaktadır. Katılımcının (K28) yaşadığı sağlık sorunları nedeniyle geçici olarak çalışamaz hale gelmesi ve muhtardan yardım istemek zorunda kalması, kadınların sosyal

yardımlara ve çevresel desteğe olan bağımlılığını daha da pekiştirmektedir. Muhtarın yaptığı yardımlar ve vakıflara başvurması, toplumsal dayanışma mekanizmalarının yoksullukla mücadelede oynadığı sınırlı ama önemli rolü ortaya koyar. Ancak, bu destekler de kadınların ekonomik bağımsızlıklarını sürdürebilmeleri için yeterli bir çözüm sunmamakta, aksine kadınları yardım talepleriyle toplumda kendilerini zayıf/güçsüz hissetmeye itmektedir. “Hem psikolojik hem ruhsal hem bedensel olarak çok rahatsızdım” ifadesi, yoksullukla mücadele sürecinin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda psikolojik bir boyutu da olduğunu ve kadınların bu süreçte karşılaştıkları yüklerin onları nasıl yıprattığını göstermektedir. Yoksulluk, kadınların bedensel ve ruhsal sağlıklarını da etkileyerek, onların iş gücüne katılımını ve dolayısıyla ekonomik bağımsızlıklarını daha da kısıtlamaktadır. Sosyal yardımlar, kadınlar için geçici bir destek sağlamaktadır, ancak bu yardımların yetersizdir.

“...Yardımlar olmasaydı çok daha zor durumda olurdum. Bir anne çocukları için her şeyi yapar. Az olsun, öz olsun, idare ediyorum bir şekilde. Gerçekten hayat öyle zor olmuş, markete gidemiyorsun. Hiçbir şey alamıyorsun artık. Ya çok zor oluyor...” (K17).

“Yardımlar olmasaydı çok daha zor durumda olurdum” ifadesi, yoksulluk içinde yaşayan kadınların, sosyal yardımlara olan bağımlılığının yanı sıra, söz konusu yardımların, temel yaşam ihtiyaçlarının karşılanmasına katkıda bulunduğunu göstermektedir. Ancak yardımlar kadınların geçici olarak rahatlamalarını sağlasa da sürdürülebilir bir ekonomik güvence sunmamaktadır. Bu durum, yoksul kadınların, gıda ve diğer temel ihtiyaçlarını karşılamakta yaşadığı güçlüklerin devam etmesine yol açmaktadır. “Bir anne çocukları için her şeyi yapar. Az olsun, öz olsun, idare ediyorum bir şekilde” ifadesi ise, annelik rolünün özveri ve dayanıklılık içeren niteliğini gösterir. Tek ebeveyn olarak çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olan kadınlar, sınırlı ekonomik kaynaklarına rağmen çocuklarına bakma ve onların refahını sağlama sorumluluğunu üstlenir. Ancak bu sorumluluk, kadınların kendi ihtiyaçlarını geri plana atmalarıyla sonuçlanmakta, kendi ihtiyaçlarını ötelemelerine neden olmaktadır. “Gerçekten hayat öyle zor olmuş, markete gidemiyorsun. Hiçbir şey alamıyorsun artık” şeklinde hayat pahalılığına işaret eden katılımcı, temel tüketim ihtiyaçlarının karşılanmasında yaşanan zorlukları göstermektedir. Kadınlar, sınırlı bütçelerle market alışverişi gibi günlük ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorlanırken, bu durum onların ekonomik güvencesizliğini daha da artırmaktadır. Bununla birlikte, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınlar için sosyal yardımlar, onlara yalnız olmadıklarını hissettirerek duygusal bir güvence sağladığı gibi, söz konusu yardımlar, ekonomik sıkıntılarla başa çıkmada önemli bir motivasyon kaynağı da oluşturmaktadır.

“...Yardım alırken seviniyorum. Niye? Çünkü arkamda bir desteğim olduğunu hissediyorum...” (K18).

Sosyal yardımlar, ekonomik bir katkı sağlamanın yanı sıra, kadınlar için bir güvence hissi yaratarak onların yalnızlık duygusunu hafifletme rolü de oynamaktadır. Tek ebeveyn olarak çocuklarının bakımını üstlenen kadınlar, sosyal yardımlar sayesinde bir dayanışma mekanizmasıyla desteklendiklerini hissetmekte, ancak yardımların sınırlı olması, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kalıcı olarak sağlamalarına imkân vermemektedir. Yardımlar, kadınların ekonomik sorunlarını tamamen çözmesinde de yoksulluk koşullarında yalnız olmadıklarını hissettiren ve dayanma gücü sağlayan bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınlar hem sosyal yardımlara duydukları ihtiyacı belirtmekte hem de söz konusu yardımları alırken yaşadıkları utanç ve rahatsızlık duygusunu dile getirmektedirler. Söz konusu yardımlar kadınlarda duygusal bir yük yaratmaktadır.

“...Yardım alırken neler hissediyorum... Ya o derdimi sormayın. Çok kötü hissediyorum. Hani böyle geliyorlar ya şey yapmaya, sormak için, hani incelemek için falan, o zaman bana çok kötü hissediyorum ya. Yani ne bileyim hani ben bir şey istemişim, onlar da vermek için hani şey yapıyormuş gibi. Hani böyle çok kötü hissediyorum. Yani hani nasıl diyeyim? Hani istemek var ya, o istemek, beni çok kötü ediyor...” (K10)

“Yardım alırken neler hissediyorum... Çok kötü hissediyorum” ifadesi, kadınların sosyal yardımlardan faydalanırken hissettikleri çaresizliği yansıtmaktadır. Sosyal yardımlara duyulan ihtiyaç, ekonomik güvencesizlikleri nedeniyle kadınlar için bir zorunluluk haline gelirken, bu yardımları talep etmek ve almak, kadınların kendilerini toplumsal olarak ‘eksik’ ya da ‘yetersiz’ hissetmelerine neden olmaktadır. Katılımcının (K10) “istemek” fiili üzerinden yaşadığı rahatsızlık, yardım sürecindeki güç dengesizliklerini ve toplumsal damgalamayı ortaya koymaktadır. Kadının (K10) deneyimi, sosyal yardımların birer ‘hak’ olmaktan çok, bireylerin ‘hak etme’ durumlarının sorgulandığı bir süreç olarak işlediğini gösterir. Yardımların bu şekilde denetim altında verilmesi, kadınların ihtiyaçlarını açıkça ifade edememelerine ve bu süreci içselleştirerek utanç ve değersizlik hissi yaşamalarına neden olabilmektedir.

2.4.4. Tek Ebeveyn Kadın Yoksulların Anlatılarında ‘Gelecek’

Tek ebeveyn kadın yoksulların geleceğe dair düşüncelerinin ve duygusal deneyimlerinin incelendiği bu bölümde, kadınların gelecekle ilgili korkularının, kaygılarının ve endişelerinin, yaşam koşullarından kaynaklanan belirsizliklerle nasıl şekillenmiş olduğunun analizi yapılmıştır. Aynı zamanda, hayaller ve umutlar üzerine yapılan değerlendirmeler, bu

kadınların yaşamlarına dair beklentilerini ve bunların gerçekleştirilmesi için verdikleri mücadeleleri içermektedir.

2.4.4.1. Korkular ve Kaygılar/Endişeler

Tek ebeveyn kadınların yaşamlarındaki belirsizlikler ve yoksulluk kaynaklı gerilimler, kadınların geleceğe dair korkularını ve kaygılarını şekillendirmektedir. Kadınların, özellikle çocuklarının gelecekteki eğitim ve yaşam koşulları hakkında duydukları endişeler, ekonomik güvencesizlikle birleşerek yoğun bir duygusal yük oluşturmuştur. Bu korkular, yoksullukla sürekli mücadele etmenin getirdiği psikolojik yıpranmayı ve toplumsal destek yetersizliğini de içermektedir. Kadınların (K1, K2, K16 ve K23) anlatıları, tek başına çocuk büyüten kadınların neoliberal politikaların yarattığı yapısal eşitsizlikler ile ataerkil toplumsal yapı altında nasıl sıkıştığını, bu durumun geleceğe dair kaygı ve umutsuzluklarını nasıl beslediğini ortaya koymaktadır.

“...Geleceği düşünürken üzülüyorsun ya, her konuda üzülüyorsun. Bazı şeyleri yapamadığın için mi üzülüyorsun, umutsuzluk hissediyorsun...” (K1).

“...Güvende hissetmiyorum. Yani yarın ne olacağını hiç bilmiyorum. Bunu çok düşünüyorum. Yarın aslında yarın düşünmemek gerekir belki ama düşünmeden de edemiyorsunuz ki. Kendimi güvende hiç hissetmiyorum...” (K2).

“...Geleceği düşününce tedirgin ve umutsuz hissediyorum. Önümü göremiyorum çünkü. Yani diyorum ya yani bugün varsa var yani, yoksa yok. Bir sonraki adımımı düşünemiyorum, tek başıma olduğum için. Tedirginlik daha çok gelecekle ilgili...” (K16).

“...Geleceğimizde ne olup ne olmayacağımız belli değil ki. Çok umutsuzum. Çünkü hayatımız belli. Ne olacağız ne biteceğiz ne hale gireceğiz, onu bilemiyoruz...” (K23).

Katılımcının (K2), “güvende hissetmiyorum... Yarın ne olacağını hiç bilmiyorum” şeklindeki ifadeleri, geleceğe dair belirsizliğin yarattığı güvensizlik duygusunu dile getirmektedir. Benzer şekilde, diğer kadın katılımcı (K16), “geleceği düşününce tedirgin ve umutsuz hissediyorum... Bir sonraki adımımı düşünemiyorum, tek başıma olduğum için” sözleriyle, geleceğin belirsizliği karşısında yaşanan çaresizliği anlatmaktadır. Diğer kadın katılımcı (K1) ise, “geleceği düşünürken üzülüyorsun ya, her konuda üzülüyorsun. Bazı şeyleri yapamadığın için mi üzülüyorsun, umutsuzluk hissediyorsun” şeklindeki ifadeleriyle, içinde yaşadığı yoksulluğun yarattığı yetersizlik duygusunu ve annelik sorumluluklarını istediği gibi yerine getirememenin kaygısını yansıtmaktadır. Bir diğer kadın katılımcı (K23) ise “geleceğimizde ne olup ne olmayacağımız belli değil ki. Çok umutsuzum. Çünkü hayatımız belli” ifadeleriyle, geleceğin öngörülemezliğini ve buna bağlı olarak duyulan umutsuzluğu dile

getirmektedir. Yoksulluğun sürekliliği ve gelecekte daha iyi bir yaşam ihtimalinin azalması, bu kadınların yaşamlarında hayal kırıklığını ve umutsuzluğu derinleştirmektedir. Tek başına ebeveyn olmanın yükü, kadınların gelecek planları yapma kapasitelerini sınırlamakta ve sürekli bir tedirginlik hali yaratmaktadır. Kendilerini sürekli bir belirsizlik ve güvensizlik içinde hissettiklerini, gelecek karşısında yaşadığı çelişkili duyguları başka bir kadının (K19) şu ifadeleri de ortaya koymaktadır:

“...Geleceği düşünce güzel hissetmeye çalışıyorum. Yani kötü hissetmemek için güzel hissetmeye çalışıyorum, belli olmaz yani. Umut yok içimde. Ama belki içimden de bir umut diyorum...” (K19).

“Geleceği düşünce güzel hissetmeye çalışıyorum... Ama belki içimden de bir umut diyorum” sözleri, umutsuzluk ve umut arasında gidip gelen bir ruh hali içinde olunduğunu göstermektedir. Kadının (K19) geleceğe dair “güzel hissetmeye çalışma” çabası, bu yapısal baskılar altında, umut arayışının bir göstergesidir. Ancak, “umut yok içimde” ifadesi, bu çabanın içsel bir çatışmayı da barındırdığını gösterir. Umudu sürdürebilme çabası, kadının (K19) karşılaştığı zorluklar karşısında dayanıklılık sergileme girişimi olsa da yoksulluğun ve gelecekteki belirsizliğin etkisiyle zayıflamaktadır.

Kadınların (K33 ve K18) deneyimleri, kadınların çok yönlü yoksunluklar nedeniyle geleceğe dair umutların kaybettiklerini, ancak çocuklarının geleceği için bir motivasyon kaynağı bulmaya çalıştıklarını ve bu süreçte derin bir kaygı ve belirsizlik içinde yaşadıklarını göstermektedir.

“...Hiç geleceği düşünemiyorum ki. Çocuklarım inşallah diyorum okusun da. Hani umudum yok daha doğrusu, ama okusun da diyorum, belki bana bir destek olurlar diyorum. Geleceği düşünmek çok üzüyor. Çünkü geleceği var ya düşünüyorum da geleceğimiz çok kötüye gidiyor, o yüzden de mutsuz hissediyorum. Hani mutlu hissetmiyorum yani. Umudum benim yok. Hiç umudum yok yani. Şimdi bu şekildeyse diyorum, ileride nasıl olurum Allah bilir diyorum. Böyle düşünüyorum...” (K33).

“...Geleceği düşününce hiçbir şey düşünce hissetmiyorum. Çünkü hissedecek artık bir nedenim yok. Hiçbir umudum yok. Sadece çocuklarım... Başka hiçbir umudum yok gelecekten...” (K18).

Kadınların (K33 ve K18), geleceğe dair olumlu düşüncelere sahip olamadıkları ve bu durumun onları derin bir mutsuzluğa sürüklediği görülmektedir. Katılımcının (K33), “Geleceği düşünmek çok üzüyor. Çünkü geleceğimiz çok kötüye gidiyor, o yüzden de mutsuz hissediyorum” şeklindeki ifadeleri, kadınların geleceğe dair hissettikleri kaygı ve belirsizlik

durumlarının ruhsal durumları üzerindeki olumsuz etkilerini göstermektedir. Katılımcı kadının (K18), “Hiçbir umudum yok. Sadece çocuklarım... Başka hiçbir umudum yok gelecekten” ifadesi ise, yoksul kadınların gelecekte umudu kesmiş olmasına rağmen, çocukları için duydukları sorumluluğun onları motive eden tek faktör olduğunu gösterir. Toplumsal cinsiyet normları, annelik rolünün kadınların yaşamında merkezi bir konuma sahip olmasını sağlarken, kadınlar çocuklarının geleceği için umut beslemeye devam etseler de kendi yaşamları ve gelecekleri konusunda büyük bir umutsuzluk yaşamaktadır. Çocuklarının eğitimi ve geleceği, kadınların hayatındaki tek umut kaynağı olarak öne çıkarken, bu durum annelik kimliğinin yoksulluk bağlamında nasıl bir dayanıklılık stratejisine dönüştüğünü göstermektedir. Ancak bu umut dahi, ekonomik zorluklar nedeniyle belirsizliklerle doludur ve kadınların kendi gelecekleri hakkında olumlu bir perspektif geliştirmelerini engellemektedir.

Her iki kadın da gelecek düşüncesinin kendilerine derin bir çaresizlik ve karamsarlık hissettirdiğini ifade ederek, yoksulluk koşullarının yarattığı psikolojik yükü vurgulamıştır. Geleceğin ekonomik olarak daha zor geçeceğine dair kaygılar, kadınların hem kendileri hem de çocukları için daha iyi bir yaşam umudunu baltalamaktadır. Kadınların (K33 ve K18) ifadeleri, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, geleceğe dair umutsuzluk ve belirsizlikle dolu bir perspektife sahip olduklarını, ancak çocuklarının geleceği için hala bir umut taşımaya çalıştıklarını göstermektedir. Yoksulluk, kadınların gelecek planları yapmalarını ve hayatlarını daha iyi bir noktaya taşıma kapasitelerini sınırlandırırken, onların kaygı ve endişelerle dolu bir yaşam sürmelerine neden olmaktadır.

Kadınların (K29 ve K8) anlatıları, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, gelecek kaygılarının merkezinde çocuklarının eğitimi ve refahı olduğunu, ancak ekonomik zorlukların bu umutları gerçekleştirmelerini zorlaştırarak onları derin bir belirsizlik ve umutsuzluk içinde bıraktığını göstermektedir.

“...Gelecek deyince aklımıza ne geliyor? Çoluk çocuk, onların eğitimi, onları büyütmemiz. Nasıl olacak, nasıl olmayacak, okuyabilecekler mi, yetiştirebilecekler mi, kendi ayaklarının üzerinde durabilecekler mi...” (K8).

“...Gelecek deyince aklıma çocuklar geliyor. Başka hiçbir şey gelmiyor. Ben kendimden geçtim artık. Çocuklar geliyor. Acaba gelecekleri nasıl olacak? Onlar da kaygılı. Hani nasıl olacak? Eğitim nasıl olacak? Neler yapacağız? Nasıl okuyacağız? Yani bu konuda çok kaygılılar. Gelecek deyince aklıma onlar geliyor. Çocuklar geliyor. Başka bir şey gelmiyor. Geleceği düşününce umutsuz hissediyorum. Gerçekten. Yani gelecekte bayağı bir umutsuzuz. Genel olarak. Ben de çocuklar da çok umutsuzuz gerçekten...” (K29).

Kadınların (K29 ve K8) ifadeleri, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların gelecek kaygıları ve belirsizlikleri çerçevesinde şekillenen endişelerini yansıtarak, bu süreçte çocuklarının eğitime ve geleceğine odaklanmalarının nasıl bir zorunluluk haline geldiğini ortaya koymaktadır. Her iki kadın da gelecek kavramını düşünürken kendi ihtiyaçlarından çok çocuklarının eğitime ve gelecekteki refahına odaklandıklarını belirtmektedir. Katılımcı kadının (K8), “Gelecek deyince aklımıza ne geliyor? Çoluk çocuk, onların eğitimi” ifadesi, yoksul annelerin çocuklarının gelecekleri konusunda duydukları endişenin, onların hayatındaki en temel kaygı kaynağı olduğunu vurgular. Yoksul kadınlar, kendi yaşam koşullarını geri plana iterek, çocuklarının geleceklerini güvence altına almaya çalışırken derin bir belirsizlik ve kaygı içinde yaşamaya devam etmektedir. Katılımcının (K29), “Gelecek deyince aklıma çocuklar geliyor. Başka hiçbir şey gelmiyor. Ben kendimden geçtim artık” ifadesi, yoksulluk koşullarında kadınların kendilerini nasıl ikinci plana attıklarını ve annelik rolü üzerinden kimliklerini şekillendirdiklerini göstermektedir. Kadınlar, yoksullukla mücadele sürecinde, çocuklarının gelecekte daha iyi bir yaşam sürmesi için kendilerini feda etmeye hazır hale gelirler. Ancak bu fedakârlık, ekonomik koşulların yarattığı belirsizlikler nedeniyle genellikle karşılığını bulamaz. Kadının, çocuklarının geleceğine dair duyduğu endişe, yoksulluk koşullarında büyüyen çocukların da benzer bir umutsuzluk içinde olduğunu yansıtmaktadır. Eğitim ve gelecek kaygısı, yalnızca annelerin değil, aynı zamanda bu zorluklarla büyüyen çocukların da yaşadığı en büyük endişe kaynağıdır. Geleceğe dair yaşanan belirsizlik ve kaygı/endişe, diğer bir kadının (K21) anlatısında şu ifadelerle dile getirilmektedir:

“...Gelecek deyince aklıma gelen tek şey endişe. Endişe... Çok büyük bir endişe... Belki ev sahibi beni çıkartacak. Ben iki çocuğumla ne yapacağım? Nereye gideceğim? Gidecek yerim de yok. Ailem çocuklara şey yapıyor, kayınvalidemler destek olmuyor. Babaları yok. Ben iki çocuğumla ne yapacağım? Geceleri bunu düşünüyorum. Ya ev sahibim, çıkartırsa ben nereye gideceğim iki çocukla? Geleceği düşününce çok üzülüyorum. Dediğim gibi hep endişe dolu çünkü önü yok, ucu yok. Önümü göremiyorum. Göremiyorum. Yani sanki upuzun bir yol, dağ gibi düşünün, hep gidiyoruz yakın gözüktüyor, ama değil. Önü yok onun...” (K21).

Katılımcı kadının (K21) ifadeleri, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların gelecek kaygılarını ve bu kaygıların toplumsal cinsiyet normlarıyla nasıl şekillendiğini derinlemesine yansıtır. “Gelecek deyince aklıma gelen tek şey endişe” ifadesi, kadınların geleceğe dair taşıdığı yoğun belirsizliği ve bu belirsizliğin yarattığı duygusal yükü vurgular. Yoksul kadınlar, gelecekleri hakkında plan yaparken, ekonomik olarak güvenceye sahip olmamaları ve sosyal destek ağlarının yetersizliği nedeniyle sürekli olarak endişe hissi yaşarlar. Katılımcı kadın (K21), özellikle barınma konusundaki belirsizliklerin kendisi için büyük bir

kaygı kaynağı olduğunu ifade etmektedir. “Belki ev sahibi beni çıkartacak. Ben iki çocuğumla ne yapacağım?” sözleri, ekonomik olarak risk altında olmanın kadınlar üzerindeki etkisini ve çocuklarıyla birlikte barınma güvencesini sürdürebilme endişesini somutlaştırır. Toplumsal cinsiyet normları, kadınların çocuklarının bakımından tek başlarına sorumlu tutulmalarını ve bu yükün altındayken yalnız bırakılmalarını pekiştirmektedir. Kadının “Ailem çocuklara şey yapıyor, kayınvalidemler destek olmuyor. Babaları yok” ifadesi, bu normların yarattığı yalnızlaşma sürecini gözler önüne serer. Tek ebeveyn olmanın yükünü taşıırken, kadınlar hem ekonomik hem de sosyal olarak izole hale gelirler ve bu durum onların geleceğe dair umutlarını daha da zayıflatır. “Geleceği düşününce çok üzülüyorum. Hep endişe dolu” ifadesi, ekonomik güvencesizliğin kadınlar üzerindeki duygusal etkilerini ve bu güvencesizliğin yarattığı sürekli kaygıyı vurgulamaktadır. Kadının (K21) geleceği bir “dağ gibi” görmesi, yoksullukla mücadele sürecinin ne denli zorlu ve aşılması güç bir engel olarak algılandığını ifade etmektedir. Yoksulluk, kadınların yalnızca günlük yaşam koşullarını değil, aynı zamanda geleceğe dair beklentilerini de belirler. K21’in geleceğe dair taşıdığı bu umutsuzluk, yoksulluk içinde çocuklarını büyötmeye çalışan kadınların sıkça karşılaştığı bir deneyimdir. Kadınlar, yoksulluğun yarattığı belirsizliklerle mücadele ederken, sürekli bir çıkış yolu aramaya çalışırlar, ancak toplumsal desteklerin yetersizliği ve ekonomik güvencesizlik nedeniyle bu çaba çoğunlukla bir döngü içinde tekrarlanmaktadır. Geleceğe dair beklentilerini tamamen çocuklarının refahına odaklayan ve geleceğe dair derin umutsuzluk ve çaresizlik duyguları içinde kendi yaşamına dair umudunu kaybettiğini belirten bir kadının (K15) anlatısında göröldüğü gibi;

“...Benim ne şeyim var? Bana günah değil mi? Yani nasıl bir kadermiş? Nasıl bir sınavmış? Ben anlayamadım bu dünyayı. Bana kalsa bir an önce kıyamet gelsin, herkese vursun gitsin. Ben gideyim en azından çocuklarımla, geri kalan kalsın, istediği kadar yaşasınlar. Ama çocuklarımla gideyim çocuklarımı bırakmayayım. Ya da onlar büyösun, bir meslek sahibi olsun, beni Allah hemen alsın...” (K15).

Bu anlatılar, kadınların yoksullukla mücadelesini bir tür yaşam sınavı olarak deneyimlediğini ve bu süreçte yaşadıkları çaresizlik hissinin varoluşsal bir umutsuzluğa dönuştüğünü göstermektedir. Kadınlar, kendi bireysel mutluluklarından ve yaşamlarından vazgeçme noktasına gelerek, tüm umutlarını ve beklentilerini çocuklarının geleceğine bağlamaktadır. Katılımcının (K15)’in sözlerinde olduğı gibi, çocuklarının refahını hayatlarının tek anlam kaynağı olarak gören bu kadınlar hem fiziksel hem de duygusal olarak tükenmişlik hissiyle başa çıkmaya çalışmaktadır. Bu varoluşsal umutsuzluk, kadınların kendilerini sadece anne kimliğiyle tanımlamalarına ve bireysel varlıklarını göz ardı etmelerine yol açmaktadır. Bir

yandan çocuklarına iyi bir gelecek sağlama arzusu, onları ayakta tutan bir motivasyon kaynağı olurken; diğer yandan kendi yaşamlarının değersizleştiği algısını güçlendirmektedir. Bu durum, yoksulluğun sadece maddi bir problem değil, aynı zamanda derin bir psikolojik ve toplumsal etkisi olduğunu da göstermektedir. Yoksulluğun kadınlar üzerindeki bu yıkıcı etkisi, yaşamı "kadere" ya da "sınava" indirgeyen bu perspektif, kadınların bireysel güçlenme ve sosyal dayanışma ağlarına olan ihtiyaçlarını daha da belirgin hale getirmektedir.

2.4.4.2. Hayaller ve Umutlar

Bora'nın (2019: 129) "Kaybedeceği bir şey kalmamış, kazanma ümidi de olmayan insanın bekleyebileceği başka ne olabilir?" sorusu, tek ebeveyn kadınların geleceğe dair tahayyül ve beklentilerini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Kadınların umutlarının ve beklentilerinin körelmesi, yaşamlarını yalnızca çocuklarının geleceğine odaklamak zorunda kalmalarına yol açmaktadır. Bu durum, K1'in anlatılarında belirgin bir şekilde görülmektedir:

"...Geleceğim yok artık ya. Her şeyden umudu kesmişim ben. Bilmiyorum. Ben sadece çocuklarımın geleceğini düşünüyorum. Şu anda hani onlara nasıl bir faydam olabilir, nasıl, ne yapabilirim? Kendi geleceğim bilmiyorum da karamsarlıktayım şu anda..." (K1).

Bora'nın sorusu (2019: 129) ve katılımcının "geleceğim yok artık ya" ifadesi, kadının sadece ekonomik kaynaklardan değil, aynı zamanda umut, hayal kurma ve geleceği tasarlama yetisinden de mahrum kaldığını gösterir. Bu durum, yoksulluğun yalnızca maddi bir eksiklik değil, aynı zamanda bireyin zihinsel ve duygusal kapasitelerini de aşındıran çok boyutlu bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Kadınların gelecek tahayyüllerinin bu denli daralması, onların kişisel hayallerini ve arzularını bir kenara bırakıp, yaşamlarını çocuklarının geleceği üzerine inşa etmelerine yol açmaktadır. Katılımcının "sadece çocuklarımın geleceğini düşünüyorum" ifadesi, anne kimliğinin kadınların bireysel kimlikleri ve hayalleri üzerindeki baskınlığını açıkça göstermektedir. Yoksulluğun bu baskıyı daha da artırarak kadınları kendi yaşamları için umut beslemekten alıkoyduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ekonomik yoksunluk, kadınların yalnızca bugünkü hayatlarını değil, aynı zamanda geleceğe yönelik tahayyüllerini ve mücadele stratejilerini de şekillendiren başlıca etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluk, kadınların varoluşsal düzeyde umutlarını tüketirken, onların sadece çocuklarına odaklanmalarını bir zorunluluk haline getirmektedir.

Yoksulluk, sadece gelir yetersizliği ya da harcama düzeyine erişememe olarak değil; aynı zamanda insanların sosyal, kültürel ve siyasal kapasitelerden yoksun kalmaları olarak da tanımlanabilir (Uğur, 2022: 4). Bu çok boyutlu yoksulluk, bireylerin yalnızca ekonomik durumlarını değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerini ve kişisel hayallerini de sınırlamaktadır.

Kadınların (K2, K16, K19 ve K23) ifadeleri, yoksulluğun yalnızca maddi olanakları kısıtlamakla kalmayıp, aynı zamanda hayal kurma kapasitelerini ellerinden alarak kendilerine dair umut besleme yetilerini de nasıl zayıflattığını açıkça ortaya koymaktadır:

“...En büyük hayalim ne ki? Yok. Hiç aklıma gelmedi. Aslında hep hayalperest bir insandım ama artık hayal kurmayı bıraktım, yani herhalde uzun süre oldu ya, hiç düşünmemiştim...” (K2).

“...Kendimle ilgili hayal kurmayı muhtaç olmaya başladığından beri bıraktım. En büyük hayalim çocuklarımı okutmak. Belki bir ev sahibi olmak...” (K16).

“...Kendime dair bir hayalim yok. Ayrıldığı zaman bıraktım hayal kurmayı” (K19).

“...Geleceği düşünemiyorum ki. Ya ben kendime hayal kuramıyorum...” (K23).

Kadınların ifadeleri, bireysel hayallerinin toplumun genel ekonomik, sosyal ve kültürel yapısıyla nasıl kesiştiğini ve bu yapının onları nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Özellikle, Erdoğan’ın (2019: 67) vurguladığı gibi, yoksulluk sadece maddi kaynaklardan mahrum kalmayı değil, aynı zamanda eğitsel ve kültürel sermayeden de yoksunluğu ifade eder. Bu durum, tek başına çocuklarını büyüten yoksul kadınlar için daha da derinleşen bir toplumsal dışlanma biçimine dönüşmektedir. “Gizli yaralar,” bu bağlamda, toplumsal cinsiyet hiyerarşisindeki aşağı konumlarını daha da pekiştirmekte ve onları hem fiziksel hem de zihinsel olarak sınırlamaktadır. Katılımcı (K2), geçmişte hayalperest biri olduğunu ifade ederken, artık hayal kurmayı bıraktığını belirtmiştir. Bu durum, yoksulluğun bireylerin geleceğe yönelik umutlarını nasıl söndürdüğünü açıkça göstermektedir. Benzer şekilde, diğer kadın katılımcının (K16) “kendimle ilgili hayal kurmayı muhtaç olmaya başladığından beri bıraktım” ifadesi, muhtaçlık duygusunun bireyin kendilik değerini nasıl etkilediğini ve geleceğe dair planlar yapma kapasitesini nasıl zayıflattığını yansıtmaktadır. Kadının (K16) en büyük hayali çocuklarını okutmak ve bir ev sahibi olmak iken, bu basit görünen hedefler bile mevcut ekonomik sistemde ulaşılması zor bir ideal haline gelmiştir. Bu durum, neoliberal politikaların neden olduğu toplumsal eşitsizliklerin, bireysel hayallerin ve umutların önüne nasıl bir engel koyduğunu göstermektedir. Kadınların (K19 ve K23) ifadeleri ise benzer bir yoksunluk hissini taşımaktadır. Katılımcı (K19), ayrıldığı andan itibaren hayal kurmayı bıraktığını ifade ederek, boşanmanın ve tek ebeveyn olmanın getirdiği ağır yüklerin bir sonucu olarak bireysel arzularını geri plana itmiştir. Diğer kadın katılımcı (K23) da benzer bir şekilde geleceği düşünemediğini ve kendine dair hayal kuramadığını ifade etmektedir. Bu ifadeler tam da Erdoğan’ın (2019: 67) vurguladığı “gizli yaralar”ı yani kültürel hiyerarşi içinde kadınların toplumsal olarak değersizleştirildiği ve umutsuzluğa itildiği bir durumu ifade eder. Eğitim ve kültürel

sermayeden mahrum bırakılan bu kadınlar, yoksulluklarının sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel anlamda da derinleştiğini hissetmektedirler.

Tek başına çocuklarını büyüten yoksul bir annenin geleceğe dair umutlarını ve hayallerini anlamak açısından bir başka kadının (K20) ifadesi olumlu bir örnek sunmaktadır:

“...Geleceğe bakışım pozitif. Şu an böyle umutlu bakıyorum. Sanki güzel bir şey olacak bize. Güzel bir şey gelecek...” (K20)

“Geleceğe bakışım pozitif” diyerek ifade ettiği umut, yaşadığı sosyo-ekonomik zorluklara rağmen bireysel olarak geleceğe yönelik bir iyimserliği temsil etmektedir. Bu tür olumlu bir bakış açısı, yoksulluğun getirdiği baskı ve sınırlamalara rağmen, bazı kadınların kendi direnç mekanizmalarını geliştirdiğini ve bu şekilde geleceğe dair umutlarını koruyabildiklerini göstermektedir. Kadınlar genellikle ekonomik ve sosyal desteğin sınırlı olduğu bir ortamda hayatta kalmak zorundadır. Ancak kadının (K20) geleceğe dair umutlu yaklaşımı, yoksulluk içinde yaşayan kadınların sadece mağduriyet değil, aynı zamanda direnç gösterebilecek bireyler olduğunu da ortaya koymaktadır. Yoksulluk ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği karşısında umut ve hayal kurmak, bu kadınlar için yaşamı anlamlandıran ve dayanıklılıklarını güçlendiren önemli bir mekanizma olabilir. Yoksulluk, çoğu zaman eğitsel ve kültürel sermayeden yoksunluk olarak yaşanırken, bu eksiklikler bireylerin toplumsal hiyerarşideki konumunu olumsuz etkilemektedir. Ancak kadının (K20) iyimserliği, bu yapısal sınırlamaların ötesine geçerek, geleceğe dair bir umut beslemenin, bir direnç ve var olma stratejisi olarak işlediğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, sosyolog Pierre Bourdieu’nun “habitus” kavramı devreye girmektedir (Jourdain ve Naulin 2016). Kadınlar, kendi sosyal ve kültürel çevrelerinden etkilenmiş olsalar da içinde bulundukları koşullara karşı geliştirdikleri bireysel tutum ve stratejilerle farklı tepkiler verebilirler. Kadının (K20) ifadesindeki umut, bu bağlamda yoksulluk içinde yaşayan bireylerin, toplumsal sınırlamalara rağmen kendi kaderlerini yeniden şekillendirme potansiyeline sahip olduklarını göstermektedir.

Yoksullukla mücadele ederken umutlu bir gelecek tasavvuru oluşturabilmek, bu kadınların hem kendilerine hem de çocuklarına yönelik bir tür koruyucu mekanizma geliştirdiklerini göstermektedir. Özellikle çocuklarına yönelik sorumluluk hissi, onların geleceğine dair olumlu beklentileri besleyebilir. Katılımcının (K20) “güzel bir şey olacak bize” ifadesi, gelecekte kendisi ve çocukları için daha iyi bir yaşam hayal ettiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu, bireysel direncin ve toplumsal cinsiyet bağlamında karşılaşılan zorluklara rağmen annelik rolünün nasıl bir motivasyon kaynağı olabileceğini göstermektedir. Bu da yoksulluk içinde yaşayan kadınların sadece mağdur olmadıklarını, aynı zamanda bu duruma

karşı stratejiler geliştirdiklerini ve geleceklerini iyileştirme potansiyeline sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Kadınların (K9 ve K12) ifadeleri, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, kendi hayatlarından ve yapabilirliklerinden feragat ederek tüm umutlarını çocuklarının eğitimi ve onların daha iyi bir gelecek kurma olasılığına bağladıklarını göstermektedir.

“...Geleceği düşününce çok mutlu hissediyorum. Çünkü çocuklarım okuyacak, ben ayağa dikeleceğim, o zaman dikeleceğim işte, o zaman ben daha iyi olacağım. Ben çocuklarımın üçünden de umutluyum...” (K9).

“...Vallahi gelecek deyince aklıma tek gelen şey çocuklarımın okullarını bitirmeleri, birer meslek sahibi olmaları. Ben onlar için güzel bir hayat bekliyorum ya. Sadece okumalarını istiyorum yani. Zaten kendimden vazgeçmiş bir anneyim. Kendim için hiçbir şey istemiyorum. Onların okuduğunu görmek, onların bir yerlere geldiğini görmek beni en mutlu edecek. Geleceğim onlar benim yani. Ondan başka onun dışında hiçbir şey ne bekliyorum ne de istiyorum...” (K12).

Katılımcının (K12), “zaten kendimden vazgeçmiş bir anneyim. Kendim için hiçbir şey istemiyorum” şeklindeki anlatısı, yoksul annelerin kendi isteklerini ve hayallerini geri plana atarak, tüm umutlarını çocuklarının geleceğine odakladıklarını göstermektedir. Bu durum, toplumsal cinsiyet normlarının kadınların yapabilirliklerini sınırlayan baskısını gözler önüne serer; annelik rolü, kadınların kendi kişisel hayallerini çocuklarının refahı ve başarısı uğruna feda etmelerine neden olmaktadır. Kadınların (K9 ve K12) deneyimleri, tüm umutlarını çocuklarının eğitim yoluyla daha iyi bir yaşam kurma olasılığına bağladıklarını, bu umudun da onların yoksullukla mücadele sürecinde en büyük motivasyon kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır. Kadınların (K33, K26 ve K15) anlatıları, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, tüm umutlarını çocuklarının daha iyi bir gelecek kurma potansiyeline bağladıklarını göstermektedir.

“...En büyük hayalim çocuklarımın mürüvvetini görmek. Başka da bir şey istemiyorum. Onların evlenmesini, okumasını, çalışmasını, iyi hayatları olmasını isterim. En büyük o, benim için en büyük hayal onlar. Mesela ben ileride çocuklarım büyüdükçe çalışır, bana destek olur diyorum. Ben de onlara destek olurum. Belki diyorum azaltırım yoksulluğu...” (K33).

“...Gelecekte çocuklarımın iyi evlilikler yapmasını istiyorum, iyi insanlarla karşılaşmasını istiyorum. Sağlıklı çocukları olsun, kız çocukları olsun, seveyim...” (K26).

“...Gelecekte ben kendimi parkta torunlarımla oyun oynayarak görüyorum. Çocuklarım da arabasıyla gelmiş, bizi alacaklar. Gelecekte iyi olacağız...” (K15).

Kadınların (K33, K26 ve K15) ifadeleri, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, geleceğe dair umutlarını çocuklarının hayatında bir iyileşme ve onların refah içinde bir yaşam kurma olasılığına odakladıklarını göstermektedir. Kadınlar, yoksulluk ve zorluklarla geçen kendi yaşamlarının aksine, çocuklarının daha iyi bir gelecek inşa edebilmesini en büyük hayalleri olarak tanımlamaktadır. Çocuklarının evlenmesi, eğitim alması ve ekonomik bağımsızlık kazanmaları, mutlulukları anlamına gelmektedir. Bu beklentiler, yoksulluk içinde yaşayan kadınlar için bir umut kaynağıdır. Yoksulluk içinde yaşayan kadınlar için bu umut, yalnızca geleceğe dair bir motivasyon değil, aynı zamanda içinde bulundukları zor koşullara karşı bir direnç mekanizmasıdır. Çocuklar, daha iyi bir geleceğin kurgulanmasını sağlamaktadır. Kadınlar, çocukları için istikrarlı ve sağlıklı ilişkiler arzulamakta, çocuklarının daha iyi sosyal ilişkiler kurmaları ve sağlıklı bir aile hayatı sürdürmesi üzerinden bir gelecek tasavvur etmektedirler. Kadınlar, umutlarını ve hayallerini çocuklarının geleceği üzerinden tanımlarken, diğer taraftan bu durum kadınların kendi yaşamlarına dair kişisel hayaller kurma kapasitelerini de sınırlamakta ve onları fedakârlık üzerine kurulu bir yaşama sıkışmalarına yol açmaktadır. Kadınlar, çocuklarının gelecekte başarılı olmaları, mutlu evlilikler yapmaları ve kendilerine destek olabilmeleri umuduyla ayakta kalmaya çalışmaktalar. Bu umutlar, kadınların yoksullukla mücadelelerinde en önemli motivasyon kaynağı ve onlara duygusal bir dayanma noktası olmaktadır.

Kadınların (K14, K24 ve K28) ifadeleri, yoksulluk içinde yaşayan kadınların, gelecekte hala umut beslediklerini ve bu umutlarını çocuklarının daha iyi bir yaşam sürme ihtimali ile kendileri için huzurlu bir yaşam beklentisi üzerine inşa ettiklerini göstermektedir. Çocuklarının meslek sahibi olması, ekonomik bağımsızlık kazanması ve sağlıklı bir yaşam kurması, kadınlar için yoksulluğun getirdiği güvencesizlikten kurtulmanın bir yolu olarak görülmektedir. Bu umut, onların zor yaşam koşullarında duygusal bir dayanma noktası ve direnç mekanizması işlevi görmektedir:

“...Ah çok zor biraz ama zamanla olur mu? Olur. Ne olsa değişir? Herkes hak ettiğini alırsa değişir. Ama herkes hak ettiğinin üstüne almaya çalışırsa değişmez. En büyük hayalim çocuklarımın meslek sahibi olması ve ikisinin de birlik olup bana bir ev alması. Yani en azından yaşlılığımda rezil bir hayat yaşamak istemiyorum...” (K28).

“...Gelecekte kendimi iyi görüyorum ya. İyi olurum. İyi şeyler karşıma çıkar diyorum. Allah'ım diyorum, ben kimseye zarar vermedim. Benim gönlüm zengin... Her zaman iyi insanları karşıma çıkar diyorum. Güzel şeyler olur belki ya. Bilemeyiz ki hayatı, ne getireceğini bilemiyorsun ki...” (K14).

“...Gelecek deyince aklıma artık huzur geliyor, mutluluk geliyor. Hiçbir sıkıntı çekmemek geliyor. Allah'tan onları istiyorum ben. Başka bir şey istemiyorum. Yani evlatlarımın yüzünün gülmesini istiyorum...” (K24).

Kadınlar (K14, K24 ve K28), geleceğe dair beklentilerini, çocuklarının başarıları ve kendilerine daha iyi bir yaşam sunma ihtimali üzerinden şekillendirmektedir. Çocuklarının başarılarının kendilerinin yaşam kalitesini iyileştireceğini umut etmektedirler. Çocuklar, aynı zamanda yoksulluktan kurtulmanın bir yolu olarak görülmektedir. Diğer kadının (K14), “ben kimseye zarar vermedim” sözleri ise, yaşadığı zorlukların karşılığında bir tür hak ediş ve adalet beklentisini yansıtır. Bu umut, kadınların hayatlarında karşılaştıkları adaletsizliklere rağmen, gelecekte iyilik ve huzurun kendilerini bulacağına dair bir inancı ifade eder. Kadınlar, bu inancı bir tür manevi dayanak olarak kullanarak, günlük yaşamlarındaki zorluklara karşı direnç gösterirler. Diğer yandan kadınların deneyimledikleri zorluklar, gelecekteki en büyük beklentilerini huzur ve mutluluk üzerine kurgulamalarına da neden olmaktadır. Huzur, mutluluk ve güven aynı zamanda yaşamlarında eksikliğini hissettikleri temel duygulardır. Diğer bir kadının (K24), “gelecek deyince aklıma artık huzur geliyor, mutluluk geliyor. Hiçbir sıkıntı çekmemek geliyor” şeklindeki ifadeleri, kadınların gelecekte sıkıntısız bir yaşam arzusunu göstermektedir. Bununla birlikte ekonomik bağımsızlık ve iyi bir iş bulma arzusu, kadınların gelecek kurgularında önemli bir yer tutmaktadır.

Ekonomik bağımsızlık ve iyi bir iş bulma arzusu, çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınlar için daha iyi bir gelecek hayalinde merkezi bir rol oynamaktadır. Katılımcının (K6) ifadeleri, bu arzusunun yoksullukla mücadelede nasıl bir motivasyon kaynağı oluşturduğunu açıkça göstermektedir:

“...Şu anki koşullarımın değişeceğine inanıyorum tabii ki. Güzel bir işe girersem, kendimi yetiştirirsem, çalışırsam, hiç böyle işte yardımlara muhtaç olmazsam çocuklarım da mutlu olur. Ben de mutlu olurum. Bayağı bir güzel yerlere geleceğimize inanırım yani...” (K6).

Katılımcı (K6), yoksulluk döngüsünden çıkmanın bir yolu olarak iş bulma ve kendini geliştirme ihtiyacına dikkat çekerken, yardımlara bağımlı kalmadan yaşamını sürdürebilmenin hem kendisi hem de çocukları için mutluluk kaynağı olacağını belirtmektedir. Kadının ekonomik koşullarını iyileştirme hedefi, yoksullukla mücadelede merkezi bir rol oynamaktadır. Kadınlar, kendi çabalarıyla koşullarını değiştirebileceklerine inansalar da mevcut ekonomik ve toplumsal yapıların sağladığı sınırlı fırsatlar bu süreci zorlaştırmaktadır. Kadının (K6) vurguladığı gibi, çocuklarının mutluluğu ve refahı için daha iyi koşullara sahip olma arzusu, tek ebeveyn olarak yaşadığı zorlukları aşma motivasyonunu güçlendirmektedir. Ancak, bu

hayallerin gerçekleşmesi, iş bulma ve ekonomik koşulların iyileşmesi gibi unsurlara bağlı olduğu için belirsizdir. Çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılayarak onlara istikrarlı, güvenli ve mutlu bir yaşam sunma arzusu, yoksullukla mücadelede en büyük motivasyon kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır.

Çocuklarını tek başına büyüten yoksul kadınların, çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılayarak onlara güvenli ve mutlu bir yaşam sunma arzusu, yoksullukla mücadelede en güçlü motivasyon kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Katılımcının (K30) anlatıları, bu umudun ve mücadelenin yoksulluk bağlamında nasıl şekillendiğini göstermektedir:

“...En büyük hayalim çocuklarımla alakalı bir mutlu olmak, bir evde olmak. Onların bazı isteklerini yani çok iyi değil tabii ki, normal yerine getirebilmek yani. Günlük besinlerini alabilmesi çocukların, aynı yerde rahat olması, okula mutlu gidip gelmesi, yüzlerinin gülmesi, bir şeyden şikâyet çok etmemesi...” (K30).

Katılımcının (K30) çocuklarının “günlük besinlerini alabilmesi” ve “okula mutlu gidip gelmesi” gibi arzularını dile getirmesi, yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkilerini en aza indirme çabasını yansıtmaktadır. Kadın, çocuklarının mutlu ve sağlıklı bir şekilde büyümesi için ekonomik koşullarını iyileştirme gerekliliğinin farkındadır. Ancak yoksulluk, kadınların bu basit arzularını gerçekleştirmesini bile zorlaştırmaktadır. Bu durum, yoksulluk koşullarında annelik sorumluluğunun yoğunlaştığını ve kadınların kendi kişisel hayallerini geri plana atarak çocuklarının mutluluğunu merkeze koyduğunu açıkça göstermektedir. Çocuklarının “yüzlerinin gülmesi” ve “bir şeyden şikâyet çok etmemesi” gibi basit görünen arzular, kadınların geleceğe dair umutlarını şekillendiren temel unsurlar haline gelmiştir. Benzer şekilde, başka bir katılımcının (K17) ifadeleri, yoksulluk koşullarında çocuklarına daha iyi bir yaşam sunma çabasının kadınlar için ne kadar vazgeçilmez bir hedef olduğunu ortaya koymaktadır:

“...Ben herkes gibi mutlu olmak istiyorum. Çocuklarımla mutlu mesut yaşamak istiyorum...” (K17).

Kadınların, çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılayarak onları mutlu ve sağlıklı bir şekilde büyütme arzusu, onların yaşam mücadelesinde hem bir sorumluluk hem de bir umut kaynağı olarak belirginleşmektedir. Ancak bu umutların gerçekleşmesi, ekonomik koşulların iyileştirilmesi gibi dış faktörlere bağlıdır. Yoksulluk, kadınların yalnızca çocuklarının geleceğini değil, kendi bireysel hayallerini de sınırlayan bir engel olarak karşılarında durmaktadır. Sonuç olarak, yoksulluğun derin etkileri altında çocuklarının refahını sağlama

abası, kadınların hayallerini ve mücadelelerini şekillendiren temel bir motivasyon unsuru olmaktadır. ocuklarının mutluluğu, kadınlar için yalnızca bir hayal değil, aynı zamanda geleceğe dair umutlarını diri tutan bir direnç kaynağıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tezde, tek ebeveyn kadınların yoksulluğu nasıl deneyimledikleri, yoksullukla başa çıkmak için geliştirdikleri stratejiler ve bu sürecin toplumsal cinsiyet rolleriyle nasıl şekillendiği ele alınmıştır. Tek ebeveyn yoksul kadınların çok yönlü dışlanma ve yoksunlukları nasıl deneyimledikleri, yoksulluğun gündelik yaşam pratiklerine ve tüketim örüntülerine nasıl sirayet ettiği, tek ebeveyn olan kadınların yoksullukla başa çıkma stratejileri ve bu koşullar altında kendilerini ve geleceklerini nasıl konumlandırırdıkları analiz edilmiştir. Tez kapsamında elde edilen bulgular, kadınların, tek ebeveyn olmanın getirdiği çoklu sorumlulukların yanı sıra, toplumun cinsiyetçi beklentilerinden kaynaklanan sınırlandırmalarla karşı karşıya kaldığını göstermiştir. Kadınlar, temel ihtiyaçlarını dahi karşılamakta güçlük çekmektedirler. İş fırsatları erkeklere kıyasla oldukça sınırlıdır ve çoğu zaman geçici, güvencesiz işlerde düşük ücretle çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Elde edilen bulgular, kadınların ekonomik ve sosyal zorluklara karşı geliştirdikleri stratejilerin, onların toplumsal dışlanma ve cinsiyetçi beklentilerle baş etme çabalarını yansıttığını ortaya koymuştur. Kadınların annelik duyguları ve sorumlulukları hem içinde yer aldıkları yoksulluğu derinleştirmekte hem de hayatta kalma ve direnç geliştirme motivasyonlarını geliştirmektedir.

Araştırmanın bulgularına göre tek ebeveyn kadınların yoksulluk deneyimlerinin yalnızca maddi zorluklarla sınırlı kalmayıp, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve sosyal dışlanma gibi faktörlerle de şekillendiği görülmektedir. Kadınların anlatıları, yoksulluğun nesiller boyunca aktarılan bir miras olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, sosyal politikaların kadınların iş gücüne katılımını destekleyecek çözümler geliştirmesi önemlidir. Eğitim ve ekonomik fırsatların artırılması, yoksulluğun nesiller arası aktarımını azaltabilir. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalığı artıran programlar geliştirilmelidir. Kadınların içinde yaşadıkları/deneyimledikleri yoksulluk, sadece maddi yoksunlukları değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik boyutları da içeren bir dizi karmaşık soruna işaret etmektedir. Bu bağlamda, kadınların sosyal hayata katılımını sınırlayan toplumsal engellerin ortadan kaldırılması büyük önem taşımaktadır. Kadınların yoksullukla başa çıkabilmeleri için ekonomik desteklerin yanı sıra psikososyal desteklerin de sunulması gerekmektedir. Bu destekler, kadınların kendi ayakları üzerinde durmalarına yardımcı olacak özgüvenlerini ve becerilerini artırıcı programları içermelidir. Aynı zamanda, kadınların hakları konusunda bilinçlendirilmesi ve bu haklarını kullanmaları için gerekli bilgilere erişimlerinin sağlanması kritik bir rol oynamaktadır. Medyada kadın yoksulluğu konusunun ele alınışı ve kadınların temsili, toplumsal algıları ve politikaları şekillendirme gücüne sahiptir. Kadın yoksulluğuna

dikkat çeken belgeseller, televizyon programları, kampanyalar ve eğitim programları, toplumda kadınların yoksullukla mücadelesini daha görünür hale getirirken, kamuoyunun bilinçlenmesine de katkı sağlayabilir. Bu kampanyalar, cinsiyetçi normlara karşı toplumsal bir farkındalık yaratarak kadınların yoksullukla mücadelelerinde daha geniş bir destek sağlanmasına ve bu konuda duyarlılığın artmasına olanak tanıyabilir.

Tez kapsamında elde edilen diğer bulgulara göre, kadınların beslenme, sağlık ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamakta ciddi zorluklar yaşadıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu zorluklar, yalnızca fiziksel koşulları değil, aynı zamanda kadınların psikolojik ve duygusal iyi oluşunu da olumsuz etkilemektedir. Bunun yanı sıra, kadınların barınma koşulları da büyük bir sorun teşkil etmektedir. Birçok tek ebeveynli kadın, çocuklarıyla birlikte kalabilecekleri uygun fiyatlı, güvenli ve sağlıklı bir konut bulmakta güçlük çekmektedir. Özellikle düzensiz ve düşük gelir, yetmeyen sosyal yardımlar, kira fiyatlarının artması ve yaşam maliyetlerinin yükselmesi gibi nedenler, barınma konusunda ciddi sıkıntıların deneyimlenmesine neden olmaktadır. Kadınların barınma koşullarının kötüleşmesi, psikolojik ve fiziksel sağlıklarını da olumsuz etkilemektedir. Barınma sorunu, tek ebeveynli kadınların günlük yaşamlarını daha da zorlaştırmakta, çocuklarının eğitime ve sağlıklı gelişimlerine olumsuz etki yapmaktadır. Evdeki huzursuzluk ve güvensizlik, çocuklar için psikolojik travmalara yol açabilmektedir. Çoğu zaman, bu kadınlar geçici ve düşük kaliteli konutlarda kalmak zorunda kalırken, bir yandan da sürekli taşınma ve yer değiştirme zorunluluğu, aile bütünlüğünü ve çocukların duygusal güvenliğini tehdit etmektedir. Bu durum hem kadınların hem de çocukların uzun vadeli refahını ciddi şekilde tehdit etmektedir.

Araştırma bulguları kadınların ve çocuklarının yeterli ve dengeli beslenme konusunda da ciddi güçlükler yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Tek ebeveyn kadınlar, çocuklarının temel besin ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çekerken, genellikle ucuz ve besin değeri düşük gıdalara yönelmek zorunda kalmaktadır. Yetersiz beslenme, sadece fiziksel sağlık üzerinde olumsuz etkiler yaratmakla kalmaz, aynı zamanda çocukların gelişimini ve okul başarılarını da olumsuz yönde etkiler. Kadınlar, çoğu zaman kendi ihtiyaçlarını göz ardı ederek, sınırlı kaynaklarıyla çocuklarının yemek masraflarını ön planda tutmaya çalışmaktadır. Bu durum, ailedeki bireylerin sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesini zorlaştırmakta ve beslenme yetersizlikleriyle birlikte sağlık sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Beslenme yetersizlikleri, tek ebeveynli kadınların ruhsal sağlıklarını da olumsuz etkileyebilmektedir. Yetersiz ve düzensiz beslenme, anksiyete, depresyon gibi psikolojik sorunları artırabilir ve bu durum, kadının günlük yaşamını, iş hayatını ve çocuklarına yönelik bakımını zorlaştırır. Ayrıca, düşük gelirli ailelerde beslenme alışkanlıkları genellikle kaloriye dayalı, ancak besin değeri düşük yiyeceklerle sınırlı

kalmaktadır. Bu da uzun vadede kronik hastalıkların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Kadınlar, beslenme konusunda yaşadıkları bu sıkıntılarla başa çıkmaya çalışırken, aynı zamanda ekonomik sıkıntılarla mücadele etmekte ve bu durum, aile içindeki stres seviyelerini artırmaktadır. Bu da çocukların gelecekteki sağlık ve eğitim fırsatlarını olumsuz etkileyerek, toplumsal eşitsizlikleri derinleştirebilmektedir. Kadınların sağlık durumu, içinde yaşadıkları kültürel, siyasi ve sosyo-ekonomik yapıyla bağlantılıdır. Toplumda kadın, eğitimsiz, ücretli bir işte çalışmayan, toplumsal açıdan erkeklerle eşit platformda yer almayan, cinsiyetine bağlı bir iş bölümüne tabi olan ve yalnızca üreme kimliğiyle öne çıkan bir konumdaysa, bu tür toplumlarda kadınların sağlıklı olması da mümkün değildir (Adak, 2015: 126). Bu yüzden, kadınların yoksulluğuna yol açan tüm bu faktörlerin değişmesi savunulmalı, toplumsal cinsiyet önyargılarına karşı çıkılmalı ve bunların değiştirilmesi teşvik edilmelidir. Bu çerçevede, kadınların sağlığını ve yaşam koşullarını iyileştirmeyi hedefleyen bir sosyal değişim süreci başlatılmalıdır (Cohen 1994: 957). Kadınların sağlık hizmetlerine erişimi, yoksullukla mücadelede kritik bir öneme sahiptir. Özellikle yoksul kadınların üreme sağlığı hizmetlerine erişimi sağlanmalı ve bu hizmetler ücretsiz ya da düşük maliyetli olmalıdır. Ancak, tüm dünyada ve Türkiye’de sağlıkla ilgili sorunların başında sağlıkta eşitsizlikler gelmektedir. Sağlık bakımına en çok ihtiyaç duyan, hastalık ve ölümlülük riski yüksek olan yoksul insanlar, sağlık hizmetlerinden daha az yararlanırken; maddi durumu iyi ve sağlık bakımına daha az ihtiyaç duyanlar daha fazla kaynağa erişebilmektedir (Adak, 2018b: 130). Sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan bu tür engellerin ortadan kaldırılması, kadınların genel sağlık durumunu iyileştirecek ve yaşam kalitelerini artıracaktır. Kadınların yaşadığı yoksulluğa bağlı kaygı ve endişe, sağlık hizmetlerine erişimlerini daha da zorlaştırmakta, bu yüzden sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğini artıracak programların geliştirilmesi gerekmektedir.

Araştırma bulgularına göre, kadınların ekonomik olarak bağımsız hale gelmelerini sağlayacak istihdam olanakları sınırlıdır. Sosyal yardımlar geçici ve yetersizdir; bu da kadınların ekonomik güvencesizlik içinde kalmasına yol açmaktadır. Güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalmak, kadınların yoksulluk döngüsünü kıramamalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda nitelikli istihdam koşulları büyük önem taşımaktadır. Çalışma hayatına dahil olamayan kadınlar, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmakta zorlanmakta ve yoksulluk döngüsünden çıkamamaktadırlar. Bununla birlikte, birçok tek ebeveyn kadın, temizlik, tarım ve diğer kayıt dışı işlerde çalışmak zorunda kalmakta ve bu durum, sosyal güvencesiz ve düşük ücretli işlerde çalışmaları sonucunu doğurmaktadır. Bunun için tek ebeveyn kadınların iş bulmalarını kolaylaştıracak ve onların iş gücüne katılımını destekleyecek politikalar geliştirilmelidir. İş arama süreçlerinde kadınlara rehberlik ve destek sağlayacak danışmanlık

hizmetleri sunulmalıdır. İşverenlerin tek ebeveyn kadınları istihdam etmelerini teşvik edecek vergi indirimleri ve teşvikler uygulanmalıdır. Kayıt dışı istihdamla mücadele etmek için kadınların kayıtlı, sosyal güvenceli işlerde çalışmaları sağlanmalıdır. Temizlik, tarım ve diğer sektörlerde çalışan tek ebeveyn kadınlar için sosyal güvence ve haklarını koruyacak düzenlemeler yapılmalıdır. Kadınların kayıt dışı işlerden kurtulup, kayıtlı ve güvenceli işlere geçişini destekleyecek eğitim ve mesleki gelişim programları yaygınlaştırılmalıdır.

Tek ebeveynli aileler, giderek yaygınlaşan bir aile yapısını temsil etmektedir (Nieuwenhuis ve Maldonado 2018: 2). Bu aile yapısında özellikle kadınların yoksullukla mücadelesinde sosyal yardımlar önemli bir rol oynamaktadır. Ancak bu yardımlar tek başına yeterli olmayıp, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına yönelik bütüncül ve sürdürülebilir politikalarla desteklenmelidir. İşsizliği önleyici, tam istihdamı sağlayıcı ve sosyal güvenceli kayıtlı işler yaratmaya yönelik yoksul yanlı politikaların geliştirilmesi bu bağlamda zorunludur (Gül ve Sallan Gül, 2008: 89). Özellikle kadınların işgücü piyasasına erişimini kolaylaştıracak adımlar atılmalıdır. Tek ebeveyn kadınların yoksulluk deneyimlerini azaltmak amacıyla, yerel yönetimlerle iş birliği yapılarak kadınlara yönelik sosyal hizmetlerin çeşitliliği ve erişilebilirliği artırılmalıdır. Gece çalışma, toplumsal baskılar nedeniyle kadınlar için kısıtlıdır. Erkekler, gece işlerinde çalışırken ve toplumda cinsiyetçi olumsuz yargılara maruz kalmazken, kadınlar gece dışarıda olduklarında ‘namus’ ile ilişkilendirilen olumsuz algılar ve güvensiz koşullarla karşılaşmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların iş seçeneklerini daha da daraltmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak adına, yalnızca kadınları hedef alan değil, erkekleri de kapsayan eğitim programlarının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu programlar, toplumsal cinsiyet rolleri ve eşitlik konusunda farkındalığı artırmayı ve toplumsal normların dönüştürülmesini amaçlamalıdır. Ayrıca, kadınların iş gücüne katılımını desteklemek amacıyla, iş yerlerinde esnek çalışma saatleri ve uzaktan çalışma imkanları gibi esnek çalışma koşullarının teşvik edilmesi önerilmektedir. Bu, özellikle çocuklu kadınların iş ve aile yaşamını dengelemesini kolaylaştırabilir. Yoksullukla mücadelede toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetan politikaların eksikliği, kadınların dezavantajlı konumda kalmasına yol açmaktadır. Kadınların ekonomik, sosyal ve siyasi hayata eşit katılımını sağlayacak politikalar uygulanmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimleri yaygınlaştırılmalı ve bu konudaki farkındalık artırılmalıdır. Bu politikalar, kadınların güçlenmesini ve potansiyellerini tam olarak kullanmalarını desteklemelidir.

Tez kapsamında elde edilen bulgulardan, nitelikli istihdam koşullarına erişimin önemi ortaya çıkmaktadır. Bunun için meslek edindirme kursları, kadınların yeni beceriler kazanarak

iş gücüne katılmalarını sağlayabilir. Ayrıca kurs süresince sosyal yardımların devam etmesi, kadınların ekonomik olarak desteklenmesini ve eğitim sürecine odaklanmalarını sağlayabilir. Bu nedenle meslek edindirme kurslarının sayısı ve çeşitliliği artırılmalıdır. Kurs süresince kadınlara maddi destek sağlanmalı ve kursu başarıyla tamamlayan kadınlara iş bulma garantisi verilmelidir. Kurslara katılımı teşvik etmek için ulaşım ve çocuk bakım hizmetleri sunulmalıdır. Okuldan erken ayrılan ya da hiç eğitim alma şansı bulamayan kadınlar, iş hayatına katılımda ve ekonomik bağımsızlıkta büyük zorluklar yaşamaktadırlar. Erdoğan'ın (2023: 21) da belirttiği gibi, yoksullar sömürünün nesnesi olmakla birlikte, temsilin de nesnesi olup toplumda var olan yoksulluğun ve sosyal eşitsizliğin bir simgesi olarak da görülürler. Bu nedenle eşitsizliğin ve yoksulluk döngüsünün kırılması için kadınların eğitimlerini tamamlamaları için ikinci şans okulları ve yetişkin eğitim programları yaygınlaştırılmalıdır. Okuma-yazma kursları ve mesleki eğitim programları ücretsiz olarak sunulmalıdır. Eğitim süresince kadınlara maddi ve psikolojik destek sağlanmalıdır.

Tek ebeveyn kadınların ekonomik dezavantajlarını yalnızca gelir desteği sağlamakla çözüme kavuşturmak yetersiz kalmakta; bunun yanı sıra eğitim, istihdam fırsatları ve çocuk bakımına yönelik destekleri içeren bütüncül politikalar geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle güvencesiz ve geçici işlerde çalışan bu kadınlar için, iş piyasasına entegrasyonlarını kolaylaştıracak ve onlara uzun vadeli istihdam güvencesi sağlayacak fırsatlar sunulmalıdır. Bu bağlamda, iş gücü piyasasında kadınları dezavantajlı kılan yapısal sorunların ele alınması, kadınların toplumsal cinsiyet temelli yüklerinden dolayı karşılaştıkları engellerin azaltılmasına yönelik stratejiler geliştirilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca, sosyal yardımların niteliği ve kapsamı da yeniden gözden geçirilmelidir; sosyal yardımlar, yalnızca geçici destek sağlamaktan ziyade, kadınların iş gücü piyasasında kalıcı bir yer edinmelerini sağlayacak programlarla desteklenmelidir. Eğitim ve mesleki beceri kazandırma programları ile kadınların istihdam edilebilirliğini artırmak, yoksulluğun nesiller arası aktarımını engellemek açısından hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle, yoksulluğa karşı geliştirilecek politikaların, kadınların sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda yaşadıkları çok boyutlu yoksunlukları ele alan, uzun vadeli ve sürdürülebilir bir çerçevede yapılandırılması gerekmektedir.

Tez kapsamında elde edilen bulgular, ev ve çocuk bakımı ile ilgili destek mekanizmalarının eksikliğinin, kadınların hayatını daha da zorlaştırdığını göstermektedir. Ulaşım ve çocuk bakımı masrafları gibi temel gereksinimler bir yük olarak görülmektedir. Sosyal yardımlar çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Bu tür destekler, kadınların yaşamlarını sürdürebilmelerine katkı sağlasa da toplum içinde kendilerini yetersiz ve utanç içinde hissetmelerine yol açmaktadır. Tek ebeveyn kadınların aldıkları destekler/yardımlar, kadınların

yaşamlarını sürdürebilmeleri için yalnızca geçici bir çözüm sunmaktadır. Kadınların anlatılarında, çocuk bakımında destek eksikliği, sağlık hizmetlerine erişimdeki güçlükler ve güvencesiz çalışma koşulları ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar, kadınların kendi dayanıklılıklarını güçlendirme yollarını aramalarına ve dayanışma ağlarına olan bağımlılıklarını artırmalarına neden olmaktadır. Kadınların dayanışma /yardım/destek arayışları, içinde bulundukları cinsiyetçi ve eşitsiz koşullara karşı kendilerini ve çocuklarını koruma çabasıyla ilgilidir. Yoksullukla mücadelede sosyal yardımlar, kadınların yalnızlık hissini azaltıcı bir işleve de sahiptir. Eşi vefat eden kadınlara yapılan maaş yardımları önemli bir destek sağlamaktadır. Ancak, eşinden ayrılan kadınlar da benzer şekilde ekonomik güvenceye ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, eşinden ayrılan kadınlara da ekonomik destek sağlanması gerekmektedir. Eşi vefat eden kadınlara yapılan maaş yardımları devam ederken, eşinden ayrılan kadınlar için de benzer ekonomik destek programları oluşturulmalıdır. Bu maaşların miktarı, kadınların geçimlerini sağlayacak düzeyde olmalı ve kadınların ekonomik güvenliklerini artırmalıdır. Destek programları, kadınların ihtiyaçlarına göre esnek ve kapsayıcı bir şekilde düzenlenmelidir. Ayrım yapılmaksızın tüm tek ebeveyn kadınların sosyal ve ekonomik desteklere erişimini kolaylaştıracak politikalar geliştirilmelidir. Bunun yanı sıra, yoksullukla mücadelenin sürdürülebilir ve etkili olabilmesi için, yoksulluk yaşayan kadınların kendi deneyimlerini ve ihtiyaçlarını dile getirebilecekleri katılımcı platformlar oluşturulmalıdır. Bu platformlar, yoksullukla mücadele politikalarının belirlenmesi ve uygulanması süreçlerine kadınların aktif olarak katılımını sağlamalıdır. Böylece, kadınların deneyimlerinden ve bilgi birikimlerinden yararlanılarak daha kapsayıcı ve etkin politikalar geliştirilmelidir.

Araştırma bulguları, geleceğe dair belirsizliğin umutsuzluk ve çaresizlik duygularına yol açtığını göstermektedir. Kadınlar anlatılarında çocuklarının eğitim ve refahı konusundaki endişelerini sıklıkla dile getirmişlerdir. Geleceğe yönelik umutlar çoğunlukla çocukların iyi bir eğitim alarak daha iyi koşullarda bir hayat sürmeleri üzerinedir. Kadınlar, çocuklarının yoksulluktan kurtulmaları için eğitim yoluyla toplumsal basamakları tırmanmalarını ummaktadırlar. Kendi gelecekleri konusunda ise büyük oranda umutsuzluk hâkimdir. Kendileri için hayal kurmayı bırakmış, tüm beklentilerini çocuklarına yansıtmışlardır. Tek ebeveyn kadınlar, deneyimledikleri tüm zorluklara rağmen çocuklarını ayakta tutma, onlara daha iyi bir gelecek sağlama gayreti içindedirler. Bu bağlamda, geleceğe yönelik umutları artıracak sosyal hizmet projeleri kadınların kaygılarını hafifletebilir. Çocukların eğitimi için özel burs programları ve destekler sağlanmalı, uzun vadeli güvence mekanizmaları oluşturulmalıdır.

Eğitim yardımlarının yetersiz olması, çocukların eğitimlerini sürdürememelerine ve yoksulluk döngüsünden kurtulmalarının zorlaşmasına neden olmaktadır. Bu durum, toplumun

geleceği olan çocukların eğitim fırsatlarını etkileyerek sosyal adaletsizliği derinleştirebilir. Yoksulluğun sadece maddi değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal boyutları olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle, eğitim yardımlarının sadece maddi destekle sınırlı kalmaması, aynı zamanda çocukların psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını da karşılayacak şekilde genişletilmesi gerekmektedir. Vildan Yavuz'un (2022) da belirttiği gibi, yoksulluk toplumun tüm kesimleri tarafından ödenen bir bedeldir. Gelecekte ağır bedeller ödememek için, toplumun geleceği olan çocuklar için eğitim yardımlarının miktarının artırılması ve kapsamının genişletilmesi gerekmektedir. Eğitim yardımları, çocukların tüm eğitim masraflarını karşılayacak şekilde düzenlenmeli ve çocuklara eğitim süreçlerinde destek olunmalıdır. Çocukların eğitimlerini sürdürebilmeleri ve yoksulluk döngüsünden kurtulabilmeleri için eğitim yardımlarının miktarının artırılması, kapsamının genişletilmesi ve çocukların psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu şekilde, toplumun geleceği olan çocukların daha iyi bir geleceğe sahip olma şansı artırılabilir. Çocuk bakım hizmetleri ve bu konuda kadınların deneyimledikleri sorunlar, tek ebeveyn kadınların çalışma hayatına katılımını engellemektedir. Kreş hizmetlerinin yetersizliği, kadınların çalışma hayatında dezavantajlı duruma düşmelerine neden olmaktadır. Bu nedenle belediyeler ve devlet kurumları tarafından ücretsiz ya da düşük maliyetli kreş hizmetleri sağlanmalıdır. Çalışma saatlerine uygun esnek kreş hizmetleri sunulmalıdır. Kreşlerin kalitesi ve erişilebilirliği artırılmalıdır.

Araştırma bulguları, yoksulluğun yalnızca ekonomik boyutunu değil, aynı zamanda sosyal, psikolojik ve kültürel etkilerini de gözler önüne sergilemektedir. Kadınların yaşadığı yoksulluk, maddi yoksunlukların ötesinde, sosyal ve psikolojik zorlukları da kapsamaktadır. Yoksulluğun neden olduğu kaygı ve korkular, kadınların karar alma süreçlerini etkileyerek yaşam kalitelerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bağlamda, sosyal politikaların kadınların özel ihtiyaçlarını dikkate alacak şekilde yeniden düzenlenmesi ve kadınların ekonomik, sosyal ve siyasi hayata eşit katılımlarını sağlayacak politikaların uygulanması büyük önem taşır. Kadının statüsünü ve sağlığını geliştirmeye yönelik yatırımlar, aslında topluma yapılan yatırımlardır (Adak, 2015: 263). Ayrıca, toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerinin yaygınlaştırılması ve bu konudaki farkındalığın artırılması, kadınların güçlenmesine katkı sağlayarak toplumsal yapının daha adil ve dengeli bir yapıya kavuşmasına destek olacaktır.

Yoksullukla mücadelede kadınların hukuki haklarını koruyacak ve onlara adil muamele sağlayacak mekanizmaların güçlendirilmesi de hayati öneme sahiptir. Kadınların maruz kaldığı ayrımcılık ve şiddetle mücadele etmek için etkin hukuki düzenlemeler yapılmalı ve bu düzenlemelerin uygulanması sağlanmalıdır. Kadınların adalete erişimini kolaylaştıracak hukuki

yardım hizmetleri yaygınlaştırılmalı ve kadınların bu hizmetlere erişimi sağlanmalıdır. Kadınlara yönelik psikolojik destek ve danışmanlık hizmetlerinin sunulması, yalnızca ekonomik destek değil, aynı zamanda sosyal ve duygusal dayanıklılığı güçlendirecek adımlar arasında yer almalıdır. Bu kapsamda, toplumda tek ebeveyn kadınlara yönelik olumsuz algıların değişmesi için farkındalık kampanyaları düzenlenmeli; kadınların toplumsal ve ekonomik hayata entegrasyonlarını sağlayacak kapsayıcı ve bütüncül sosyal politikalar geliştirilmelidir.

Antalya Kadın Yoksulluğu Çalıştayında (2023), kadın yoksulluğunun önlenmesi için sosyal, ekonomik ve eğitim odaklı çeşitli politika önerileri geliştirilmiştir. Bu öneriler arasında, kadınların hukuki haklarını öğrenmelerinin sağlanması ve boşanmış kadınlara, kendilerini toparlayıp güçlenene kadar sosyal yardım ve terapi desteğinin sunulması vurgulanmıştır. Kadın katılımcılardan biri (K9), “şu andaki halimize göre psikolojim çok kötü. Çok kötüyüm şu anda. Bak akşam mesela hastalandım, hiç kimse yoktu yanımda, hiç kimse gelmedi, hiç kimse olmuyor. Çocuklara ne diyeceksin o küçücük çocuklara?” diyerek yaşadığı yalnızlık ve çaresizliği ifade etmiştir. Bu ifade, kadınların duygusal yüklerini hafifletmek ve dayanıklılıklarını artırmak için daha kapsamlı destek mekanizmalarının önemini vurgulamakta ve çalıştayda geliştirilen politika önerileriyle araştırma bulguları arasındaki uyumu ortaya koymaktadır. Ayrıca çalıştayda, kadınların kayıtlı istihdamının teşvik edilmesi ve nafakanın ödenmesi ile artırılması; kadınların ev içindeki emeklerinin de nafaka hesaplamalarına dahil edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Kadın katılımcılardan biri (K14), “gıda olarak alamadıklarım var. E bazen mesela bir şey yapmak istiyorum, el vermiyor, gıda olarak bayağı ben bazen sıkıntı yaşıyorum.” diyerek, ekonomik zorluklarını dile getirmiştir. Bir diğer kadın katılımcı (K15) ise, “aldığım yardımlar yetmiyor, yeter mi?” diyerek mevcut desteklerin yetersizliğine dikkat çekmiştir. Kadın katılımcıların ifadeleri, kayıtlı istihdamın teşvik edilmesi ve kadınların ekonomik bağımsızlıklarını artıracak politikaların önemini net bir şekilde vurgulamakta; ayrıca katılımcıların aktarımları, çalıştayda geliştirilen politika önerileriyle araştırma bulguları arasındaki paralelliği ortaya koymaktadır. Söz konusu çalıştayda çocuk bakımını desteklemek amacıyla, okul öncesi eğitimin ücretsiz hale getirilmesi ve çok çocuk sahibi olma anlayışı yerine “bakıp/geliştirebileceği kadar çocuk” anlayışının benimsenmesi önerilmiştir. Bir kadın katılımcı (K7), “çocuklarımin her istediği olmuyor, benim her istediğim olmuyor. Şöyle söyleyeyim, hani çocuklarımin sadece ihtiyaçları karşılansın yani, ben önemli değilim.” diyerek, çocuklarımin ihtiyaçlarını karşılamının kendisi için öncelik olduğunu ve bu süreçte yaşadığı zorlukları dile getirmiştir. Bu anlatı, çocuk bakım maliyetlerinin ailelere getirdiği yükü vurgulamakta ve katılımcıların deneyimleri ile çalıştayda geliştirilen politika önerilerinin birbiriyle nasıl örtüştüğünü göstermektedir. Evlilik öncesi eğitim programlarının ve anne-baba

okullarının zorunlu hale getirilmesi, çalıştayda aile eğitimlerinin güçlendirilmesine yönelik bir diğer önemli öneri olarak sunulmuştur. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin erken yaşlardan itibaren yerleşmesi için okul öncesi ve aile eğitimi dahilinde toplumsal cinsiyet eşitliği eğitiminin verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, masallar, öyküler, ders materyalleri ve çizgi karakterlerin de toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyecek şekilde düzenlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu öneriler, çalıştayda sunulan eğitim programlarının, araştırma sonuçlarıyla tutarlılık sergileyerek kadınların yaşam mücadelesine ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin güçlendirilmesine yönelik ortak bir perspektifi ortaya koyduğunu göstermektedir.

Yoksulluk hayatın belli bir döneminde işsizlik, gelir kaybı, hastalık gibi nedenlerle geçici olarak deneyimlenebilir. Ancak yoksulluğun beş yıldan fazla sürmesi durumunda kronikleştiği kabul edilmekte ve yoksulluktan kurtulmanın güçleştiği görülmektedir (Boztilki, 2023). Çalıştayda ele alınan öneriler ve kadınların aktardığı deneyimler, bu kronikleşme riskini azaltacak sosyal, ekonomik ve eğitim politikalarının önemine dikkat çekmektedir. Kadın yoksulluğunu incelemek, bu olgunun kadınların yaşamlarını çok yönlü olarak etkilediğini ve toplumsal yapıda derin izler bıraktığını göstermektedir. Özellikle tek ebeveyn kadın hanelerde, kadının anne olma yaşının düşmesi gibi faktörlerin yoksulluğun gelecek nesillere aktarılma riskini artırdığı düşünüldüğünde, bu tür politikaların uygulanması, toplumsal eşitlik ve sürdürülebilir bir gelecek açısından büyük önem taşımaktadır.

Araştırmanın örnekleminin belirlendiği Antalya Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı, sosyal yardımlar ve dayanışma projeleri ile kentin ihtiyaç sahibi vatandaşlarına önemli destekler sağlamaktadır. Belediyenin yoksulluk ve ekonomik zorluklarla mücadele eden bireylere yönelik gıda yardımları, nakdi yardımları, sosyal kart gibi uygulamaları, Antalya gibi yaşam maliyetlerinin yüksek olduğu bir şehirde özellikle tek ebeveynli ailelerin yükünü bir nebze de olsa hafifletmektedir. Bu hizmetlerin çeşitlendirilmesi ve sürekliliğinin sağlanması, kente daha güçlü bir sosyal dayanışma yapısı kazandırmakta, insanların temel ihtiyaçlarını karşılamalarına katkı sunmaktadır.

Belediyenin eğitim alanında gösterdiği hassasiyet, çocukların eğitim ihtiyaçlarına yönelik eğitime destek bursu gibi desteklerle kendini göstermektedir. Bu destekler, tek ebeveynli ailelerin çocuklarının eğitimlerini sürdürmelerine katkı sağlarken, ebeveynlerin çocuklarına daha iyi bir gelecek hazırlama kaygısını hafifletmektedir. Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin eğitim desteği sunması, daha donanımlı bireylerin yetişmesine ve toplumda fırsat eşitliğinin güçlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu tür desteklerin artırılması, çocukların eğitim süreçlerindeki engelleri kaldırarak, kadınların çocuklarına dair umutlarını yükseltebilir.

Belediyenin sağlık hizmetlerine erişim konusunda sağladığı destekler, ailelerin yükünü hafifletmektedir. Kadınlar, temel sağlık ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmakta ve özellikle ulaşım maliyetleri gibi ek masraflar yüzünden tedavi süreçlerinden uzak kalmaktadır. Belediyenin sağlık hizmetlerine erişimi artırıcı girişimleri, kadınların ve çocukların sağlık standartlarını yükseltmekte, toplumda sağlıklı bir yapı inşa edilmesine katkı sağlamaktadır. Ulaşım desteği veya ilaç yardımı gibi uygulamaların eklenmesi, sağlık hizmetlerinin daha erişilebilir olmasını sağlayarak kadınların sağlık ihtiyaçlarını karşılama sürecini kolaylaştırabilir.

Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin sosyal hizmetler alanındaki bu kapsamlı destek ağı, yalnızca kısa vadeli ihtiyaçları karşılamakla kalmayıp, vatandaşların uzun vadeli refahını hedefleyen bir sosyal sorumluluk anlayışını da yansıtmaktadır. Ancak 33 kadının görüşlerinden anlaşıldığı üzere, sunulan bu hizmetler bazı noktalarda yetersiz kalmakta ve daha geniş bir destek ağına ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin, kadınlar temel ihtiyaçlarını karşılarken ek maddi yardımların yanı sıra psikolojik destek ve iş imkanları gibi alanlarda da belediyeden destek beklemektedir. Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin psikolojik danışmanlık hizmetlerini arttırması, tek başına çocuk yetiştiren kadınların karşılaştıkları duygusal zorlukları hafifletebilir ve onların yaşam mücadelesini daha güçlü şekilde sürdürmelerini sağlayabilir. Öte yandan kadınların iş gücüne katılımını desteklemek amacıyla mesleki eğitim programları ve istihdam projelerinin artırılması, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına katkı sağlayacaktır. Özellikle çocuklu kadınların yarı zamanlı veya esnek çalışma imkanlarına erişebilmesi için destek sağlanması, onların iş hayatına daha kolay katılmalarına olanak tanıyacaktır. Böylece kadınlar, çocuklarının ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilirken, ekonomik bağımsızlıklarını kazanma yolunda da önemli bir adım atmış olacaklardır. Antalya Büyükşehir Belediyesi, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının sosyal yaşama katılımı konularında farkındalık çalışmaları yürüterek, kadınların iş hayatına katılımlarını teşvik edebilir. Toplumsal yargılar ve ayrımcılık gibi sorunlarla mücadele etmek için seminerler ve kampanyalar düzenlemek, toplum genelinde daha kapsayıcı ve destekleyici bir bilinç oluşturabilir. Kadınların iş yaşamında karşılaştıkları bu zorlukların aşılmasına katkıda bulunmak, onların sosyal hayata katılımlarını kolaylaştırarak toplumsal eşitliğin sağlanmasına destek sunacaktır.

Antalya Büyükşehir Belediyesi, tek ebeveyn olarak ekonomik sıkıntılar içinde çocuk büyüten annelerin ve çocuklarının tatil deneyimi yaşamasına olanak tanıyan bir program geliştirebilir. Antalya gibi bir turizm kentinde denize gitmemiş veya hiç tatil yapmamış aile veya çocuk kalmaması gerektiği düşüncesiyle, çocuklar ve aileleri için doğada bir gün geçirip rahatlayabilecekleri günübirlik tatil programları, deniz veya doğa etkinlikleri, müze gezileri ve

sosyal etkinlikler organize edilebilir. Ayrıca, belediyeye ait sosyal tesislerde uygun fiyatlı veya ücretsiz konaklama olanakları sağlanarak çocuklar için hep hatırlayacakları anılar yaratabilir. Bu tür bir tatil programı, ekonomik olarak dezavantajlı ailelerin çocuklarının gelişimine katkıda bulunurken, annelerin de kendilerini bir nebze olsun yenilenmiş hissetmelerine olanak tanıyacaktır. Böylelikle kadınlar, çocuklarına güzel bir tatil deneyimi sunabilmenin mutluluğunu yaşarken, çocuklar da yeni yerler görüp sosyalleşme imkânı bulacaktır.

Antalya Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı, sosyal hizmetlerini genişleterek ve çeşitlendirerek, kentte yoksullukla mücadelede etkin bir rol oynamaktadır. Belediyenin sunduğu desteklerin kapsamını artırması, kadınların ekonomik, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarına daha kapsamlı bir şekilde yanıt verecek; kadınların toplum içinde daha sağlam bir yer edinmelerine olanak tanıyacaktır. Bu kapsamlı sosyal destek ağı, yalnızca kadınların değil, kentte yaşayan tüm vatandaşların yaşam kalitesini artırarak, Antalya'yı daha yaşanabilir ve güvenilir bir şehir haline getirecektir. Bu sosyal destek hizmetleri, yalnızca Antalya'da değil, Türkiye genelindeki belediyeler için de ilham kaynağı olmalıdır. Gıda yardımları, sosyal kart uygulamaları ve eğitim destekleri gibi konularda sunduğu hizmetler, yerel yönetimlerin sosyal politikalarını çeşitlendirebilecek önemli uygulamalar olarak öne çıkmaktadır. Diğer belediyeler de bu tür kapsamlı ve bütüncül destek programları geliştirmek suretiyle, özellikle dezavantajlı grupların yaşam kalitesini artırabilir ve toplumsal dayanışmayı güçlendirebilir. Bu tür uygulamalar, yerel düzeyde yoksullukla mücadelede daha etkili bir yaklaşım geliştirilmesine olanak sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Adak, N. (2010). “Sosyal Bir Problem Olarak İşsizlik ve Sonuçları”. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(2), 105-116.
- Adak, N. (2015). *Sağlık Sosyolojisi Kadın ve Kentleşme*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Adak, N. (2018a). “Sosyoloji ve Sosyal Problemler”. Adak, N. (Ed.). *Sosyal Problemler Sosyolojisi: Dünya’den ve Türkiye’den Örnekler*. Siyasal Kitabevi, Ankara, 15-34.
- Adak, N. (2018b). “Sağlıkta Sosyal Problemler”. Adak, N. (Ed.). *Sosyal Problemler Sosyolojisi: Dünya’den ve Türkiye’den Örnekler*. Siyasal Kitabevi, Ankara, 99-133.
- Adak, N. (2020a). “Günümüz Toplumlarında Sağlığa İlişkin Riskler”. Adak, N. (Ed.). *Sağlık Sosyolojisinde Güncel Tartışmalar*. Nobel Yayın, Ankara, 13-32.
- Adak, N. (2020b). “Evlilik mi? Birlikte Yaşama mı?”. Adak, N. (Ed.). *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar*. Siyasal Kitabevi, Ankara, 221-246.
- Aksan, G. (2015). *Yoksulluk ve Dayanışma Ağları*. Çizgi Kitabevi, Konya.
- Antalya Kadın Yoksulluğu Çalıştayı Sonuç Raporu (2023). Antalya. https://tukd.org.tr/uploads/faaliyet/dosya_antalya-kadin-yoksullugu-calistayi-sonuc-raporu-10-03-2023-9.docx (erişim tarihi: 02.10.2024).
- Alptekin, D. (2014). “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Örüntüsünde Kadının Yoksulluğu ve Yoksunlukları”. Topçuoğlu, A., Aksan, G., Alptekin, D. (Ed.). *Yoksulluk ve Kadın*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 15-33.
- Arabacı, R. Y. (2021). *Yoksulluk Kavram, Ölçüm, Mücadele*. Dora Yayıncılık, Bursa.
- Bastos, A, Casaca, S. F. Nunes, F. ve Pereirinha J. (2009). “Women and Poverty: A Gender-Sensitive Approach”. *The Journal of Socio-Economics* 38(5): 764-78. doi: 10.1016/j.soc.2009.03.008.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2017). *Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*. (Çev. Ü. Öktem), Sarmal Yayınevi, İstanbul.

- Beaudoin, M. (2022). *Yoksulluğun Tarihi*. (Çev. T. Kaban), Liberus Kitap, İstanbul.
- Bora, A. (2019). “Yok-sanma: Yoksulluk-Maduniyet ve “Fark Yaraları””. Erdoğan, N. (Ed), *Yoksulluk Halleri*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bowen, G. L., Desimone, L. M. ve McKay, J. K. (1994). “Poverty and the Single Mother Family: A Macroeconomic Perspective”. *Marriage & Family Review* 20(1-2): 115-42. doi: 10.1300/J002v20n01_06.
- Yavuz, V. (2022). “Yoksulluk ve Çevre Sorunsalı”. İmamoğlu, İ, K, Sezer, F. (Ed.), *Farklı Bakış Açılılarıyla Yoksulluk Çalışmaları*. Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.
- Boztilki, M. (2023). *Sosyal Politika Perspektifinden Tek Ebeveynli Aileler ve Yalnız Anneler*. Çizgi Kitabevi, İstanbul.
- Budak, Y. (2023). *Yoksulluk, Sosyal Dışlanma ve Yaşam Kalitesi*. Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.
- Buvinić, M. (1997). Women in Poverty: A New Global Underclass. *Foreign Policy*, 38-53.
- Bükecik, E. ve Özkan, B. (2018). “Kadına Yönelik Şiddet: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Sağlığına Etkisi”. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(2), 33-37.
- Chant, S. (2014). “Kadın Hane Reisliği ve Yoksulluğun Kadınsılaşması: Olgular, Kurgular ve Gelecek Stratejileri”. Topçuoğlu, A., Aksan, G., Alptekin, D. (Ed.). *Yoksulluk ve Kadın*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 34-88.
- Chodorow, N. (2021). *Anneliğin Yeniden Üretimi: Psikanaliz ve Toplumsal Cinsiyetin Sosyolojisi*. (Çev. D. T. Tatar). Phoenix Yayınları, Ankara.
- Cohen, M. (1994). “Impact of Poverty on Women’s Health”. *Canadian Family Physician* 40: 949-958.
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. (Çev. Ed. M. Bütün ve S. B. Demir), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Çarpar, M. C. (2020). Sosyolojide İki Niteliksel Desen: Fenomenolojik ve Etnografik Araştırma. *The Journal of Social Science*, 4(8), 689-704.
- Dama, N. (2022). *Türkiye’de Sosyal Yardımların Sosyal Refah Üzerindeki Etkisi*. Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.

- Denzin, N. K. ve Lincoln, Y. S. (2018). *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. SAGE.
- Erdoğan, N. (2019). “Garibanların Dünyası: Türkiye’de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine İlk Notlar”. Erdoğan, N. (Ed.), *Yoksulluk Halleri*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, N. (2023). *Kayıp Halk Günümüzde Yoksulluk Halleri*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Fidan, F. Z. (2016). *Yoksulluk Kıskaçında Kadın*. Opsiyon Kitap, İstanbul.
- Geertz, C. (2017). *The Interpretation of Cultures*. Basic Books, New York.
- Gökdayı, İ. (2019). *Unutulmuş Ötekiler Yoksulluk ve Çevre Bağlamında Kırsal Yoksullar*. Hiper Yayınları, İstanbul.
- Gül, H. ve Sallan Gül, S. (2008). “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları”. Oktik, N. (drl). *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*. Yakın Kitabevi Yayınları, İzmir.
- Harris, K. M. (1993). “Work and Welfare Among Single Mothers in Poverty”. *American Journal of Sociology* 99(2): 317-52. doi: 10.1086/230267.
- Hoban, D. (2022). “Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma İlişkisi Üzerine Nitel Bir Çalışma”. Öcal, A. T. (ed.). *Sosyal Politika Ekseninde Yoksulluk Güncel Sorunlar ve Tartışmalar*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Işık, O. (2022). *Eşitsizlikler Kitabı 2000’ler Türkiye’sinde Gelir, Tüketim ve Değişim*. İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. M. (2001). *Nöbetleşe Yoksulluk Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- İnsel, A. (2001). “İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri”. *Toplum ve Bilim*, 89: 62-72.
- Jourdain, A. ve Sidonie, N. (2016). *Pierre Bourdieu’nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları*, (Çev. Ö. Elitez), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kalaycı, S. ve Aytış, Z. (2023). *Kadın Yoksulluğu Sorunu ve Mücadele*. Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.
- Kapar, R. (2018). “Türkiye’de Sosyal Yardım Sisteminde Çalışma Yoklaması”. Kutlu, D. (drl). *Sosyal Yardım Alanlar Emek, Geçim, Siyaset ve Toplumsal Cinsiyet*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karagöz, S. (2020). “Türkiye’de Sosyal Devletin Sosyal Yardım Bağlamında Değerlendirilmesi”. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 146-169.

- Kart, E. (2021). “Yeni Yoksulluk ve Hükümlülük: Dışlanma Halinin Çoklu Görünümleri ve Toplumsal İçermenin İmkanları Üzerine”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (46), 259-288.
- Kavşut, F. (2015). “Tek Ebeveyn Olan Kadınlarından Sosyal Dışlanmışlık Sorunu: Ankara örneği”. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 2015, 50(1): 48-67.
- Koçancı, M. (2019). *Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Açısından Yoksul Sosyal Konutları “Türkiye’de Sosyal Konut Politikaları ile Yoksulluğun Yönetimi”*. Dora Yayıncılık, Bursa.
- Körükmez, L. (2008). “Kent Yoksulluğu ile Mücadelede Kadınların Geliştirdiği Stratejiler ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini”. Oktik, N. (drl). *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*. Yakın Kitabevi Yayınları, İzmir.
- Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Maldonado, L. C. ve Nieuwenhuis R. (2015a). *Single-Parent Family Poverty in 24 OECD Countries: A Focus on Market and Redistribution Strategies*. LIS Center Research Brief. SocArXiv. doi: 10.31235/osf.io/w9htc.
- Maldonado, L. C. ve Nieuwenhuis R. (2015b). “Family Policies and Single Parent Poverty in 18 OECD Countries, 1978–2008”. *Community, Work & Family* 18(4): 395-415. doi: 10.1080/13668803.2015.1080661.
- Maldonado, L. C. (2017). *Doing Better for Single-Parent Families: Poverty and Policy across 45 Countries*. UCLA.
- Maxwell, J., A. (2018). *Nitel Araştırma Tasarımı Etkileşimli Bir Tasarım*. (Çev. Ed. M. Çevikbaş), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Mingione, E. (2006). “Güney Avrupa Refah Modeli ve Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Mücadele”. Buğra, A., Keyder, Ç. (ed.). *Sosyal Politika Yazıları*. İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Neuman, W. L. (2020). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar Cilt 1*. (Çev. Ö. Akkaya), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Nieuwenhuis, R. ve Maldonado L. C. (2018). “Single-Parent Families and in-Work Poverty”. *Handbook on In-Work Poverty*, H. Lohmann ve I. Marx. (Ed.), Edward Elgar Publishing.

- Ocak, E. (2019). “Kadınlar ve Hane: “Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?”. Erdoğan, N. (Ed), *Yoksulluk Halleri*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özar, Ş., Kutlu, Y. ve Mülayim, G. (2022). “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Bağlamında Kadın Yoksulluğu”. *Cogito*, 105-106: 87-112.
- Özateş Gelmez, Ö. S. (2018). “Sosyal Yardımların Toplumsal Cinsiyetli Doğası: Cinsiyetçi İş bölümünün Yeniden Üretimi”. Kutlu, D. (drl). *Sosyal Yardım Alanlar Emek, Geçim, Siyaset ve Toplumsal Cinsiyet*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özgüler, V. (2022). *Gelir, Servet ve Yoksulluk*. Nisan Kitabevi, Ankara.
- Öztepe, N. D. (2021). “Sosyal Yardımların Kadın Yoksulluğu ile Mücadelede Etkisi”. Güneş, S., Öztepe, N., D. (Ed). *Kadın ve Yoksulluk*. Ekin Yayınevi, Bursa, 523-543.
- Öztürk, N. ve Öztürk, Y. (2010). *Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları*. Palme Yayıncılık, Ankara.
- Pearce, D. (1978). “The Feminization of Poverty: Women, Work, and Welfare”. *Urban and Social Change Review*.
- Spiegelberg, H. (2021). *Fenomenolojik Hareket Tarihsel Bir Giriş*. (Çev. S. Bayazit), Pinhan Yayıncılık, İstanbul.
- Şenses, F. (2019). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Taşgın, N. Ş. (2017). *Yoksulluk, İnsan Hakları ve Sosyal Hizmetler*. Nika Yayınevi, Ankara.
- Tekindal, M. ve Arsu, Ş. U. (2020). *Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı ve Sürecine Yönelik Bir Derleme*. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 20(1), 153-172.
- Topateş, A. T. (2021). “Kadınların Yoksullukla Mücadele Stratejileri Çerçevesinde Tüketim Olgusu”. Güneş, S., Öztepe, N., D. (Ed). *Kadın ve Yoksulluk*. Ekin Yayınevi, Bursa, 381-403.
- Topçuoğlu, A. ve Aksan, G. (2014). “Türkiye’de Yoksullukla Mücadele, Sosyal Yardımlar ve Kadınlar”. Topçuoğlu, A., Aksan, G., Alptekin, D. (Ed.). *Yoksulluk ve Kadın*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 129-162.
- TÜİK, (2024). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-ve-Yasam-Kosullari-Istatistikleri-2023-53841>, “Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2023 (Düzeltilmiştir)”, (erişim tarihi: 12.10.2024).

- Türkoğlu, İ. (2013). “Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye’de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik”.*Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(3), 275-305.
- Uğur, M. S. (2022). *Yoksulluğun Farklı Boyutları ve Çok Boyutlu Yoksulluk*. Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.
- UNICEF, (2023). <https://www.unicefturk.org/yazi/asiri-yoksulluk-cocuklara-yuk>, “Aşırı Yoksulluk Çocukların Omuzuna Yük”, (erişim tarihi: 19.06.2024).
- Yıldırım A. ve Şimşek H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım, S. (2018). “Yoksulluk Nedenleri”. Cerev, G., Yenihan, B. (ed.). *Yoksulluk Farklı Boyutlarıyla*. Dora Yayıncılık, Bursa.
- Yılmaz, Z. (2011). “Yoksulluğun Ontolojik Kavranışı”. *Toplum ve Bilim*, 122: 123-161.
- Yiğit, E. (2022). “Mekân ve İki Kadın: Esnekleşme ve ‘Güvencenin Taşeronlaşması’ Üzerine Bir Anlatı”. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 5(2), 373-396.
- Zagel, H., Hübgen S. ve Nieuwenhuis R. (2021). “Diverging Trends in Single-Mother Poverty across Germany, Sweden, and the United Kingdom: Toward a Comprehensive Explanatory Framework”. *Social Forces*, doi: 10.1093/sf/soab142.
- Zahavi, D. (2019). *Fenomenoloji: İlk Temeller*. (Çev. S. Bayazit), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Zengin, E., Şahin, A. ve Özcan, S. (2012). “Türkiye’de Sosyal Yardım Uygulamaları”. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 19(2), 133-142.

EK 1- GÖRÜŞME ÖRNEĞİ (K16)

“...Otuz altı yaşındayım. Kendim ve iki çocuğumla birlikte yaşıyorum. Birinci sınıfa ve ikinci sınıfa gidiyorlar. Sekiz ve yani altı buçuk yedi yaşında diyeyim. Yaklaşık bir iki yıldır çocuklarıma tek bakıyorum. Boşandım. Geçimsizlik nedeniyle diyeyim. Yani bu ikinci evliliğimden olan çocuklarım ve ilk evliliğimden olan çocuğum var. O da bende kalıyor ama sık sık büyük nenemize gider gelir. Okul oraya daha yakın olduğu için orada kalıyor. İki evlilik yaptım. O on beş yaşında. Burada kalmıyor ama buraya da geliyor gidiyor, sürekli ikamet etmiyor maalesef. İlk eşimle geçimsizlik, ikinci eşimle de geçimsizlik, maddi sıkıntılar nedeniyle boşandık... Antalyalıyım. Kiram iki bin iki yüz elli. Yardımlarla geçiniyorum. Sanırım yeşil kartlıyım, gidip hiçbir şekilde bir yere başvurmam. Daha önce çalışıyordum, Carrefour'da çalışıyordum. Annem bakacak diye buraya geldik ama anneme bakmayı bırakınca ben bir buçuk yıldır işsizim, çalışmıyorum maalesef. Çocuklarına bakacak kimsem olmadığı için ve çocuklarımin okul saatleri de tam gün olduğu için, buna göre de bir iş olmadığı için çalışmıyorum. Yani ev temizliğidir, hani bu tarz şeyleri ki ben ev temizlikçisi değilim, hani herkesin evine de girip çıkamam, o konuda biraz panikliğim var. Ama tanıdığım olduğu sürece işte apartman temizliğidir, ev temizliğidir gidiyorum bu şekilde. Apartman temizliğini on beş günde bir, ev temizliğinde de normalde ayda bir ya da çağırdıkları zaman, o şekilde. Apartmandan iki yüz lira alıyorum. Ev temizliğinden üç yüz. Aylık temizlikten yani bin lirayı bulmuyor diyeyim. Büyük çocuğum için nafaka alıyorum sadece, dört yüz elli lira. Çocuklarım sık sık grip oluyorlar. Ben senede iki ya da üçü buluyor. Maalesef sağlık hizmetlerine erişemiyoruz. Çünkü herhangi bir aracımız yok. Herhangi bir gidebileceğim yani vasıtam olmadığı için çoğu zaman gidemiyoruz diyeyim yani. Çünkü yakın yerlerde de devlet hastanesine ait bir kurum olmadığı için çoğu zaman giremiyoruz. Sağlık ocağımız var, gün içinde olursa sağlık ocağı kullanabiliyoruz sadece. Ben kendim için ilaç alamıyorum ama çocuklarımı almaya çalışıyorum. Onları da alamadığımız zaman oluyor. Çoğu zaman ekmek alacak yani parayı bulamıyoruz açıkçası...Yani ben genellikle çocuklarım aç kalmasın diye onlara yöneliyorum. Deterjandır eksik oluyor işte ne bileyim, çoğu zaman diyorum ya geçen aylarda suyum kesildi. Birkaç zaman susuz kalmak zorunda kaldım. Bu şekilde. Yani bir şekilde bir şeyi eksik yapmak zorunda kalıyorum yani...Genelde Şok, A101'e gidiyorum. Pazara çoğunlukla gidemiyoruz. İşte o da Şok'tan, A101'den günlük hani çocuklarımin yiyeceği kadar. Pazara genelde akşamüstü giderim. En son bir iki üç ay olmuştur gideli...En çok makarna ki oğlum isteyemez makarnayı. Makarnadır çorba, şehriye çorbası işte ne bileyim tarhana çorbası. Sebze olarak pek tüketilemiyor maalesef çünkü pazara gidemiyoruz. Hani meyve de tüketemiyoruz. Pazar alışverişi tüketemiyoruz, genelde bakliyalara ağırlık oluyor. Çünkü bakliyatı konu komşu veriyor sağ olsunlar...Sanırım sebze ve meyveyi uzun zamandır yemiyoruzdur yani. Yumurtayı almaya çalışıyorum. Hani ayda bir kere de olsa alıyorum yani bir on beşli. Et, tavuk bunlar uzun zamandır yemediğimiz şeylerdir yani...Ya en çok çocukların beslenmesi konusunda yani ihtiyaç duyuyorum. Kızımın mesela her son dersinde meyve saati vardır ben ama bir haftadır meyve koyamıyorum. Yani çünkü alamıyorum. Onu alırsam ekmek alamam gibi yani. En çok genelde çocuklarımin meyvedir, sebzedir, bu tarzlara ihtiyaç duyuyorum, onları okula götürebilecekleri beslenmeleri için...Vallahi herhalde hayatımda eksikliğini hissettiğim bir tek ailedir herhalde... İhtiyaç duyup da alamadığınız şeyler muhakkak vardır. Yani benim pek yoktur da genelde çocuklarımin istediği hiçbir şeyi alamamak. Yani bir cips bile yeri geliyor istedikleri zaman, diyorum sonra, sonra... Yani pişmanlık hissediyorum. Çocuklarıma karşı pişmanlık, onlara karşı vazifemi yerine

getiremediğim içim. Bazen doğurmasa mıydım diye böyle... İhtiyacım olan şeyi başkasında görünce ben bir şey hissetmem ama mesela çocuğumun bir de televizyonu hamburger görüp de canım çok çekti demesi, ölse miydım acaba diy düşünüyorum. Bazen insanı oraya sürüklüyor... Bir günüm. Çocuklarımı okula götürüyorum. Geldiğim zaman yani evimde yapılması gereken bir şey varsa, onlara yemek hazırlamak, iki buçukta çıkıyorlar zaten, bir anda iki buçuk oluyor. İşte onların yemeğini yediriyorum. Ödevleri varsa ödevlerini yapıyoruz. Çoğunlukla evdeyiz... Yaz boyunca sık sık hep parktaydık. Kış gelince de hava güzel olduğu zaman parka çıkartıyorum. Evimizde hemen yakınında parkımız var. Genellikle parkta oluyoruz hep... Pek boş vaktim olmuyor, çocukların devamlı yanımda. Genellikle onlarla beraber oluyorum. Yani hava kışın hava güzelse parkta oluyoruz, değilse evin içinde televizyon. Ya da oğlum ikiye geçti, ona kitap okutuyorum. Kızım yeni birinci sınıfta, onun dersleriyle ilgileniyorum. Bu şekilde... Üzüldüğümde kimseyle paylaşmıyorum, kimseyle, çünkü kimsem yok... Yani anne yok, baba yok. Anneanne yaşlı. Ve genelde pek kimseden yardım istemiyorum. Yani kendi kendime o sıkıntıyı geçirmeye çalışıyorum, varsa ki birkaç tane insan var. Onlardan rica ediyorum. Onlar da yardım edebilirse ediyorlar. Bu şekilde geçiyor... Kendimle ilgili bir sıkıntıysa bunu bir şekilde atlatıyorum ama çocuklarımla ilgili bir sıkıntıysa bunu yardım alarak, yani ne bileyim yardım alabileceğim nereler varsa, yani bu gerek devlet gerek çevremdeki insanlardan, bu şekilde... Üç yıldır buradayım ama sadece karşı komşumla biraz samimiyim. Sağ olsun ekmek istediğim zaman verir, hani iyi yani. Belirttiğim gibi çoğu zaman ekmeksiz kaldığım zaman rica ettiğimde hiç geri çevirmedi... Çocukların mutlu olduğu zaman mutlu oluyorum... Beni en çok üzen şey yetememek. Yani çocuklarımla ihtiyaçlarına, onların isteklerine yetişememek yani... En mutsuz hissettiğim an tek başımıza kalmak... Tek ebeveyn olmak kötü bir duygu. Yani bütün sorumluluk sende. Bir kere çalışmadığım için maddi sıkıntı yani ayyuka çıkıyor. Onların isteklerini karşılayamamak. İşte her defasında paramız olunca ya da işte paramız yattığı zaman, şu olsun, bu olsun diyerek devamlı onları ötelemek yani sıkıntı yaratıyor. Bu sefer de zamanı geçtiği zaman ama sen bugün demiştin anne demeleri insanı yıpratıyor. İşte onun şuyu var, benim yok ya da bize şuraya gidelim mi, arkadaşım oraya gitmiş, ama biz gidemeyiz, çünkü bizim hem maddi durumunuz yok hem babamız yok hem çevremiz yok, ailemiz yok... Şu an en önemli problem maddi sıkıntı... En sevdiğimiz genelde parkta oynamak onlarla... Ya iyi ki doğurmuşum diyorum ama onlara yetemediğim zaman keşke onların günahına girmeseydim diyorum... Kendim aslında çok dişli bir kadınımdır. Dişli bir anneyimdir. Yani tuttuğunu koparıyorum ama artık çevrem yani çocuklarıma bakacak kimsem olmadığı için çalışmamak beni özgüvensiz bir kadın yaptı. Yani şu anda bir buçuk yılı kendimi çok özgüvensiz, yıpranmış, yolda bazen yürümeyi unutmuş biri gibi oluyorum yani... Aile tarafından dışlanıyorum. Onların istemediği bir evlilik yaptığım için, boşandığım için, tekrar onların istemediği bir evlilik yaptığım için. Hasta olsam dahi, yani ölüyorum desem dahi kapıma gelmezler yani, çocuklarıma da. Yani çoğu zaman diyorum ya hiç gitmem dedim ama çoğu zaman ekmeksiz kaldığım zamanlar ekmek için aradığım zaman bunlar bile kapım kapıları kapalıdır yani. Bir ekmek bile yollamaz. Asla destek olmuyorlar maalesef. Babamı yirmi yıldır neredeyse görmüyorum... Yaşadığımız çevreden çocuklarım için mutlu değilim. Çünkü gittikleri okul farklı bir okul. Zeytinköy gibi bir mevki olduğu için, gelenler hepsi de Zeytinköy tarafından geldiği için, çocuklarım zorba bir okul geçiriyorlar, okul dönemleri geçiriyorlar yani... Çoğu zaman dayak yemiş geliyor, burnu kanamış geliyor oğlum... Çocuklarımla daha serbest gezebileceği, daha düzenli ve güzel bir okulda yaşayabileceği bir çevrede yaşamak isterdim... Sed yardımı alıyorum, iki bin üç yüzdür ama o da bu ay sonmuş. Belgeler istediler daha henüz götüremedim. O belgeleri götürdüğüm zaman kurula girip kuruldan geçip geçmeyeceğine göre devam edip etmeyeceği belli olacak. Kaymakamlıktan üç ayda bir başvurduğum zaman yatıyordu ama yaklaşık dört aydır onay

gelmiyor, ret geliyor devamlı. Bir de vakıflardan gıda kolisi geliyor. Bir de belediyeden sosyal kart. Kaymakamlıktan aile destek programı, şu an beş yüz elli aldım ben... Başka kişiler yardım edince kötü hissediyorum, yani çantalarını bir yardımsever almıştı, o zaman çok üzölmüşüm. Yani çok ağlamışım yani, neden ben alamıyorum çocuklarıma diye. Yani üzücü, onur kırıcı aslında. On altı yaşından beri çalışan, kendi ayaklarının üstünde duran biri olarak, işte dediğim gibi öz güvenimi yitirmeme sebep oldu. Onur kırıcı, yani çocuklarıma kendi çalışıp çabalarımla bir şeyler yapamamak, onların gözünde de sanki beni küçük gösteriyor... Aslında yoksulluğu birçok sebebi var. Sevgi yoksunluğu, en çok da aslında sevgi yoksunluğu insanı yoruyor. Hani para bir şekilde gelir, karnımız bir şekilde doyar. Ama en çok da sevgi yoksunluğu biraz sıkıntı. Beni anneannem ve dedem büyüttü. Dedem rahmetli oldu. Dedem rahmetli olduktan sonra zaten herkes bana sırtını döndü. Dedemin sağ olsun çabalarıyla çocuklarıma bakılıyordu. Ama dedem rahmetli olunca herkes bir anda arkasını döndü. İşte ben de bir buçuk yıldır bu şekilde ailem olmasına rağmen kendi memleketimde yoksunluk yaşıyorum diyeyim... Bilmem. Biz öyle duyduk galiba. Herhalde fakir, parası olmayana. Yoksulluğun getirdiği zorluklar... Aslında birçok zorluğu var. Paran olmazsa ev kiranı ödeyemiyorsun, ev kiranı ödeyemezsen evsiz kalma olasılığın var. Çocukların var, onları yetiştirmek zorundasın. Benim bir kış mesela klimamı çalıştırmadığım zamanlarım çok oldu. Sırf elektrik faturam az gelsin diye. Çünkü elektriğimin kesildiği zamanları çok biliyorum, bu da bize kötü sonuç oluyor. Hani işte elektrik olursa derslerini kolaylıkla yapabiliyorlar. Yani aslında her türlü maddi manevi çok zorluğu var yoksulluğun yani... Yerine göre evet. Yoksulluk dönemi yaşıyorum. Bir şey alamadığım zaman yoksul oluyorsun... Erkek dışarıda kalabilir. Yani bir ama kadın dışarıda kaldığı zaman daha farklı sonuçlar yaratıyor. Bizim toplumumuzda ona söylenen, yapıştirılan, yapışan yani şeyler var. Kötü oluyoruz yani. Damgalar var. Erkek bir şekilde parasını kazanır ama kadın ha deyince her işte çalışıp da para kazanamıyor maalesef... Yani bence tek başına bir erkek annenin verdiği her şeyi veremez ama bir anne bence babanın verdiği şeyleri de verebilir diye düşünüyorum... Yoksul anne ve baba arasında fark bence yoktur. İkisi de yoksuldur çünkü. Yani ikisinin de parası yoksa ikisi de hiçbir şey yapamaz... Kadınlar bir kere yıpranıyor. Yani duyguları yıpranıyor, bakış açısı değişiyor, insanlara karşı bakış açısı. Bunları yaparken bir şey yaparken hareket yani parası varsa eğer ki ben bunu çalışırken de çok yaşadım, örnek vereyim. Bir şeyi beğenirsin ama diyorum alayım ama yok diyorum, çocuğumun sütü biter, onu kalsın almayayım. Yani devamlı bir çocuklarını düşünmek zorundasın yani hep kendini öteliyorsun. Ha bu konuda da sıkıntı yaşamıyorum, kendimi öteleyeyim önemli değil ama duygularımız bitiyor artık... Şu anki koşulum kötü bence. Zamanında yaptığım yanlış seçimlerden dolayı diyeyim. Yaptığım yanlış evlilikler, yanlış kararlar, durumum kötüyken bir çocuk yapmışken ikinci çocuğu da yapmak... Çocuklarınızın istediği bir şey alamayınca eziliyorum onların bakışları karşısında... Çocuklarıma tek başıma bakmak kötü bence. Yani yanına bir destekçin olsa, bu sadece erkekten kastım değil, sadece ailem bile destek olmuş olsa bence hem çocukların psikolojisi hem annenin psikolojisi daha güzel olur diye düşünüyorum... Yardımlara ihtiyaç duymak hani üzücü hissettiriyor. Dediğim gibi ben bundan iki yıl öncesine kadar kendim ayaklarımın üstünde duran bir insanken, bir anda pat diye sosyal hizmetlere yani mecbur kaldım diyeyim yani, ki belki başkasının hakkına da giriyordumdur yani, bu da insanı üzüyor. Gidip de ret geldiği zaman da üzüüyorum. Bir de diyorum hani durumum yok ama niye ret geldi, hayır, başka bir sebep mi var acaba diye, üzücü bir durum. Kendi parayı kazanmak varken bu durumlara düşmek hem üzücü hem yorucu... Yani duvarlarım çocuklarım çok kırıldığı için bu konuda biraz rahatsızdım ama olsun. Daha ortama ve mahallesi daha düzgün bir yerde yaşamak isterdim ama şurası diyemem... Yani mesela bir çocuklarım hasta olduğu zaman bir yere gitmek zorundaysam gidememek. Tek başımayım. Oraya gidememek. Benim onların onlar hasta olduğu zaman mesela çok çaresiz hissediyorum. Çünkü nereye gideyim? İki tane

çocuğum var. Birini götürsem yanımda birisi evde duramaz. Yani genelde çocuklarımla ilgili bir sorun olduğu zaman çaresiz hissediyorum... Çoğunlukla güvende hissetmem. Yani ben biraz korkağım böyle. Işıklarım açıktır mesela akşamları. Hele yatarken. Koridorun devamı açıktır. Hiç karanlıkta duramam. Yatamam yani. Ürkütücü ürküyorum yani... Elime el işi şeylere pek yatkın değil maalesef. Para biriktiremiyorum. Klimam var yani elektrikle ısınıyorum, onu da çoğu zaman açamıyorum yani... Yoksullukla başa çıkamıyoruz galiba. Yani yoksa yoktur yani. Bunun önü de yok arkası da yok. Yani dediğim gibi yardımlarla geçiniyorum. O an varsa çocuklarıma imkânım varsa, alıp yiyip içiyor, içiyoruz ama yoksa da yiyip de içemiyoruz da oturuyoruz sadece... Geleceğim sadece çocuklarımla okutmak, iyi bir meslek sahibi olup kendilerini kurtarmaları... Geleceği düşününce tedirgin ve umutsuz hissediyorum. Önümü göremiyorum çünkü. Yani diyorum ya yani bugün varsa var yani, yoksa yok. Bir sonraki adımımı düşünemiyorum, tek başıma olduğum için. Tedirginlik daha çok gelecekle ilgili... Çalışırsam değişir. Değiştiririm. Yani çünkü aldığım yardımlardan daha fazla maaş alacağım için şu anki koşulları değiştirebileceğini düşünüyorum çalışırsam... En büyük hayalim çocuklarımla okutmak. Belki bir ev sahibi olmak... En büyük amacım çocuklarıma iyi gelecek sağlamak... Hedefim şu an yok... Gelecekte kimseye muhtaç olmadan yaşamak istiyorum... İmkânım olsa en çok hiç evlenmemeyi değiştirmek isterdim. Hiç evlenmeseydim ne birinin sorumluluğunu alırdım ne de çocuklarımla hakkına girerdim. Hiç evlenmemeyi ve çocuk sahibi olmamayı dilerdim yani onların akıbeti açısından. Bu durumda olacağımı söyleselerdi, ileride bu şekilde geleceğin olacak deselerdi, yapmazdım yani... Onların gelecekte yani onların sevdiği meslekleri yapmasını isterim. Geleceklerini idame ettirebilecek bir meslek sahibi olmaları için de elinden geldiğince onlara destek vermeyi isterim... Çocuklarımla birlikte mutlu olduğum bir yerde... Yani şu ileride biz mahallede ileride köşede bir tane gecekondü var. Ve içini görmedik biz hiç bahçesi duvarlarla çevrili. Oğlum her zaman der ki keşke hani böyle bir evimiz olsa, dışarıda masası olsa, sen masada otursan biz oynasak. Hani her zaman derim ki sen çalış, büyü, öyle bir evin olsun, sen otur çocukların oynasın, ben de onları izlerim... Kendimle ilgili hayal kurmayı muhtaç olmaya başladığından beri bıraktım... Ya kimsesi olmayan kadınlar için, çocuklarına bakıp çocuklarına yani çocuklarına baktırabilecek kimsesi olmayan çocuklar için aslında çocuklarıyla belki yanlarında olabilecek bir iş imkânı olsa. Çocuklarla beraber yapabilecekleri iş imkânları da sunulsa bence yoksulluk kalmaz. Dediğim gibi çalışma imkânı olup da çocuklarından dolayı çalışamayan anneler yani daha önce hayatlarında çalışmış olup da çocuklarına çocuklarından dolayı çalışamayan annelere, çocuklarıyla beraber çalışma imkânı verirse yoksulluk kalmaz yani. İşte onlar daha iyi yaşantı sürerler diye düşünüyorum..."

EK 2- ANTALYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ İZİN DİLEKÇESİ

T.C.
ANTALYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI
Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı

Sayı : F-61403193-815-181122
Konu : Bilimsel Çalışma

10.08.2022

Sayın Funda ALPASLAN TALAY
(Sosyolog)

İlgi : 08/08/2022 tarih ve 109106 evrak kayıt nolu dilekçeniz.

İlgi dilekçe ile "Yeni Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu: Sosyal Yardım Alan Tek Ebeveyn Kadınların Deneyimleri, Beklentileri ve Umutları" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında kullanılmak üzere Daire Başkanlığımızdan sosyal yardım alan 25 ile 40 arası hanenin belirlenerek tek ebeveyn kadınlarla "derinlemesine görüşme" yapılması planlanmakta olduğu bildirilmiştir.

Söz konusu Daire Başkanlığımıza bağlı Aile ve Toplum Hizmetleri Şube Müdürlüğü bünyesinde Sosyolog olarak görev yapan Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi Funda ALPASLAN TALAY'ın ilgili dilekçesine istinaden "Yeni Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu: Sosyal Yardım Alan Tek Ebeveyn Kadınların Deneyimleri, Beklentileri ve Umutları" başlıklı bilimsel çalışmada sosyal yardım programını ve Daire Başkanlığımızdan yardım alan, belli kriterlerdeki kişilerin tespiti için kullanabilemeniz uygun görülmüştür.

Gereğini rica ederim.

Göven ULUTEKİN
Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanı

Bu evrakın 5076 sayılı kanun
gereğince ekinde de imzalandığı
tarihle 10/08/2022

[Bu belge, çevrimiçi elektronik imza ile onaylanmıştır.](https://www.turkiye.gov.tr/izmir.bel.baslik)

Doğrulama Kodu: 5122102-77000000-00/2022-00000000-00000000 Doğrulama Linki: <https://www.turkiye.gov.tr/izmir.bel.baslik>

Yüksekalan Mahallesi Adnan Menderes Bulvarı No:20 07310 Muratpaşa/Antalya
Telefon No: (242)249 30 00 Faks No: (242)245 22 75
e-Posta: info@antalya.bel.tr İnternet Adresi: <https://www.antalya.bel.tr>
Kep Adresi: sbb@baslik.kep.tr

Bilgi için: Fatih ACARBUĞUT

Telefon No:

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı	Funda ALPASLAN TALAY
Doğum Yeri ve Tarihi	
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Antalya Lisesi / Antalya
Lisans Diploması	Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji
Yabancı Dil	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurum ve Unvanı	Antalya Büyükşehir Belediyesi – Sosyal Yardımlar Şube Müdürü V.
E-Posta	